

Beleg van Bergen-op-Zoom

door de Franschen

1747

door N. H.

.. UITGAVE VAN ..
NUMA HASSELMAN :: BERGEN-OP-ZOOM

Vooraf bij dit boekje

Toen onze Kring op 22 oktober 1978 o.m. het huis “De Lindeworm” bezocht, werden we vriendelijk ontvangen door de eigenaar van het pand, de heer J. van Giels; aan het einde van de bezichtiging, bood hij alle bezoekers een boekje aan, een mini-pocket, een facsimile-uitgave van een werkje met bovenstaande titel. Het werd ons -bij een eerste doorbladeren ervan- al gauw duidelijk, dat de letters N.H. in de plaats stonden voor Numa Hasselman, die zijn boekdrukkerij, handelsdrukkerij, muziekdrukkerij en boekbinderij op vele pagina's onder de aandacht van de lezers bracht.

De inhoud van het boekje is een wat romantisch verslag van wat vooral de officieren van beide partijen beleefden rond de belegering van de stad. Een van de officieren in de vesting speelt de rol van verrader; hij wordt alleen aangeduid met “kapitein v.d. P”, wat zijn doen en laten in nog groter geheimzinnigheid hult. De vraag rees: hoe kwam Hasselman aan deze gegevens? Op de laatste pagina licht hij de sluier: hij richt een '[Beleefd Verzoek](#)' aan zijn lezers, 'om oude en door hen niet gebruikte boeken over geschiedenis, aan mij te willen afstaan of ter leen te geven'.

'n Relatie speelde ons het boek, waaruit Hasselman geput heeft in handen. Het was:

[Bergen op Zoom in 1747](#)

Door N.J. de Wilde. 2e Deel.

Groningen, bij W. van Boekeren 1839.

Bij een eerste kennismaking ermee, bleek:

- dat N.H. een beknopte uitgave schreef van het werk van de Wilde;
- dat in het oorspronkelijke werk “Amor meer luimig was” (‘n term uit dat oorspronkelijke boek) dan in de uitgave van N.H.;
- dat de geheimzinnige Kapitein v.d. P, Kapitein van der Plasse was;
- en dat Hasselman het zich wel gemakkelijk heeft gemaakt, door hele stukken uit het boek van de Wilde doodgewoon over te schrijven. Een kort voorbeeld hiervan:

De Wilde (2e deel, pag. 67). : “In den vroegen morgen van den 23 Augustus deed de kolonel Couloir aan den maarschalk Löwenthal, voor wien op tafel het plan der vesting lag, verslag van den voortgang en den tegenwoordigen toestand der belegeringswerken”.

N.H. (2e deel, pag. 19): “In den vroegen morgen van den 23 Augustus deed kolonel de Couloir aan den Maarschalk Löwenthal verslag van den voortgang der belegeringswerken”.

Zo kunnen we doorgaan! Toch deed N.H. goed werk met een aardig en spannend verhaal opnieuw te brengen.

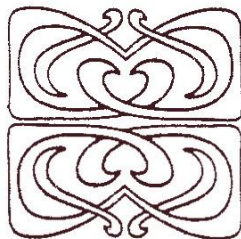
En dat deed ook zo de heer J. van Giels (zij het met minder pretenties, dan Hasselman), waarvoor onze dank.

(overdruk uit [De Waterschans, 01-12-1978](#))

Beleg van Bergen-op-Zoom
door de Franschen

1747

door N. H.

Het Beleg van Bergen op Zoom in 1747

door N.H.

In den namiddag van den 16 Febr. 1747, naderde het schip van den Haagschen beurtschipper Bakker, het paalhoofd der stad Bergen-op-Zoom. Langzaam was de vaart sedert den morgen geweest, daar de wind vroeger Z.W., opeens naar het Oosten was geloopt, zoodat men met tegenwind te kampen had. Deze tegenspoed in de vaart kon den schipper niet ontmoedigen, geduldig stond hij aan het roer en laveerde in het nauwe vaarwater op de stad aan.

Een passagier echter, die de kajuit had afgehuurd, en, naar zijn uiterlijk te oordeelen, iemand van hoogen stand, kon nauwelijks zijn ongeduld bedwingen en bracht telkens een langen kijker aan het oog om de Scheldestad nauwkeurig op te nemen.

Hij was van korte gestalte, had een klein hoofd bedekt met ravenzwart haar, dat in dichte krullen langs de slapen golfde. De fijn gebogen wenkbrauwen beschaduwden een paar fonkelende zwarte oogen, een romeinsche neus, een kleine mond en ronde kin vormden met het geheel een interessante verschijning. Hij was vergezeld van een persoon, die, naar de kleeding te oordeelen, zijn bediende moest zijn, hoewel de vertrouwelijke omgang met hem anders deed vermoeden. De stad werd allengs duidelijker zichtbaar, het schip liep den paalkorf voorbij, doch zette zich opeens vast; de schipper verklaarde den reizigers, dat het nog circa een uur zou aanloopen vooraleer het schip vlot zou komen en sloeg voor, hen met de jol aan wal te roeien; binnen een kwartier uurs konden zij dan naar de stad wandelen. Nadat dit door den z.g. bediende aan zijn Heer vertolkt was, [de reiziger sprak alleen Fransch] werd het voorstel van de schipper goedgevonden en

bepaald, dat zijn bagage bij aankomst in het hotel 'Het Zwijnshoofd' zou bezorgd worden en besloten zij aan val te gaan. In een oogenblik was de jol opzij en de Heeren aan wal.

Met arendsoog beschouwde de vreemdeling de waterschans ¹⁾, met het oog de hoogte der wallen, de breedte der grachten en telde de vuurmonden.

In deze beschouwing werd hij gestoord door een militair, die op beleefden toon vroeg, of de Heeren inwoners der stad waren. Op deze vraag volgde een ontkennend antwoord, waarop de militair hun beleefd uitnoodigde hem naar de wacht te willen volgen. Glimlachend volgden zij hunnen geleider naar de woning van den commandant, die, daar hij het overhandigde paspoort, gesteld in de Fransche taal, niet kunnende lezen, verklaarde genoodzaakt te zijn, hen naar de wacht der Waterpoort te doen geleiden.

In dit korte tijdsbestek hadden de oogen van den vreemdeling, hoewel de meest mogelijke onverschilligheid uitdrukkende, de schans opgenomen en zouden daarmede nog langer zijn voortgegaan, had zijn reisgenoot hem niet te kennen gegeven, dat het geleide wachtte. Zonder een enkel woord te spreken. werden de reizigers langs de haven naar de Waterpoort geleid, aldaar aangekomen verklaarde de commandeerende officier het paspoort niet te kunnen lezen, en de reizigers zagen zich andermaal genoodzaakt hun geleider naar de Hoofdwacht ²⁾ te volgen.

Opnieuw werd het document aangeboden, doch ook deze commandant verklaarde, het Fransch niet machtig te zijn. Een officier

¹ De vroegere oesterput van de firma de Meulemeester. [de Waterschans]

² Thans nog onder dien naam bekend en dienstdoende voor plaatselijk bureau. [Hoek Hoogstraat- Grote Markt]

daar aanwezig bood aan het document te vertalen; gaarne werd hem dit toegestaan en hij las het volgende:

“Krachtens vrijgeleide, door de Algemeene Staten, door bemiddeling van hunnen gezant, den Heere Grave van Wassenaar, den 21 Mei 1746 verleent aan den ondergeteekende, en aan de tot derzelve gezin en bediening behoorende personen, verklaart de ondergeteekende bij deze, te hebben afgezonden, per schip van 's Gravenhage op Bergen-op-Zoom, ter begeleiding van en toezicht op deszelfs mobilaire, als anderszins: zijnen secretaris F. René de Couloir, en deszelfs bediende August David Holzappel, verzoekende alle Autoriteiten hun de noodige bescherming te willen verleen, 's Gravenhage, den 5 Febr. 1746.

Markgraaf De Puisieux

Gezien door den Raadpensionaris

J. Gillis”

Bij het uitspreken van den tweeden in dit stuk voorkomenden naam, had de lezende officier een blik van dit stuk op den persoon geworpen, die daarin bedoeld werd. Na de lezing reikte hij het document aan den wachthebbenden officier over, en hernam zijn plaats bij de groote schouw waaronder een turfvuur brandde.

De commandant der wacht verklaarde geen macht te hebben het vrijgeleide te beoordeelen, en dit den plaatselijken Commandant ter inzage te moeten zenden. Hij noodigde intusschen de Heeren uit een weinig geduld te hebben en zond een ordonnans met bedoeld stuk naar den Heer Charbonnier, adjudant van den Prins-Gouverneur.

Een oogenblik daarna werd de wacht in het geweer geroepen; en trad de adjudant binnen. Het document was in orde bevonden en de Heeren konden hun logement opzoeken.

De Heer de Couloir verzocht, het was intusschen donker geworden, wegens zijn onbekendheid met de stad, een geleide naar het hotel. Alvorens dit verzoek voor den wachthebbenden officier vertolkt was, bood zich de officier, die den rol van tolk vrijwillig op zich genomen had aan, den heeren tot geleide te dienen. Dit aanbod werd dankbaar aanvaard. De reizigers volgden stilzwijgend hunnen geleider naar het Zwijnshoofd. Op herhaalde uitnoodiging ging de officier mede naar binnen en bracht de Couloir op de kamer, die de hotelhouder inmiddels voor hem beschikbaar had gesteld. Na een flesch wijn besteld te hebben, werd op de behouden aankomst gedronken; de heer de Couloir noodigde herhaaldelijk zijn geleider tot zitten uit, doch daarvan maakte de officier geen gebruik. Hij scheen onrustig en beet zich telkens op de lippen, als ware hij bevreesd een onvoorzichtig woord te uiten. Eindelijk na het ledigen van zijn glas, terwijl hij meende niemand in de nabijheid te boren, haastte hij zich naar de deur onder het uitspreken van de woorden 'Bonsoir Colonel' en stormde de trappen af.

Tevergeefs riep de Heer de Couloir hem terug; het onderzoek dat hij bij den kastelein en zijn bedienden instelde, naar den naam van den officier, leidde tot geen resultaat alleen kwam hij te weten, dat de officier tot het regiment Oranje—Drenthe behoorde.

De Heer de Couloir alleen gelaten, liep met onrustige schreden de kamer op en neer, en liet zich de verzuchting ontvallen: "Aan het doel en toch nog zoo ver daarvan verwijderd".

De officier die hem verlaten had, stapte met snelle schreden voort; aan den hoek der markt gekomen, werd hij door den groet, "Goeden

avond v. d. P,..”, hem van verre toegeroepen, staande gehouden. Het was zijn vriend de kapitein Zoutelande, gelijk aan hem in rang en staande bij hetzelfde regiment Oranje-Drenthe. Op uitnodiging van zijn vriend volgde kapitein v. d. P hem naar het koffiehuis de Meersche. ³⁾

De zaal binnentredende bevonden zij zich dadelijk in tegenwoordigheid van het korps officieren, die in druk gesprek gewikkeld waren; geen speeltafel was bezet, de anders druk gebruikte biljart had geen liefhebbers, blijkbaar was een belangrijk nieuws het onderwerp van hun gesprek.

Onder de bezoekers bevonden zich o.a. de kolonel Deutz, een echt militair, die niemand een fout straffeloos vergaf, en die meer om zijn gestrengheid gevreesd, dan om het achtenswaardige van zijn rond karakter, bemind werd. De kolonel Lewe, een krachtige gestalte, gepaard aan een innemend voorkomen, van beproefden moed, dien hij dikwerf tot vermetelheid dreef, om zijn joviaal karakter zeer bemind bij zijn regiment.

Behalve de directeur der genie de Roy, een kleine man, onbeduidend in voorkomen, doch zeer geacht bij alle officieren, wegens zijn bijzondere kunde, bevonden zich aldaar, meerdere bekwame officieren, waaronder de Luitenant-Kolonel Putkamer, de majoors Steveling en de Wim, mannen die hunne bevordering aan hunnen moed te danken hadden; verder de majoor Rovere Fiddinga, (commandant der schans) een man, die hoewel ongeletterd, in de ure van gevaar, een buitengewonen moed aan den dag legde, en den

³ De tegenwoordig nog bestaande Meersche tuin nabij de Korenmarkt is hiervan een gedeelte. [2013: De Meersche tuin is gelegen tussen Noordsingel, Bleekveldje en Goudenbloemstraat; mogelijk dat het koffiehuis was ondergebracht in het toen nog aanwezige ‘Kleine Hof’]

vijand reeds menigmaal bewezen had, dat met hem rekening gehouden moest worden.

De binnentredende kapiteins voegden zich bij het gezelschap om het nieuws van den dag te vernemen.

Weldra hoorden zij, dat de markgraaf de Puissieux, die zooals bij enkelen bekend was, met eene bijzondere zending door den Koning van Frankrijk aan de Alg. Staten belast op den 15 Febr. naar Frankrijk was vertrokken, en dus de kans op vrede nog verre verwijderd was.

“Maar is dat wel zeker waar?”, vroeg majoor de Wim aan den majoor Steveling, die het nieuws verteld had.

“Zoo stellig,” antwoordde deze, dat de Secretaris van den markgraaf reeds hier is. “Bij mijn ronde van hedenavond heb ik het wachtrapport gezien en later is het mij door den Heer Charbonnier bevestigd”.

“Zijn dat wellicht die vreemdelingen” vroeg de graaf Hompesch aan kapitein v. d. P. “in wier gezelschap ik u hedenavond tegenkwam?”

“Ja,” was het korte antwoord van v.d. P.... Aller oogen richtten zich nu op den kapitein, die, dit bemerkende, verbleekte; hij herstelde zich echter spoedig en verhaalde hen, hoe hij in hun gezelschap geraakte.

“Ik had de Franschen liever den hals laten breken”, mompelde kapitein Oosting.

“Nu, mijnheer” zei de kolonel Lewe, “tot deze liefhebberij zendt gij dezen zomer wel eens gelegenheid kunnen hebben. Maar zeg eens kapitein v. d. P...., wat is het voor iemand, die secretaris”.

“Ja kolonel”, antwoordde de kapitein, zijn oogen steeds op zijn pijp gevestigd houdende, “mijn opmerkingen hebben niet veel om het lijf; het was duister en buiten de gewone beleefdheden is er weinig tusschen ons gesproken. Voor zoover ik zien kan, is hij een ernstig, deftig man van zoo ongeveer veertig jaren”.

Kapitein Oosting merkte aan, dat het Gouvernement omzichtiger behoorde te zijn met het toelaten van vreemdelingen in een zoo voorname vesting.

Deze ontboezeming lokte een berisping uit van den kolonel Deutz, die hem onder het oog bracht, dat de handelingen van het Gouvernement, door hem niet mochten beoordeeld worden.

Hierop volgde een oogenblik stilte, die werd afgebroken door kapitein Zahe met het gezegde: “een vogel in de lucht, een visch in het water, een soldaat in den oorlog, dan is elk in zijn element”.

Kolonel Lewe viel hem bij en betoogde, dat de oorlog het ware element van den soldaat is. “Welk nut stichten wij toch in vreedestijd?” zoo sprak hij, “Boeren plagen en kasteleins rijk maken, exercitiën, parades, inspecties en alles verguld op snee. Neen, neen, leve de oorlog daar leert men menschenkennis, daar kan de man geheel man zijn”.

Tegen tien uur, toen de hooger en in rang vertrokken waren, werden vlug de speeltafeltjes voor den dag gehaald en weldra rolden de dobbelsteenen in de kroes.

Het ‘passe dix’ werd aanvankelijk om kleine munt gespeeld, doch de aanzienlijke winst van enkelen en de speelzucht van sommigen, dreef dit spel langzamerhand tot aanmerkelijk hooge inzetten.

Het was half, vier toen v. d. P zijn laatste dukaat waagde en verloor.

Kapitein Zoutelande dit ziende leende hem de helft van zijn nog overgeschoten geld, zijnde tien dukaten. Ook deze waren spoedig verspeeld en ongemerkt verliet hij de zaal.

Toen hij in zijn woning was aangekomen, wierp hij zich in zijn armstoel, opende zijn schrijftafel en telde het weinige geld daarin aanwezig.

Mistroostig sloot hij het weer weg en uitte een bedrukt “onmogelijk”, vervolgens haalde hij een sierlijk goud horloge uit zijn zak en

beschouwde aandachtig een portret daarop aangebracht, het portret zijner moeder. Zijn oog bleef strak daarop gevestigd en tranen welden in zijn oogen. Verschillende voornemens verdrongen elkaar in zijn gedachten doch hoofdschuddend werden ze weer als onuitvoerbaar verworpen.

Kapitein v. d. P.... was gesproten uit aanzienlijke, doch onbemiddelde ouders, te Maastricht woonachtig. Hij vertoefde aldaar tot zijn 14e jaar. Later hadden zijne ouders, wegens het aanvaarden van een groote erfenis, hunne woonplaats naar Luik overgebracht. Kort daarna verloor v. d. P zijn moeder door den dood.

Het bestuur over den vijftienjarigen jongeling was nu alleen aan den vader overgelaten doch deze bekreunde zich zeer weinig om de opvoeding van zijn kind. Slechts enkele malen per dag kwam het in zijn tegenwoordigheid, zoodat zijne vorming zeer veel te wenschen overliet.

Geen wonder derhalve, dat de geheel aan zich zelf overgelaten jongeling opgroeide in totale verwildering, vooral was groote lichtzinnigheid een hoofdtrek van zijn karakter geworden. Toen hij zeventien jaar was, werd in geheel Luik geen woester knaap gevonden. Dit begon zijn vader te verdrieten en hij besloot hem in Franschen dienst te doen.

Een oom van moederszijde nam hem in bescherming en hij kreeg door diens voorspraak al spoedig een luitenantsplaats in het leger.

In den beginne legde hij zich met ijver toe op de verplichtingen aan zijn betrekking verbonden.

In gezelschappen was hij om zijn vroolijke invallen zeer gezien, om zijn schoone gestalte en om zijne elegante kieeding verwierf hij den bijnaam van '*le beau P....*' In hetzelfde jaar werd bij zijn regiment geplaatst een officier, genaamd Caroux. Al spoedig was een groote

vriendschap tusschen beiden ontstaan, doch, het gebeurt meer, een klein misverstand was oorzaak, dat ze de bitterste vijanden werden. De twist eindigde in een duel, destijds een zeer gewone zaak, waarbij zijn vroegere vriend door hem gedood werd.

Een kameraad Ventimelle genaamd ried hem aan te vluchten en onverwijld trok hij over de grenzen van het land, waar hem een schitterende toekomst gewacht had.

Hij nam de wijk naar Namen, vanwaar hij verscheidene brieven naar zijn makker Ventimelle schreef, doch deze bleven alle onbeantwoord. Zijn vader die inmiddels gestorven was, had hem een niet onbelangrijk fortuin nagelaten. Dit was echter spoedig verbrast. zoodat hem bij zijn aankomst te Namen niet meer dan een duizend dukaten overbleven. Vreemdeling en van zijn vrienden verlaten, was het overgebleven geld spoedig verteerd, en nam hij dienst als soldaat bij het Staatsche leger. Hij schikte zich in zijn lot en trachtte door nauwe plichtsbetrachting het oog op zich te doen vestigen. In 1732 werd hij tot officier bevorderd. In 1744 vielen de Franschen de barrière-steden aan en v. d. P die zich te Yperen bevond, onderscheidde zich bij deze belegering zoodanig, dat hij tot kapitein bevorderd en naar Bergen-op-Zoom overgeplaatst werd.

Als kapitein had hij een ruim inkomen doch fijne kleeding, goede tafel en hartstocht tot hazard, maakten echter dat nog vóór het einde der maand zijn traktement reeds verdwenen was. Hedenavond had hij niet alleen zijn inkomen verspeeld, maar ook een gedeelte der aan zijn zorg toevertrouwde Compagniesgelden en daarenboven een eereschuld gemaakt. Hoe hij ook peinsde, geen uitzichten, die hem uit zijn geldverlegenheid konden redden, deden zich op. Eindelijk wierp hij zich gekleed te bed en zocht in den slaap vergetelheid voor zijn zorgen.

Den anderen morgen omstreeks 10 uur zat v. d. P. aan het ontbijt, toen aan zijne deur werd geklopt. Op zijn “binnen” verscheen de heer de Couloir, dien hij door zijn zorgen geheel vergeten had.

Min of meer onthutst en niet voorbereid op dusdanig bezoek werd de beleefde groet van den bezoeker nauwelijks beantwoord. Een stoel werd aangeboden en beiden zetten zich aan tafel.

De heer de Couloir verontschuldigde zich over zijn onverwachte komst. Hij had volgens zijn zeggen een voor hem gewichtige vraag te stellen, welke geen uitstel gedoogde. De zaak was, dat de goederen van den markgraaf de Puisieux aan zijn zorgen toevertrouwd, naar Rijssel moesten begeleid worden, en daar verschillende bezwaren zich opdeden, den raad van den kapitein kwam inwinnen. Voor zijn bemoeiingen bood hij hem aan, indien hij daartoe gelegenheid had, hem in Frankrijk van dienst te zijn en Zijne bereidvaardigheid den markgraaf zou berichten, en deze zou, dank zijne hooge betrekking, zich niet onbetuigd laten.

Een en ander werd met een koele buiging door den kapitein beantwoord en toezegging van alle hulp, tot bespoediging van zijn reis gedaan.

Hij bood een glaasje likeur aan, dat door den Heer Couloir werd aangenomen; deze verzocht nog een oogenblik te mogen blijven, hetwelk door den kapitein een bijzonder genoeg genoemd werd. “Kapitein” zei nu de Couloir, “ik verheug mij, in u iemand ontmoet te hebben, die mijn landstaal vloeiend spreekt wanneer men zich voortdurend door gebaarden [gebaren] moet verstaanbaar maken is het een genoeg weer eens met iemand te kunnen praten. En wekt het geluid dezer taal, zoo ging hij verder, bij u geen oude herinneringen op, die u lief en dierbaar zijn?”

“Zeer zeker” sprak v. d. P “en menigmaal betreur ik het, dat ik het geliefd Frankrijk wel nimmer zal terugzien”.

“Maar” hervatte de Couloir, “wat bewoog u toch, te vluchten zonder ooit iets van u te laten hooren. Ik weet wel, dat gij in een duel zijt betrokken geweest, doch daarom hadt gij toch Parijs niet behoeven te verlaten. Ik kan u verzekeren, dat geen haar u gekrenkt ware geworden”.

V. d. P... zuchtte en haalde de schouders, op, stapte van dit onderwerp af en vroeg naar verschillende vrienden en betrekkingen uit vroegere dagen. Een omstandig verhaal van hun wedervaren volgde, doch moest worden afgebroken, door het binnentreden van den oppasser van den Kapitein.

De Couloir stond nu ook op, de Kapitein herinnerde zich, dat hij omtrent zijn bezoeker nog geen woord gesproken had en zei:

“Mijnheer ik had vroeger de eer u als Kolonel te kennen”.

Dat kan wel zijn, wedervoer de Couloir droogjes, maar ik heb den degen met de pen verwisseld, het was op verlangen van mijne familie, aan welke ik groote verplichting heb. Met een kort “tot wederziens” vertrok de Couloir zonder verdere plichtplegingen.

De Kapitein begaf zich naar de Parade en bezocht na afloop daarvan, de Couloir in zijn hotel. Deze was eenige papieren aan het rangschikken en verzocht den Kapitein het zich gemakkelijk te maken.

Nadat hij de paperassen had verzameld, wendde hij zich tot den Kapitein met de uitnoodiging, om dien middag hij hem te verblijven; na eenig aarzelen werd dit aangenomen en spoedig waren zij in een druk gesprek gewikkeld. Aan het einde daarvan verzocht de Couloir, den Kapitein, zoo zijn dienst het toeliet, hem gedurende zijn verblijf te Bergen-op-Zoom gezelschap te houden. V. d. P.... beloofde, zoo hij niet verhinderd was, aan zijn gedaan verzoek te zullen voldoen.

Daar het nog geen etenstijd was, stelde de Couloir een kleine wandeling voor en gearmd verlieten zij het hotel. Zij passeerden ongehinderd de poort en bevonden zich weldra op den weg naar Breda. Bij het overgaan der drie bruggen midden tusschen de vestingwerken, die in eenen uitmuntenden staat verkeerden, gaf de Couloir zijn bewondering over de sterkte der vesting te kennen. Dit lokte den Kapitein uit, meerdere voordeelen der werken aan te toonen; o. a. de onmogelijkheid om dezelve in te sluiten zonder overweldiging der linie; een keten van versterkingen die zich een uur gaans van de stad uitstreckte en waarin zich drie groote forten, als zoo vele citadellen bevonden.

Al pratend voortwandelande kwamen zij over de glacis aan de Boschpoort aan. De Couloir had goed rondgezien en verscheiden gevraagde inlichtingen in zijn geheugen geprent. Over de Markt gaande, ontmoetten zij daar verschillende officieren, die op het zien van hun kameraad in gezelschap van den in dien tijd zoo gehaten Franschman, zonder groeten passeerden. Dit werd opgemerkt door de Couloir die zijn bevreemding daarover te kennen gaf. v. d. P.... verontschuldigde hen min of meer en verzekerde, dat hij, hoewel niet bemind bij zijn kameraden, toch geacht was. De Franschen waren echter zoo algemeen gehaat, dat hij vreesde, zijn geleide de oorzaak van hun onbeleefdheid was.

“Het is toch zeer onverstandig” hervatte de Couloir, om een lid van een gezantschap, dat aan de staten voorstellen tot vrede gedaan heeft, zoo onheusch te bejegenen, en verzocht den kapitein, indien zijne tegenwoordigheid onaangename gevolgen voor hem mocht hebben, zijn bezoeken te staken. Ik heb geen reden wedervoer v. d. P.... mijn eenmaal gegeven woord te breken, en zal u gedurende uw verblijf alhier blijven bezoeken.

Zij waren gekomen aan het logement en gingen binnen. De tafel was reeds gedekt en de Couloir noodigde zijn nieuwen vriend aan den disch. Door de aanwezigheid der bedienden verhinderd, werden er weinig woorden gewisseld, doch toen deze na het dessert vertrokken waren, volgde een levendig gesprek.

“Het is zonder twijfel, kapitein”, aldus de Couloir, “wanneer de Hollanders wisten, welke voorstellen de Koning van Frankrijk tot sluiten van den vrede gedaan heeft, zij zouden gewis de Fransche natie hoogachten, in plaats van deze haten. Het is onbegrijpelijk, hoe de Republiek zon halsstarrig zijn kan. Zij bewerkt den ondergang dezer gewesten; de troepen zijn wel dapper, maar uit verschillende natiën samengesteld, zoodat nooit de zoo noodige éénheid verkregen kan worden. Daarbij staat de krijgskunde der bondgenooten verre beneden die der Franschen, die sedert 1745 altijd overwinnaars geweest zijn. De Koning heeft tot heden steeds den Staatschen bodem ontzien, hij is van meening geweest, dat zijn billijke voorstellen te eeniger tijd zouden aangenomen worden, doch ik geloof niet dat deze goede gezindheid nog lang stand zal houden. Nu dan ook het gezantschap terugkeert, is men even ver gevorderd, als toen dit Frankrijk verliet”.

“Wat het eerste betreft” antwoordde v.d. P... “ik ben niet in de geheime staatszaken ingewijd en weet dus niet, of de voorstellen door Frankrijk gedaan, konden aangenomen worden. De legers der bondgenooten behoeven evenwel niet voor het Fransche leger onder te doen. Wij lijden echter aan hetzelfde gebrek als de Franschen. De legers worden aangevoerd door vreemde Vorsten of Prinsen, alsof het bevelhebberschap met die Heeren ter wereld kwam, daarin zit juist de kwaal en daarom is er weinig te hopen; daarbij is de regeering niet berekend voor hare taak.

In tijd van vrede is de regeering van dit land niet slecht, er heerscht hier een vrijheid, en een welvaart die men tevergeefs elders zoekt.

“Van de welvaart,” zei de Couloir heb ik mij kunnen overtuigen, “doch deze beschouw ik meer als voortvloeiende uit de ligging van het land, dan wel voortkomende van ‘s lands bestuur. De vrijheid die men geniet, kan ik niet beoordeelen, ik ben hiertoe te kort in het land geweest, maar hoe groot die ook moge zijn, verkies ik Frankrijk verre boven dit waterland”.

“Gaarne erken ik,” merkte v. d. P. aan, “dat Frankrijk ook bij mij de voorkeur verdient, maar ik zal het wel nimmer wederzien”.

“Misschien,” antwoordde de Couloir op gerekten toon.

“Hoe zoo?” vroeg v. d. P...:

“Men kan niet weten,” antwoordde de eerste, terwijl hij den kapitein ernstig aanzag. Daar hij op zijn gelaat geen zweem van ongenoegen bemerkte ging hij voort en zei op vroolijken toon: “Zoudt gij niet gaarne naar Frankrijk terugkeeren en daar uw leven slijten?”

“Dit mag ik niet ontkennen,” sprak v. d. P. “doch wat baat mij dit, tusschen Frankrijk en mij ligt een diepen afgrond”.

“Toch niet peilloos,” hernam de Couloir.

“Mijn duel en den dood van Caroux”, opperde v. d. P....

“O, de koninklijke gratie kan daarvoor ingeroepen worden”, sprak de Couloir.

“De eer,” fluisterde v. d. P....

“Is,” vervolgde de Couloir, “in ruime mate in Frankrijk voor den dapperen krijgsman te vinden”.

“En toch zal ik nimmer het schoone Frankrijk terugzien”, zei v. d. P... met een zucht.

“Dat zal van u zelf afhangen, sprak de kolonel ernstig. Wanneer gij in Frankrijk gebleven waart, zoudt gij naar opvolging in jaren reeds

majoor zijn. Het zou in den tegenwoordigen tijd wel wat moeite kosten, dezen rang voor u te verwerven, doch de koninklijke gunst is dikwijls zoo kwistig, dat ik er niet aan twijfel, of de majoorplaats staat voor u open, wanneer gij van de gelegenheid maar gebruik wilt maken”.

“Wat bedoelt gij daarmee?” vroeg v. d. P....

“Van welke gelegenheid spreekt gij? of ik moet..... “ hierop zag hij de Couloir veelbeteekenend aan.

De Couloir vond nochtans goed, deze vraag niet te beantwoorden, en bracht het gesprek op een ander onderwerp.

V. d. P.... werd onrustig en verliet weldra de Couloir. Hij begaf zich al peinzende naar zijn woning, en trachtte de bedoeling van de Couloir te doorgronden. Hij vermocht evenwel niet hierin te slagen.

Des avonds begaf hij zich naar het koffiehuis de Meersche, alwaar het gewone gezelschap vereenigd was. Bij zijn binnentreden. verwaardigde zich niemand hem te groeten.

Hoewel hij de kwalijk verborgen afkeer reeds des ‘s middags bij zijn ontmoeting met de andere officieren gemerkt had, had hij daarover toch niet verder nagedacht. Zelfs zijn trouwe makker Zoutelande keerde hem den rug toe. Hij zette zich aan een tafeltje, waarop een luitenant zijn flesch geplaatst had. Deze hem ziende, nam de flesch en zette haar op een andere plaats. v. d. P.... vroeg met verheffing van stem, de rede daarvan.

“Al wat gij wilt”, was het even luide antwoord.

v. d. P.... sprong op en volgde den luitenant om hem voldoening te vragen. De kolonel Lewe, die kort bij hen zat verhinderde dit en plaatste zich tusschen de beide officieren, zeggende: “Welk nieuws, mijne heeren?

v. d. P.... rood van gramschap kon niet spreken, de luitenant vatte het woord op, en zeide: “Het hindert den kapitein dat ik mijn flesch een andere plaats gegeven heb”.

“De luitenant heeft dit op een voor mij beleedigende wijze gedaan”.

“Kom, kom”, zei kolonel Lewe, “geen twist onder kameraden”.

“Ik verzoek u beleefd” sprak de luitenant, “geen al te groote waarde aan het laatste woord te hechten; de kapitein wandelde van morgen gearmd met den Franschman, die zou dan ook als kameraad kunnen beschouwd worden, en waarachtig, ik zag dien kerel liever aan den galg hangen”.

“Ik ook — ik ook” schreeuwde verscheiden stemmen.

“Dat gaat te ver, mijne heeren”, riep de kolonel, “als de haat der natiën zich tot de gezantschappen uitstreckte, dan kon het wel altijd oorlog blijven. Niemand zou zich die betrekking laten welgevalen, en dat gearmd loopen, moet den kapitein niet zoo kwalijk genomen worden”.

“Maar,” sprak majoor de Wim, “hoe denkt u er over, dat de kapitein dezen Franschman langs den geheele front d’ attaque heeft geleid. Ik heb de heeren verscheidene malen op belangrijke punten zien stil staan, en het kwam mij voor, dat die kerel meer dan het dorre gras in oogenschouw nam”.

“Dat is zeer onvoorzichtig”, antwoordde kolonel Lewe “en ik twijfel er aan, of de Gouverneur dit door de vingers zal zien, maar dit gaat ons niet aan. Het is hier een ontspanningsplaats en geen strijdperk, dus vrede mijne heeren”.

Niettegenstaande deze bemiddeling wierpen de beide officieren elkander gedurig vijandige blikken toe, totdat kapitein v. d. P.... opstond en vertrok.

Den volgenden morgen werd hij reeds vroeg door een ordonnans bij den Gouverneur der vesting, den prins von Hessen Philipstal, ontboden, en weinige oogenblikken daarna ontving hij een briefje van zijn makker kapitein Zoutelande, verzoekende de teruggaaf van het geleende geld bij het spel. Het eerste bericht nog al kalm opnemende, smartte hem het tweede, hij schreef echter terug, dat de kapitein voor den avond zijn geld zou terug ontvangen.

Tegen tien uur begaf hij zich naar het paleis van den Gouverneur, bekend onder den naam van Markiezen— of Prinsenhof.

Hij werd in een zaal geleid, waar behalve de Prins-Gouverneur zich bevonden, de generaal Lely, de directeur van de genie de Roy, de kolonel Deutz en de adjudant van den Gouverneur, de heer Charbonier.

“Kapitein”, zoo ving de Gouverneur met doffe stem aan, “ik heb gisteren rapport gekregen, dat gij met een vreemdeling over het glacis tusschen de Bosch- en de Wouwpoot hebt gewandeld”.

De kapitein boog. waarna het verhoor in deze voege plaats had.

Prins: “Wie was die vreemdeling?”

v. d. P..”: “De Secretaris der Fransche ambassade, de Couloir”.

Prins: “Was deze u vroeger bekend?”

v. d. P...: “Ik heb hem in Parijs gekend”.

Prins: “Welke waren zijn betrekkingen, was hij in het kabinet?”

v. d. P...: “ Neen, uwe hoogheid”.

Prins: “Hij was toch zeker militair?”

v. d. P..: “Ik heb hem nimmer een korps zien commandeeren”.

Prins: “Wat was de oorzaak, dat gij dien vreemdeling onze vesting liet bezichtigen?”

v. d. P..: “Een toeval Uwe Hoogheid”.

En nu vertelde hij, hoe hij de Couloir ontmoet had op de hoofdwacht en de kennis daarna hernieuwd was. Hij erkende eenigzins onvoorzichtig gehandeld te hebben.

Prins: “Hebt gij de wacht reeds gehad kapitein?”

v. d. P.: “Meermalen Uwe Hoogheid”.

Prins: “ Dan kan u mijn bevel omtrent vreemdelingen niet onbekend zijn en hebt gij in strijd met mijn voorschriften gehandeld. Ik heb u echter in Yperen als een dapper krijgsman Ideren kennen, en zal daarom uwe onvoorzichtigheid ditmaal door de vingers zien, doch denk er aan, de tijden zijn gevaarlijk, ik zou dit voor de tweede maal niet kunnen doen”.

v. d. P.... stond op en bedankte den Prins voor de gunstige gevoelens omtrent zijn persoon en beloofde, wanneer de gelegenheid zich aanbood, hij den min gunstigen indruk hierbij op de andere officieren gemaakt, door dapperheid zou trachten weg te nemen.

Nadat de kapitein vertrokken was, sprak de generaal Lely, “Uwe Hoogheid is zeer goed”.

De Prins antwoordde, “ik zie hierin niets buitengewoons. De kapitein ontmoet een oude kennis, hernieuwt de vriendschap, helpt hem en zij wandelen samen. Waar toch zou het hier mogelijk zijn een wandeling te doen, en de vesting te vermijden. Daarbij is de kapitein een uitmuntend officier op wien men rekenen kan. Ik verzoek U dan ook aan het korps off ideren bekend te maken, dat kapitein v. d. P... zich aan mij volkomen gerechtvaardigd heeft”.

“Zeer wel Uwe Hoogheid”, zeide de generaal.

v. d. P. ging langzaam in diepe gedachten verzonken naar zijne woning. Aldaar aangekomen, gelastte hij zijn oppasser den woekeraar L. te ontbieden.

In afwachting van den tijd voor de parade liep de kapitein onrustig zijn kamer op en neer en begaf zich eindelijk naar het koffiehuis op de Markt, alwaar de meeste officieren gewoon waren te vertoeven, alvorens de parade begon. Hij nam een nieuwspapier en begon te lezen. De officieren hem ziende, verlieten den een na den ander het lokaal, zoodat hij, nog vóór de tijd van de parade gekomen was, alleen overbleef.

Voor de parade werd het dagorder van den Gouverneur voorgelezen, waarin de kapitein v. d.. P.. werd gerechtvaardigd.

Na afloop der parade verliet kapitein v. d. P.... de Markt en schreed lusteloos naar zijn woning. Hij werd ingehaald door luitenant S. en den kapitein Zoutelande. Luitenant S. vroeg vergeving voor zijn gedrag van den vorigen avond, deze werd hem trouwhartig geschonken.

In zijn woning gekomen trof hij daar de heer de Couloir in gezelschap van den woekerraar, in de wandeling genoemd Jalappe.

De kapitein verontschuldigde zich en vroeg verlof om eerst den woekeraar te woord te mogen staan.

Gaarne zei de Couloir en zette zich aan het venster.

v.d. P... wenkte den man en zij verdwenen in een zijkamer.

Om de eereschuld af te lossén, had de kapitein geld nootlig. verpandde daarom, hoewel ongaarne, zijn horloge voor tien dukaten en vervoegde zich wederom bij zijn bezoeker.

“Gij weet”, zoo sprak de Couloir, “ik vertrek morgen, en kwam u vragen, of ik iets voor u in Frankrijk doen kan”.

v. d. P.... antwoordde niet, maar schudde nadenkend met het hoofd.

“Ik zoude het zeer aangenaam vinden, indien ik u daar van dienst kon zijn”.

“Ware het vrede”, sprak de kapitein. “Dan verzocht ik u wellicht mijne gratie en overplaatsing te bewerken; maar nu — ik gevoel het onmogelijke daarvan”.

“Misschien”, zei de Couloir, “zou het in tijd van vrede veel moeilijker zijn. Bedenk u wel mijn vriend, eene betrekking van majoor in de Fransche armee is toch wel eenige opoffering waard. Frankrijk is immers het land, dat gij het meest bemint en dat door u met voorliefde gediend is geweest”.

“ Alles waar,” hernam v. d. P... en toch....

“Overleg nog eens goed hij u zelve, ik kan, noch wil voor u geheimen hebben”. Dit zeggende, toonde hij hem een brief van den maarschalk de Noaisles, iemand van veel invloed bij Lodewijk XV. In dezen brief stond o.a. *“Z. Majesteit wenscht Holland van het verbond af te scheiden, doch gij weet, tot hoeverre gij de vorderingen der Staten kunt toestaan. Ga van stap tot stap; doch indien gij niet verder kunt, tracht dan voor het vervolg nuttig te zijn, want, indien de onderhandelingen mislukken, zal Z.M. gewapenderhand den vrede afdwingen. Aan uwen ijver en oplettendheid vertrouwen wij alles. Over geld en rangen kunt gij beschikken; het is bekend dat gij daarvan niet, dan met de grootste spaarzaamheid gebruik zult maken”*.

De Couloir zag na de lezing den kapitein aan, en vroeg “Welnu?”

“Gij toont mij een heerlijke toekomst, doch de weg daarheen is vol gevaren” .

“ Minder dan u zulks toeschijnt, ik kan n echter niet dwingen, doch vraag slechts dat gij het eens ernstig overweegt”.

Intusschen was de woekeraar teruggekomen en overhandigde den kapitein het bedongen geld. Na diens vertrek vroeg de Couloir of de kapitein met hem geldzaken had en op het bevestigend antwoord, sprak hij: “maak u zoo spoedig mogelijk van dien man los, zulk een

wezen is als de roest, ook het stevigste ijzer wordt er langzamerhand door verteerd". v. d. P.... betoogde op heden niet anders te kunnen handelen. De Couloir trok de schouders op en zei: "Kapitein wilt gij mij een genoeg doen?"

"Met alle plezier" zei v. d. P. "Ook zonder dezen toevalligen blik in uwe aangelegenheden, was ik voornemens u te vragen, of gij een som van 3000 livres voor mij bewaren wildet. Gij kunt ze mij teruggeven, wanneer het u schikt; het is Hollandsch geld en daarom heb ik er niets aan, dewijl ik het niet, of misschien zeer zeldzaam zou kunnen gebruiken".

"En vreest gij niet" zei v. d. P "dat het geld verloren gaat?"

"Mocht dit gebeuren", sprak de Couloir, "dan zal het mij toch een genoeg zijn, een vriend geholpen te hebben, mijn vermogen is wel zoo groot, dat het verlies van deze som mij niet deren zal".

Op herhaald aandringen stemde ten slotte de kapitein toe het geld in bewaring te nemen.

De Couloir ging naar zijn hotel en verzocht den kapitein het geld aldaar in ontvangst te komen nemen.

In den namiddag bezocht de kapitein zijn vriend en ontving het beloofde geld. v. d. P... bedankte en verliet onder de belofte hem hij zijn vertrek uitgeleide te doen, het logement.

De Couloir vertrok den volgende morgen en v.d. P.... vergezelde hem tot aan de linie en daar namen zij een hartelijk afscheid van elkaar. De Couloir vroeg nog, of hij den kapitein schrijven mocht, wanneer dit in het geheim geschieden kon.

"Dat zou mij groot genoeg doen", antwoordde v. d. P.

"Maar", hernam de Couloir, "zult gij ook antwoorden?"

"Ik hoop hierin niet te kort te schieten", zei v. d. P "maar hoe en wanneer?"

“Laat dit aan mij over”, hernam de Couloir, “de diplomatie heeft duizend wegen en daarvan zijn zeker negenhonderd onzichtbaar. Ik reken op uwe voortdurende vriendschap”. Daarop scheidden zij.

De kapitein ging peinzend huiswaarts. Den vorigen avond had hij aan Zoutelande zijn eerschuld voldaan en thans, deed hij den woekeraar bij zich ontbieden en loste ook zijn horloge weder in.

Te onrustig om zijn kamer te houden wandelde hij langs de wallen der stad en trad vermoeid het koffiehuis de Meersche binnen.

Hier vernam hij het nieuws van den dag, dat nl, de gezant van den Koning van Frankrijk de heer De la Porte du Rheil, die in den Haag was geweest tot bewerking van den vrede, Breda gepasseerd was.

In den avond van den 14 Maart van hetzelfde jaar wareil de vensters van een der prachtigste huizen op de Place Verte [Groenplaats] te Antwerpen helder verlicht. Vier schildwachten gingen op en neer voor het paleis. Talrijke koetsen reden af en aan en brachten telkens nieuwe gasten. De maarschalk, graaf von Löwenthal gaf een feest aan de talrijke officieren van het garnizoen en aan de aanzienlijkste inwoners der stad. Een groote menigte nieuwsgierigen verdrong zich voor den ingang van het gebouw om de voorname gasten en de prachtige kleeding der zelve in oogenschouw te nemen.

Een korte gestalte in een langen reismantel gehuld, drong zich door de menigte en richtte zijn schreden naar den hoofdingang. De schildwachten wilden hem den toegang versperren doch een blik uit zijn vurige oogen, weerhield hen van hun voornemen.

Hij drong door tot in de vestibule, waar de bedienden geposteerd waren, wenkte een van hen, trok een ring van zijn vinger, en beval den bediende, deze onverwijld, maar in het geheim aan den maarschalk te overhandigen.

Weldra verscheen de maarschalk en noodigde hem in een kamer. De bezoeker trad met een lichte buiging binnen, welke eveneens door den maarschalk beantwoord werd.

“Wel de Couloir, wat brengt gij?” vroeg de maarschalk.

“Onzen wensch,” antwoordde de Couloir. “Z.M. is lang weifelend geweest, maar heeft eindelijk tot den oorlog besloten. Dat bal kan, zoodra de zaak in orde is, geopend worden”.

“En waar zal het gegeven worden?” vroeg de maarschalk.

“Dank zij den maarschalk van Saxen”, sprak de Couloir, “deze heeft gezorgd, dat wij niet ver behoeven te marcheeren; onze soldaten zullen het bij die rijke staatsche boeren goed hebben”.

“Ja maar menigeen zal ook aan de vesting het hoofd stooten” sprak de maarschalk.

“Dit is zeker” merkte de Couloir aan, “maar naarmate de waarde van het voorwerp is, wordt de prijs ook duurder. Ik heb Z.M. in uwen en mijnen naam Bergen-op-Zoom beloofd”.

“Dat is een gevaarlijke belofte, kolonel, ik wil daarin niet deelen”.-

“Gij zult toch medewerken, graaf “?

“Zoo ik daartoe orders ontvang, dan met hart en ziel”, sprak de maarschalk.

“Daar is reeds voor gezorgd”, hernam de Couloir.

“Dan mogen wij met April de loopgraven wel openen, en wie weet, of met 1 October nog wel een bres gemaakt is”, zei de maarschalk.

“Niet altijd zijn het de kogels, die den ingang tot een vesting openen”, aldus de Couloir. “Maar ik vergeet, dat uwe Excellentie heden een feest geeft, ik zal dus de eer hebben u morgen nader omtrent deze zaak in te lichten”.

Zij scheidden, de Couloir begaf zich naar zijn logement, de maarschalk vertoonde zich weder op het bal. Het vooruitzicht om nieuwe

lauweren te behalen, had de laatste zeer vroolijk gestemd.

Verschillende officieren verdrongen zich om den maarschalk, teneinde het nieuws, dat men veronderstelde gebracht was, te vernemen. Na lang aarzelen gaf de maarschalk toe en weldra was de geheele zaal vervuld van het gejuich der aanwezigen. Het groote nieuws was: de oorlog is verklaard.

Den volgenden morgen begaf de Couloir zich naar het hotel van de maarschalk von Löwenthal. Door Z.E. was reeds order gegeven, om den kolonel dadelijk bij hen toe te laten. De generaal graaf de Bledt was uitgenoodigd om bij het gesprek tegenwoordig te zijn. Na een onderhoud van eenige uren vertrok de Couloir naar Parijs. Tengevolge van deze bijeenkomst heerschte weldra een verbazende drukte op alle bureaux. Wapenschouwingen, uitdeeling van buskruit, bevelen tot aanvoer van belegeringsgeschut, gaven genoeg te kennen, dat de onderneming tegen een of andere vesting in dit jaar het hoofddoel van het Fransche leger zou zijn. De verschillende regimenten moesten tegen het einde der maand marschvaardig zijn; een licht corps uit een bataillon jagers en een escadron huzaren samengesteld, werd georganiseerd, om tusschen Antwerpen —Bergenop Zoom—Breda den vijand te verkennen.

Weldra stroopten deze troepen tot voor de poorten van Bergenop Zoom. In deze vesting en te Breda bleven deze maatregelen niet onopgemerkt, en men was overtuigd dat een van beide steden, het doel van den oorlog zijn zou.

In Bergen-Op-Zoom was men ijverig in de weer, om de vestingwerken in staat van verdediging te brengen.

De landerijen, langs de linie van vestingwerken welke zich aan de Noordoostzijde der stad tot ongeveer een uur gaans uitstrekten,

werden geïnnundeerd en de buitenwerken die zich in het front d'attaque bevonden van geschut voorzien; de bastions waren reeds gemonteerd, de flanken met houtwerk bekleed, en met geschut bezet. Bij het corps mineurs heerschte een buitengewone drukte, nieuwe mijnen werden aangelegd en deze, zoowel als de reeds bestaande gevuld. Ook in de kruitmagazijnen was een groot aantal werklieden onafgebroken bezig met het maken van kardoezen en het vullen van bommen. In het arsenaal waren de timmerlieden en smeden druk in de weer verschillende reservedeelen gereed te maken, om die spoedig bij de hand te hebben, indien de in gebruik zijnde, door den vijand mochten worden vernield. In één woord, alle maatregelen werden genomen, om de vesting in een duchtigen staat van tegenweer te stellen.

De 17e Maart was in Bergen op Zoom sedert vele jaren een volksfeestdag, de gilden werden op dien dag opnieuw beëedigd, waarbij dan een feestelijke optocht naar het stadhuis plaats had. Vooraan ging de gildeknaap, omhangen met een aantal zilveren schilden, daarachter volgde de gildemeester, vervolgens paarsgewijze de leden der gilden, naar gelang den ouderdom. Een menigte zilveren munten werden door hen onder het volk gestrooid, wat tot aardige tooneelen aanleiding gaf.

Na de hernieuwing van den eed, die juist om 12 uur plaats had, ging ieder zijns weegs. Om twee uur stroomde alles de Boschpoort uit naar het naburig Borgvliet ⁴), alwaar kermis werd gehouden.

In Bergen-op-Zoom, was het onderscheid in standen nauwelijks merkbaar, zoowel de hogere als de lagere klasse der bevolking namen aan dit feest deel, dat tot het sluitingsuur der poorten voortduurde.

⁴ Thans Oud-Borgvliet. [2013: tussen Paulus Buyslaan en Benedenbaantje]

Hoewel de tijden ernstig waren, was dit feest toch met groote opgewektheid gevierd, een bewijs, dat de burgerij de toekomst betrouwvol tegemoet ging.

In het begin van April werd in het koffiehuis “de Meersche’ een huis verkocht, dat voor dien tijd zeer hoog genoemd kon worden. Het stond vooraan in de Boschstraat ⁵), werd gekocht door een timmerman genaamd Benterkamp, die in last van zijn principiaal den heer K.... het contant betaalde. Dit baarde wel eenig opzien, doch na eenige dagen werd hierover niet meer gesproken. De goedkoope levenswijze in Bergen-op-Zoom, trok steeds een menigte gepensioneerden derwaarts, zoodat het koopen van een huis door vreemden geen zeldzaamheid was.

Men vernam weldra, dat de eigenaar een Zwitser was, die met een huifkar de Wouwpoort binnengereden, en in het Zwijnshoofd afgestapt was. Het was een man van deftig voorkomen, met smaak gekleed en vermoedelijk tot den aanzienlijken stand behorende. Hij sprak vloeiend Duitsch met Zwitsersch accent, drukte zich in de Hollandsche taal tamelijk uit en wist zeer onderhoudend te praten. Van stonden af aan, was hij een trouw bezoeker der koffiehuzen en maakte spoedig kennis met de officieren van het garnizoen.

K.... beviel bijzonder aan v. d. P. en na eenigen tijd werden zij trouwe vrienden, en bezochten elkaar dikwijls. Eens, na over verschillende zaken gesproken te hebben, haalde K... een brief uit zijn portefeuille en overhandigde die aan v. d. P met de woorden “van mijnen correspondent”. De kapitein opende den brief met zekere gejaagdheid en las het volgende.

⁵ Waarschijnlijk de plaats. waar nu het huis van dhr Huijs staat. [2013: precieze plaats niet bekend]

Parijs, 15 Mei.

Waarde Vriend

Ik sta op een vulkaan, die telkens onder mijne voeten dreigt los te barsten, ik heb U hartelijk lief en het komt mij voor, dat het Fransche bloed, dat, u door de aderen stroomt, nog niet verbasterd is en dat, in weerwil der omstandigheden, die U voor het oogemiblik dwongen, Frankrijk te verlaten, gij dit land, waar uwe zeden, uwe gewoonten heerschen en uwe talenten erkend worden, nog altijd bemint. Ik heb dus bij den Koning voor u gewerkt en ben boven mate geslaagd. Op dit oogenblik is uwe benoeming tot majoor reeds uitgevaardigd en het is zeker, dat, zodra uwe medewerking bekend wordt, de verhevene rang van kolonel u zal worden toegekend. Gij zult evenwel begrijpen, dat zooveel gunstbewijs van Z.M. wederkeerig eenige opoffering eischt. Ondanks de geheime weg, door mij aangewezen om ongehinderd uwe gevoelens van verknochtheid aan het schoone Frankrijk kenbaar te maken, blijft gij zwijgen. Zijne Majesteit ziet mij met wantrouwende oogen aan en heeft mij herhaaldelijk gevraagd: “ Couloir hoe zit het met uwe belofte en van v. d. P....?”

Ik moet steeds de schouders ophalen, mijn vriendschap voor u heeft mij in groote moeilijkheid gebracht. Indien ik niet spoedig de tijding van uwe goede gezindheid ontvang, ben ik verloren.

Wanneer ik binnen een maand van u geen tijding ontvang, verlaat ik het hof, voordat de ongenade mij treffe en zal ik zoo vrij zijn, op u een wissel te trekken voor de u gegeven som; die gelden zal ik dan zeer goed kunnen gebruiken.

Ik hoop intusschen dat gij onze vriendschap indachtig zult zijn en voor de goede zaak u eenige opofferingen getroosten zult.

Moge een verkeerd begrip van eer u doen volharden, om uwe landgenooten, uwe broeders te bestrijden, uw moederlandt e helpen verwoesten, welnu schrijf mij dan toch uw voornemen, opdat ik mijn maatregelen nemen kan”.

v. d. P. werd onder het lezen van dezen brief, beurtelings bleek en rood. Dit was K... die aan het venster gegaan en veinsde op straat te zien, niet ontgaan. v. d. P. vouwde den brief weder dicht en stak hem in zijn zak.

“Ik hoop toch niet” , sprak K, “ U een onaangename tijding gebracht te hebben”?

“ Uit zeker oogpunt beschouwd”, zei v. d. P “ is de tijding zelfs aangenaam, immers bewijzen te ontvangen van ware vriendschap is strelend nietwaar?”

“Wel waar,” antwoordde K een zoodanige vriendschap is zeldzaam.

“ Langs welke gelegenheid is u dezen brief gezonden?”, vroeg v. d. P.

“Ik heb hem uit Genève van mijnen bankier ontvangen, antwoordde K wanneer ge wilt antwoorden, binnenkort schrijf ik weer, dan kunt ge uw brief bij den mijnen insluiten.

Na nog een oogenblik vertoefd te hebben, verliet hij den Kapitein en, vroeg hem of hij het genoeg mocht hebben hem morgen ten zijnent te ontvangen. V. d. P. beloofde dit en bevond zich den volgenden dag ten huize van K.

Hij werd in een prachtige zaal ontvangen, deze was zóó mooi, zóó rijk ingericht dat hij zich den uitroep liet ontglippen: Hier zou ik wel willen blijven. En welk een ruimte! Zooveel hebt gij toch niet nodig, sprak hij.

“Eigenlijk niet” zei K.... “ik gebruik slechts de helft van dit huis.

Wanneer ik echter iemand vinden kan die deze woning met mij deelen wil, waarschijnlijk zou ik er dan toe besluiten de helft af te staan”.

“Mag ik met u wonen?” vroeg v. d. P

“Wij kennen elkaar nog zoo kort” sprak K.... “dat ik U -in deze- nog niets beloven kan, mocht ik er toe overgaan, dan hebt gij de voorkeur”.

Het gesprek liep nu over andere onderwerpen en tegen den avond begaven zij zich, zooals gewoonlijk naar het koffiehuis de Meersche.

Aangezocht om evenals vroeger mede te spelen, bezweek de kapitein voor het dringend verzoek van K..... Hij speelde onder den invloed van den wijn, zeer hoog en verloor een aanzienlijke som geld.

De majoor Steveling van verlof teruggekeerd en ook daar vertoevende, bracht het nieuws mede, dat de vorst von Schwartzenberg met 60.000 Oostenrijkers op marsch was tot dekking der vestingen van Staatsch-Brabant. Deze heugelijke tijding werd met uitbundig gejuich ontvangen en menigen dronk daarop ingesteld, zoodat het vrij laat was eer v. d. P... de speelzaal verliet.

Op den 21 Mei betrok het regiment Fransche jagers van de Villarette het nabij de Schelde op vier á vijf uur afstand van Bergen-op-Zoom gelegen Santvliet, terwijl een regiment huzaren in een paar nabürige dorpen werd ingekwartierd.

Het gevolg hiervan was, dat de correspondentie die steeds op geheime wijze met Antwerpen gehouden was, geheel werd afgebroken.

Bijna dagelijks werden strooptochten op het Staatsch grondgebied ondernomen en de patrouilles raakten dikwijls handgemeen.

Verdubbelde waakzaamheid was overal aanbevolen en de twee stadspoorten, de Bosch- en Wouwpoort, werden alleen na gedane verkenning geopend en de opgehaalde valbruggen neergelaten.

Alle verdedigingswerken waren van geschut voorzien, de kruitkisten stonden op de wallen, kanonniers met de brandende lont in de hand hielden de wacht.

Alle regimenten hadden bevel, om zich, bij het eerste alarm, naar de voor hen bestemde loopplaatsen te begeven. In de stad bevonden zich de regimenten, Stolberg, Lalippe, Saven Gotha, Deutz, Oranje Drenthe, Lewe, Burmania. Het regiment Zwitsers van Sturler, sterk 5000 man, bevond zich op een half uur afstand van de stad om de buitenwerken te beschermen en om de manschappen binnen de vesting af te lossen. De Prins van Saksen Hildburghausen was bevelhebber van dit kleine leger.

Het spreekt vanzelf, dat op onbekende personen die zich binnen of buiten de vesting begaven, nauwkeurig acht geslagen werd. De patrouilles hadden in last, personen die zich niet voldoende konden legitimeeren, te arresteren.

Op den 3e Juni werd door een patrouille ruiters een boer aangehouden en naar de hoofdwacht opgebracht. Op zijn verzoek voor den Gouverneur gebracht, sneed hij zijn schoenzool los en haalde daaruit een brief, welke hij den Gouverneur overhandigde. Dadelijk belegde deze een hoogen krijgsraad. Weldra verschenen de generaal Lelij met de kolonels Deutz en Lewe, de luitenant-kolonel Putkamer en de adjudant Charbonier.

De Prins gaf hun te kennen, door den brief zekerheid te hebben gekregen, dat de vesting Bergen-op-Zoom een beleg zou te onderstaan hebben en droeg den aanwezige Hoofdofficieren op. tegen den volgenden dag, elk een schriftelijk rapport in te dienen, bevattende, wat volgens hun oordeel nog in het belang der vesting gedaan kon worden.

In den middag van den volgenden dag had ieder lid van den krijgsraad zijn rapport ingediend, en onverwijld waren die maatregelen getroffen die in het werkelijk belang der vesting waren aangegeven. Men kon alzoo met een gerust gemoed den vijand afwachten, ieder had ten dien opzichte zijn plicht gedaan.

Tegen den avond van dienzelfden dag liet de heer K.... zich bij den kapitein v. d. P.... aandienen. Zij rekenden samen hun speelschuld af, waarbij het aan den kapitein toevertrouwde geld wederom moest worden aangesproken.

“Ik weet niet” zei K... “of ik ditmaal een welkome gast ben” en meteen reikte hij v. d. P... een papier over, met de vraag: “is dit in orde?” Het was een wissel van de Couloir groot 3000 livres, betaalbaar over zes weken, waarvan er thans reeds drie verstreken waren. V. d. P.... verbleekte en stamelde: “ik vermoedde het, maar ik kan u hierop direct geen antwoord geven, gij zult tot morgen moeten wachten”. “Het heeft geen haast” sprak K..., “indien ik over drie dagen antwoord heb, dan is het goed”. Dit zeggende stak hij de wissel in zijn portefeuille en vertrok.

Mistroostig bleef de kapitein achter, hij overdacht zijn positie, telkens drong de vraag op den voorgrond: hoe zal ik de Couloir betalen. Een aanzienlijk deel van het geld was reeds verbrast, de ontbrekende som moest worden aangevuld; zou hij de schuld ontkennen? Niemand was getuige geweest van de in ontvangstname, doch deze gedachte wierp hij verre van zich.

Zou hij het aanbod van de Couloir aannemen, hoe aangenaam was niet de betrekking van majoor in de Fransche armee. Misschien zou hij spoedig kolonel zijn en dan Parijs; hoe gemakkelijk zou hij dan zijn tegenwoordige plaats vergeten; maar dan moest hij zijn nieuw Vaderland, zijn wapenmakers verraden. Deze gedachten bestormden

hem met onweerstaanbaar geweld, doch hij vermocht niet iets beslissend te bepalen. Besluiteloos stond hij op en trachtte in de buitenlucht tot rust te komen. Doch niets kon hem baten, spoedig begaf hij zich weer naar zijn kamers en beproefde in den slaap vergetelheid te vinden, doch ook deze wilde niet over hem komen en gedurig overviel hem zulk een angst, dat hij spoedig weer opstond. De morgenstond daagde, doch bracht geen verademing, met moeite vervulde hij zijn dienstplichten. De avond kwam, de nacht naderde en nog wist hij geen middel om zich uit zijn toestand te redden. Zijn denkvermogen werd verstompt en een koude onverschilligheid maakte zich van hem meester. K.... kwam tegen den middag bij hem, en toen hij den kapitein zag, zeide hij "Mijn hemel zijt gij niet wel?" "Ik ben ziek" was het antwoord.

"Dan kom ik zeker ongelegen", sprak K_.. "en zal u verlaten".

"Volstrekt niet", mijn vriend; "een bezoek van u zal mij afleiding geven, en ik moet u immers over den wissel preken".

„Daar is geen haast bij kapitein, laat ons daar heden over zwijgen".

"Integendeel gij moet het toch eenmaal weten en of dit nu of over een paar dagen geschiedt, komt op hetzelfde neer. Heeft de heer K... op mijn eerlijk gezicht en om in maandelijksche termijnen af te lossen 1000 livres voor mij ter leen?"

"Helaas kapitein! Gij kiest een slecht tijdstip. ik heb mij gisteren juist van mijn geld ontdaan; hadt gij toen gesproken, al ware het 2000 livres geweest, ik zou u gaarne geholpen hebben".

"Ik dacht het wel", zei v. d. P bitter grimlachende.

"Ik bezweer u kapitein, denk daarom niet ongunstig over mij en mijne vriendschap, ik verzeker u plechtig, indien ik in staat ware u te helpen, ik dit zeer gaarne doen zou".

“Het is wel mijn vriend, ik vertrouw, dat gij de waarheid spreekt, ik zal u dus ook zeggen wat mij drukt; de wissel is goed, ik heb het geld ontvangen, doch door mijn lichtzinnigheid 1000 livres daarvan verspeeld, en ik weet geen middel om ze terug te geven. De wissel zal dus moeten worden geprotesteerd en u kunt zich voorstellen, wat een opspraak dit verwekken zal, dat ik geld van den vijand in bewaring had. Als ik verzekerd was doodgeschoten te worden maar onteerd; misschien een levenslange kerkerstraf Vele verwachtingen koester ik niet meer, wat heb ik nog te wachten.

“Waarom” sprak K, “u aan wanhoop overgeven. Over de wissel zullen wij morgen verder spreken, niemand moet aan u kunnen bemerken, dat gij onder zorgen gebukt gaat”.

Den volgenden morgen stond hij eenigzins verkwikt op en kleepte zich voor de parade. Verschillende tijdingen deden de ronde, betreffende de voorbereidselen der Franschen. Men had stellig bericht ontvangen, dat er veel belegeringsgeschut naar Antwerpen was gevoerd; v. d. P. ging na afloop der parade naar het koffiehuis en nam deel aan het gesprek. Ook K... was daar aanwezig, en begroette den kapitein vriendelijk. Bij het scheiden verzocht K den kapitein dezen avond bij hem te komen. Op het afgesproken uur vervoegde de kapitein zich ten zijnen huize. Het gesprek wilde eerst niet, vlotten, doch eindelijk kwamen zij terug op den vorigen avond. Ernstig verklaarde K dat hij niet wist wat te raden. “Hebt gij dan niemand, niemand die n zou kunnen helpen?”

“Niemand”, antwoordde v. d. P...

“Kunt gij de Couloir niet op een of andere wijze tevreden stellen, of om uitstel verzoeken?”

“Het is mijn vriend”, sprak v. d. P..., “en indien hij mijn angst zag, zou hij mij gaarne uitstel verleen, maar ik vrees, dat hij min of meer

afkeerig van mij geworden is. Hij is een vermogend man, zeer gezien ten hove en in het voorjaar is hij met de goederen van het gezantschap door deze stad getrokken. Vroeger ben ik officier in Franschen dienst geweest, doch door een noodlottig toeval ben ik moeten vluchten. Wij herkenden elkaar hier en hij heeft mij zijn vriendschap opgedrongen. Een omstandigheid deed hem bernerken, dat ik niet zeer bemind was onder de officieren en hij bood mij aan, mijn overplaatsing in Franschen dienst te bewerken. Het spijt mij dat ik deze dienstaanbieding niet krachtig van de hand heb gewezen. Hij heeft nu al eenige stappen ten mijnen voordeele gedan, die hem beletten terug te treden. Daar mijne eer mij nu niet toelaat aan zijn verlangen gehoor te geven, en hij dus zijn woord aan den Monarch gegeven niet gestand doen kan, schijnt hij het vertrouwen te verliezen en heeft zooals hij mij vroeger schreef, de aan mij in bewaring gegeven gelden noodig. En wat kan ik van een man verwachten, die zijn ongeluk aan mij te danken heeft?

“Iets moet er toch gedaan worden”, sprak K... “men moet den weg naar den galg niet eer betreden, dan wanneer er geen andere meer open is”.

De kapitein huiverde en zag K... verwonderd aan.

“Wat heeft” vervolgde hij, “uw vriend wel voor u willen bewerken, en wat vorderde hij van u”.

v. d. P... vertelde hem het vroeger behandelde.

“Men moet van twee kwaden het beste kiezen”, sprak K.

“Dat kan niet zijn” opperde v. d. P, “dan was mijn eer geschonden”.

“Ik twijfel, of een schandelijke straf, die u hier stellig wacht, uwe zoogenaamde eer ongeschonden zal laten. Gij moet nog heden schrijven, er blijft u geen andere keus over”.

“Ik kan niet” riep v. d. P vertwijfelend uit, “ik moet mijn eenmaal gezworen eed van trouw houden”.

“Nogthans zult gij moeten” sprak K...., daarbij vind ik het niet zoo erg, een eed aan uwe natuurlijke vijanden gedaan, te breken. Aldus werd de kapitein overreed en schreef op aandringen van K den zoozeer begeerden brief. K zou voor de verzending zorg dragen.

De maarschalk graaf Löwenthal, had inspectie gehouden over twee regimenten infanterie, die te Merxem en Braschaat gekantonneerd lagen en keerde juist, omgeven van zijnen staf en gevolgd door een talrijke bedekking, naar Antwerpen terug. Een ruiter naderde den stoet in vollen galop. Toen hij dichterbij kwam, herkende de maarschalk in den ruiter de Couloir.

“Hoe zoo haastig kolonel”, riep hij hem reeds van verre toe.

De Couloir antwoordde niet, maar reikte hem een schrijven over. De maarschalk las den brief, welke v. d. P aan de Couloir geschreven had.

“Bergen-opZoom wordt ons, indien wij voorzichtig te werk gaan, en niets ontdekt wordt”, riep de maarschalk in verrukking.

“Ik ben ook van dat gevoelen” sprak de Couloir, “daarom is het noodzakelijk dat uwe exellentie, ons elken stap dien wij voorwaarts doen, aanwijze”.

“Dit kan niet ontkend worden en daarom zullen wij hedenavond beraadslagen. Te zeven uur zal ik U wachten”.

De Couloir las op de bijeenkomst den ontvangen brief voor. Allen zwegen, totdat graaf de Bledt zeide: “Het lijdt geen twijfel, deze man is ons”.

Er werd overlegd, op welke wijze deze ongelukkige hun van dienst kon zijn. De nauwkeurige bepaling van de ligging van het huis door K... gekocht, werd aangegeven en de teekenen welke van daaruit gegeven konden worden, besproken.

K.... had intusschen (de lezer zal reeds begrepen hebben, dat dit heerschap een handlanger der Franschen was) bewerkt, dat de kapitein bij hem kwam inwonen en had de Couloir voorgesteld, om v. d. P een paar stappen te laten doen, die hem het terugtreden onmogelijk zouden maken.

Er werd dan in het vijandelijk kamp bepaald, dat v. d. P.... een nauwkeurigen plattegrond der vesting zou zenden. Voorts opgave zou verstrekken van de bezetting en verdedigingsplannen der stad.

Vervolgens gaf de Couloir een opgaaf van seintekens. Een witte doek voor het zolderraam zou het teeken zijn, dat er toebereldselen tot een uitval gemaakt werden; een roode daarnaast opgehangen, of de uitval des nachts en een blauwe, dat de uitval des daags zou plaats hebben. Wanneer de doeken eenige aandacht zouden trekken werd bepaald, dat dan door het uitnemen of verschuiven van eenige dakpannen, deze teekens zouden vervangen worden.

De maarschalk prees den kolonel om zijn vernuftigen inval en de generaal de Bledt stemde volkomen met het plan in. De strikste geheimhouding werd ieder opgelegd.

“Maar”. vroeg de maarschalk, “wat zal men later met dien man aanvangen. Hij maakt zich wel verdienstelijk jegens Frankrijk maar... “Ik heb hem de rang van kolonel toegezegd”, sprak de Couloir, “het commandement in een afgelegen vesting zal v. d. P beloonen, en ons van de onaangename tegenwoordigheid van dien man ontslaan”.

Op den 5e Juli, na de regimenten geïnspecteerd te hebben, hield de Gouverneur der vesting Bergen-op-Zoom, een toespraak tot de burgers, en sprak:

“Burgers, het is niet twijfelachtig, spoedig zal de vijand voor uwe muren staan. Uw vaderland, uw stadgenooten, uw dierbaarste

betrekkingen, uwe welvaart roepen u, om gezamenlijk dit bolwerk te helpen verdedigen. Het is een eervolle taak, niet alleen ons vaderland vertrouwt u Zijne verdediging, maar Europa zal de oogen op ons gericht houden, en onze daden beoordeelen. Gij zult strijden, indauhtig uwe dappere voorvaderen, gij zult gedenken, hoe in 1581 - eene overmacht deze stad reeds was binnengedrongen en door de dapperheid der bezetting terug gedreven werd. Gij zult u in herinnering brengen, hoe in 1588 Parma deze stad belegerde, hoe eene macht van 30.000 man ontoereikend was deze vesting te nemen. Het zal u bekend zijn dat in 1597 de Aartshertog van Oostenrijk tevergeefs het bloed liet stroomen, hoe andermaal in 1602 en tweemaal in 1605 de moed der inwoners zijn plannen vrijdelde Gij zult weten, hoe in 1622, Spinola deze vesting heeft ingesloten, hoe hij tevergeefs alle bronnen afsloot. Na zoovele grootsche herinnering, kan geen lafhartigheid u besmetten zweren wij dan, alles veil te hebben voor de vrijheid, voor onze godsdienst voor onze welvaart, en, zoo de nood het vordert, daarvoor zelfs ons leven te offeren. God hoore onzen eed en straffe de meinedigen. Leve de republiek!"

Deze toespraak werd met geestdrift aanhoord en de burgers van Bergen-op-Zoom waren bereid, indien zulks van hen gevorderd zou worden, goed en leven veil te hebben voor het behoud der stad. Met de meeste zorg werden de soldaten geoefend. De Vesting was thans in goeden staat, alleen het onder water zetten der landerijen ging wegens de droogte slechts langzaam vooruit.

Hoezeer de burgerij vol moed was, en zich door de sterkte der wallen voor den vijand beveiligd achtte, waren toch velen ijverig in de weer hun goederen naar elders te vervoeren. In vele huizen was men bezig

de kelders bomvrij te maken, door takkenbossen op het gewelf te stapelen. Ieder had in haast zijn kostbaarheden verborgen en ging thans betrouwvol de toekomst tegemoet.

Er waren tijdingen uit Antwerpen gekomen dat de vijand binnen een week voor de muren verwacht kon worden.

Hoewel deze tijding lang voorzien was, bracht zij toch onder de burgerij veel bekommernis teweeg. Door de soldaten werd zij echter met gejuich begroet..

Op zekeren dag, trad K die nu met v.d. P.. samenwoonde, bij hem binnen en sprak op deftigen toon: “Majoor, ik kom u uit naam van den graaf Löwenthal de hooge goedkeuring van Z.M. den Koning van Frankrijk verzekeren. Tot een bewijs daarvan, heb ik den aangenamen last u dit gouden horloge te schenken, daarbij, om uwe eerste uitrusting als Fransch officier te bekostigen, een som van 3000 livres te overhandigen, en eindelijk moet ik u de verzekering geven, dat de dagteekening van uwe aanstelling, die van uwen laatsten brief is. Gij kunt uw traktement, loopende vanaf dien tijd, bij mij ontvangen en desnoods een half jaar vooruit betaald krijgen. ik verwacht hieromtrent uwe bevelen. Hier hebt gij uwe instructiën”.

Dit zeggende reikte K.... hem een papier over. en verliet diep buigend het vertrek.

Kapitein v. d. P.... huiverde het zegel te verbreken, maar niet meer terug kunnende, smoorde hij zijn geweten, en hoewel bevende, opende hij den brief. Hij vond daarin de voorschriften, zooals wij boven aanhaalden, waaraan nog toegevoegd was: wanneer de majoor een witten doek, op de een of andere wijze van eenig voornaam werk der stad zal laten zien, zal dit een teeken geacht worden, dat hij zelf daar het bevel voert, en in staat is, om zijn post over te geven.

Wanneer zich daartoe geen gelegenheid mocht aanbieden, om met

goed gevolg een aanval te wagen, zou dit teeken nutteloos zijn. Een roode doek zou het sein zijn, dat de majoor zich op een post van minder aanbelang bevindt. Alla omzichtigheid worde den majoor aanbevolen om het plan naar wensch te doen slagen.

Verder bevatte de instructie, dat het aan het Fransche legerhoofd bekend was dat de majoor belast was met de zorg voor de Fransche deserteurs. Wij zien, zoo stond er, hierin een geschikt middel, om u desnoods nog latere instructies te doen toekomen. Wanneer het woord Turenne herhaaldelijk door een der deserteurs genoemd mocht worden, dan kunt gij verzekerd zijn, dat deze door ons gezonden is. Hij zal u aan het woord Bourbon herkennen, en U onze Instructies ter hand stellen.

De teerling was geworpen en de kapitein v. d. P.... een verrader geworden. Eenmaal zoover, zon de kapitein op middelen, om zijn verraad in daden om te zetten. K.... raadde hem aan met zekeren Mallet, een genieofficier, vriendschap aan te knopen, om op die wijze geheime stukken omtrent de vesting in zijn bezit te krijgen, zij het ook door diefstal.

Op zekeren dag bij genoemden Officier zijnde mocht het hem evenwel niet gelukken iets dienaangaande te bemachtigen. Hij zag derhalve geen kans het zoo begeerde plan van de vesting en buitenwerken van Hijk in de Pot den Franschen bevelhebber toe te zenden.

K... niet onbedreven in de wiskunde wist echter raad. Samen wandeleden zij schijnbaar in gesprek langs de vestingwerken en namen den afstand der halve manen, de hoogte en de bekleeding der muren vrij nauwkeurig op en brachten zooveel mogelijk, alles op papier. Ook namen zij van het front d'attaque het soort der werken en het aantal vuurmonden op.

In den avond valt dienzelfden dag werd een Fransch deserteur binnen de stad geleid.

v. d. P... vroeg hem, na den dienstdoende onderofficier te hebben weggezonden “welk nieuws in Antwerpen?”

“Niets” gaf de Franschman ten antwoord, “dan de binnenkomst valt het regiment Turenne”.

“Zoo, vervolgde v. d. P... en dat is gekomen van Bourbon, niet waar?”

Hieraan herkende de deserteur dat hij de rechte persoon voor zich had en overhandigde den kapitein een brief. Deze brief hield het verzoek in, om den volgenden dag eenige inlichtingen omtrent de vesting te zenden, daar het vergevorderd jaargetij een spoedige afwikkeling der werkzaamheden vorderde. Verder bevatte de brief het bericht, dat de Fransche armee zich op den 10 Juli in beweging zou zetten en de voorhoede op 12 Juli voor de muren van Bergen-op-Zoom zou zijn. Terstond gaf v. d. P... hiervan kennis aan K.... die op zich nam de mededeelingen en het plan der vesting aan den vijand over te brengen. Den anderen morgen vertrok K.... langs de Steenbergsche Poort naar Steenberg, om vandaar Breda en verder Brabant te bereiken.

In de vesting ging het gerucht, dat de Fransche troepen slaags geweest waren met de voorhoede van het Staatsche leger, en werkelijk werden aan den avond van dien dag eenige gekwetsten binnengevoerd. in Ossen drecht had dit eerste treffen plaats gehad.

Nu heerschte er groote beweging in de stad. Velen hadden zich geveleid, dat het plan der Franschen een ijdele bedreiging was, en zij het niet wagen zouden een zoo sterke vesting aan te tasten. Ieder was in de weer om wat hij aan kostbaarheden bezat, zoo goed mogelijk te verbergen. Men verkeerde in angst en liep her- en derwaarts, wat de verwarring niet weinig vermeerderde.

Aan de Bosch- en Wouwpoort vooral was het een drukte van belang. De vermogende inwoners van de om liggende dorpen hadden met have en goed hun woningen verlaten, en zochten bescherming binnen de vesting. Alle logementen waren bezet, de stad bleek te klein allen te bevatten, zoodat velen buiten de vesting een onderkomen moesten zoeken.

Het garnizoen stond gereed naar de wallen te snellen, de wachten stonden in het geweer, cavaleriepatrouilles doorkruisten de stad. De compagniën stonden voor de woningen van de commandeerende kapiteins opgesteld, die met de uiterste nauwkeurigheid de wapenen inspecteerden, nieuwe vuursteen en scherpe patronen werden aan de manschappen uitgedeeld; de artillerie voerde kisten met kardoezen naar de wallen wagens met kogels en bommen werden derwaarts gebracht. De mijnen werden gevuld en alles ter verdediging in gereedheid gebracht. Een gedeelte der groote galerij aan de Steenbergsepoort was tot hospitaal ingericht. De schutterij was gedeeltelijk onder de wapens, verschillende hoofdofficieren van dit korps waren afwezig en werden tevergeefs gezocht. Ieder dacht met ontzetting aan de volgende dagen, en de hoofden der stad hadden handen vol werk om allen bedaard en rustig te houden.

Den volgenden morgen werd bericht, dat de vijand in aantocht was. Op de wachtparade werd bekend gemaakte dat de generaal Cronström benoemd gouverneur der vestingen tusschen de Schelde en den Rijn, zich den volgenden dag binnen de vesting bevinden en tijdens het beleg aldaar vertoeven zou. Deze tijding werd door de officieren met weerzin aanhoord; de Prins van Hessen Philipstal was door zijn minzaam karakter algemeen bemind; Cronström daarentegen was een streng man en duldde niet de minste onregelmatigheid. Men vreesde

dat de twee bevelhebbers tegenover elkander zou den komen te staan, en samenwerking was heden dringend noodzakelijk.

Des avonds ontving de Gouverneur bericht, dat de vijandelijke voorposten reeds opgerukt waren tot Schaliehoef, een dorp op een half uur afstand van de vesting gelegen.

Het hoofdkwartier de Franschen was op 10 juli te Putte. Reeds den 5e dier maand hadden de meest verwijderde korpsen zich op marsch begeven tot in de nabijheid van Antwerpen. De 9e was de voorhoede, bestaande uit tienduizend man, voorwaarts getrokken, den 10e vertrok het hofdleger uit Antwerpen en den volgenden middag brak de belegerings-artillerie op, vergezeld van een groot aantal karren, beladen niet ammunitie en voorwerpen benoodigd bij de belegering; het veldhospitaal volgde in de achterhoede.

De gezamenlijke sterkte van de armee bedroeg tachtig à negentig-duizend man van velerlei wapens. De hoofden van dit leger waren mannen, ervaren in den krijg. De artillerie was uitmuntend afgericht en schoot met bewonderenswaardige juistheid. Een drom van smeden, timmerlieden en andere handwerksgezellen volgden het leger, door groote belooningen daartoe aangespoord. Zingende trokken de troepen langs den weg, de Fransche vroolijkheid deed zich overal kennen. De maarschalk nochthans deelde niet in die vreugde. Het aanhoudend stilzwijgen van den kapitein binnen de vesting, verwekte zijn ontevredenheid.

Hoe meer men de stad naderde, hoe meer hij in zich zelf gekeerd werd. De Couloir had voor zoover zijn geheugen reikte, een onvolledige schets der vesting gemaakt en daardoor reeds was de maarschalk overtuigd, dat de vesting in uitmuntende staat verkeerde. Hij wist, dat aan het hoofd der bezetting een bekwaam krijgsman stond, de dapperheid der Hollanders was ook niet te ontkennen. De

troepen in de stad waren wel niet sterk, maar daar de vesting niet geheel kon ingesloten worden, en de Steenbergsche poort en de haven vrij bleven, konden daarlangs steeds versterkin gen de stad binnenrukken. Zonder medewerking van binnen, zou het nemen der vesting met vele moeilijkheden gepaard gaan, en verscheidene menschenlevens zouden moeten worden opgeofferd. Indien daarenboven de vijand een ontzet mocht beproeven, dan zou zijn rechtervleugel bedreigd worden en de lichte vijandelijke troepen zouden zijn dagelijksche transporten van ammunitie en levensmiddelen kunnen onderscheppen. Al mocht hij dit alles kunnen afwenden, hoeveel bloed zou het beleg dan nog kosten, en al werd de vesting genomen, hoeveel tranen zouden in Frankrijk dan niet gestort worden, door het gemis van zoovele dierbare panden. Deze en dergelijke gedachten drukten zijnen geest temeer, en maakten hem wrevelig en ongenaakbaar.

Den 11 Juli bereikte men het hoofdkwartier Ossendrecht. De maarschalk had bevel gegeven dat de armee, de voorhoede uitgezonderd, op de heide nabij Hoogerheide zou verzamelen, teneinde daar een laatste inspectie te kunnen houden. Met zichtbaar misnoegen reed de maarschalk langs de rijen, velen ontvingen ernstige berispingen. Na de inspectie werd de volgende proclamatie aan de troepen voorgelezen.

“Soldaten!

Aan u is de eer toegedacht, om een der voornaamste vestingen van Europa te belegeren en te overwinnen. Alleen de zoo dikwijls beproefde dapperheid der Fransche natie is tot zulk een taak in staat. Maar hoe groot de Fransche dapperheid ook is: zoo moeten wij thans volharding aan moed paren, om alle zwaarigheden te

overwinnen. Doet echter niets zonder bevelen, houdt de krijgstucht in eere, dan alleen kan het doel bereikt worden. Uwe generaals zullen u geleiden en voorgaan op den weg van eer en roem. Twijfel er niet aan, wanneer ieder zijn plicht doet, zal weldra de lelievaan wapperen op de maagdelijke vesting. Eer, roem, belooning en buit zullen het loon zijn voor dappere volharding”.

Met gejuich werd deze proclamatie begroet. Nadat de troepen zich ververscht hadden, stelden de regimenten zich weer in beweging. Een hnifkar naderde. Nieuwsgierig werden de inzittenden door de passeerende troepen aangestaard. Een commandant hield het voertuig staande en ondervroeg de passagiers. Hij werd echter niet veel wijzer, daar een der passagiers verklaarde, alleen aan den maarschalk of aan kolonel de Couloir de reden van zijn komst mede te deden.

Voor den maarschalk geleid, werd hij door de Couloir, die naast den maarschalk stond, dadelijk herkend als de ons bekende K.... Hij bracht de zoolang verwachtte tijding uit de bedreigde stad, een plan der vesting, benevens belangrijke inlichtingen mede.

Het aangezicht van den maarschalk klaarde bij de mededeelingen door K.... gedaan geheel op en hij prees den ijver dien K.... en v. d. P.... voor de goede zaak, de zaak van Frankrijk, aan den dag legden. Dezeifden avond had de maarschalk met zijn vertrouwden een langdurig onderhoud.

K.... vergezelde de troepen tot voor de stad, om het huis, vanwaar de teekens zouden gegeven worden, aan te wijzen.

Voordat het beleg zou aanvangen, werd de voorhoede last gegeven om op te rukken tot aan het eerste fort van de fortificatielinie Moermont, doch zich buiten het geschut van den vijand te houden.

Een korps van twintig duizend man voetvolk , met zes batterijen veldartillerie en tienduizend man cavallerie moesten zich naar het dorp Wouw begeven, om dienzelfden dag langzaam voorwaarts te gaan en de stelling door de voorhoede verlaten, in te nemen.

Ongeveer een kwartier van Wouw, stond een kasteel, omringd door diepe grachten; dit werd versterkt en van geschut voorzien. Eenige woningen in den omtrek werden omvergehaald; de bewoners zagen met droeven blik naar de vernieling hunner eigendommen. Nauwelijks hadden zij tijd hunne have en vee te redden. de korten tijd was het vreedzame dorp in een woelig kamp herschapen.

De maarschalk begaf zich naar de voorhoede, die de aangeduide stelling had ingenomen.

De onderwaterzetting, die het terrein op meer dan een kwartier uurs van de linie ongenaakbaar had moeten maken, kon door de droogte niet op het berekende peil gebracht worden en zoo was het mogelijk op sommige plaatsen de fortificaties tot op tweehonderd pas te naderen.

De uitgestrektheid der fortificatie-linie en de lage waterstand, bood een gunstige gelegenheid een aanval daarop te beproeven.

Had men de linie veroverd, dan was men tevens meester van de haven en kon men den toevoer naar de vesting afsnijden, hierdoor zou het mogelijk zijn de stad in te sluiten en door hongersnood tot overgave te dwingen. Op deze wijze zou het nemen der vesting minder offers kosten. Indien echter de vesting van voldoende levensmiddelen voorzien was, zou het beleg lang duren en de armee kon hoogstens tot einde October te velde blijven. Besluiteloos verliet de maarschalk de voorhoede en liet geen bepaalde bevelen achter.

Des avonds belegde hij een krijgsraad, om over de oorlogsplannen te beraadslagen.

De gevoelens der hoofdofficieren liepen nogal uiteen, de een wilde een bestorming van de vesting, een ander van de linie, doch allen waanden zich zeker van de overwinning en drongen op spoedig handelen aan. Er werd besloten beide plannen door te zetten, en daar men nog aanzienlijke versterkingen verwachtte, kon met kracht begonnen worden.

Bij het aanbreken van den volgende dag, zat de maarschalk reeds te paard. Een korps van 5.000 man, benevens twaalf kanonstukken werden nog bij de voorhoede geplaatst. Langzaam zette de hoofdarmee zich in beweging en trok tot aan 'de Raaijberg' ⁶). Gedekt door een hoogte en schuilende achter boschjes en hagen, liet de maarschalk de armee nu naar rechts opmarcheeren. Geen trom werd geroerd, het zingen of luid spreken was verboden, alles moest zoo stil mogelijk worden uitgevoerd.

Na een half uur gemarcheerd te hebben bereikte men de vlakte, ook hier stonden boschjes, waarachter men dekking zocht. In de vesting had men evenwel de beweging der troepen opgemerkt en van tijd tot tijd werden eenige schoten op hen gelost. Deze deden echter geen schade, daar de afstand te ver was; de artillerie was ook niet zoo goed geoefend als die der Franschen. en schoot dikwijls mis.

De opmarsch der armee werd daardoor dan ook niet vertraagd, rustig trok zij voort tot aan den grooten weg, van Bergen op Zoom naar Breda. Een paar regimenten werden ter weerszijden van den weg gelegerd, een batterij nam de tusschenruimte in.

Met den meesten spoed begon men verschansingen op te werpen; aldoor kwamen nieuwe troepen aan. De geheele armee legerde zich voor de vesting. De linkerzijde van den grooten weg naar Antwerpen werd bezet, langs de keten van heuvels, die den Theodorapolder aan

⁶ Vroeger Raadberg genaamd.

de noordzijde begrenzen. De troepen rukten voort tot beneden het dorp Borgvliet aan de Schelde. Tusschen de daar nog liggende dragonders van het Staatsche leger en de voorhoede der Franschen had een schermutseling plaats, de dragonders staken het dorp in brand, zooals hun gelast was, en vluchtten naar de vesting.

De linkervleugel der Fransche armee werd nu door de Schelde gedekt; de rechtervleugel leunde tegen den grooten weg naar Breda, in het front stond het korps, dat tot het insluiten der linie was afgezonden en ter zijde was zij gedekt door de te Wouw gemaakte versterkingen. De cavallerie nam haar plaats in tusschen de afgezonden korpsen en de hoofdarmee.

Nadat alle stellingen waren ingenomen, inspecteerde de maarschalk de geheele linie, waarna rust gecommandeerd werd.

Het duurde niet lang, of vele nahijstaande boomen vielen onder de slagen van den bijl, om tot oprichting van hutten te dienen; het benoodigde stroo werd uit de omliggende boerderijen gehaald en toen dit niet meer aanwezig was, moest het ongedorschte graan hiervoor dienst doen!

Men ging woest te werk, het houtwerk werd van de huizen afgebroken, deuren en vensters uitgelicht, alles droeg men naar het bivak. De kortste weg werd genomen, de paarden werden in de havervelden gedreven, naar niets werd gezien, en aan den avond van den dag was alles in den omtrek in een woestenij herschap en had het aanzien alsof er nooit bloeiende vruchten te velde gestaan hadden. De maarschalk gekomen aan het fort (Rovère) wees de punten aan vanwaar de operatie een aanvang nemen moest.

De Couloir had zich, vergezeld van K..... naar een geschikt punt begeven om het huis, waaruit de teekens zouden worden gegeven in observatie te nemen. Het dak van bedoeld huis was van daaruit zeer

goed te zien; een tent werd opgeslagen en voorzien van een telescoop eenige genieoffieren werden als wachten daarbij geplaatst en hadden in opdracht, alles wat van uit dat huis geschieden zou, onmiddellijk aan de Couloir en aan den maarschalk door ordonnancen te laten rapporteeren.

Eindelijk brak de avond aan, de vooravond van het treurspel zooals de oude geschiedenis maar weinige aangeeft.

Het terrein was nauwkeurig verkend; zes regimente met twee lichte batterijen rukten onder de grootste stilte voorwaarts, twee andere regiment en een batterij posteerden zich op den Bredaschen weg en naderden de vesting zeer dicht.

Twee regimenten en een batterij kregen bevel zich aan den voet der glacis op te stellen, een bataillon mineurs, waarbij nog 500 gravers gevoegd waren begaf zich naar de plaats, waar de belegeringswerkzaamheden zouden beginnen

Tegenover de bastillons William en Wassenaar bevond zich een moeras, dat zich uitstreckte tot aan de gracht aan de Wouwpoot. Op deze plaats werden de mineurs aan het werk gezet en arbeidden in stilte den ganschen nacht.

Drie zware batterijen werden aangelegd, zoodat zij het terrein van de werkzaamheden konden bestrijken. Voor de dag aanbrak waren reeds twee dezer gemonteerd en was de loopgraaf twintig roeden gegraven. Voor de schansen Rovère en Moermont werden dezelfde werken uitgevoerd.

In de vesting zag het er treurig uit. De voornaamste inwoners waren gevlucht, hunne huizen onbeheerd achterlatende. In vele hadden zich zoetelaars gevestigd en waar men vroeger slechts met zeker ontzag binnentrad, daar trof men nu troepen soldaten aan, die het zich in de mooiste salons gemakkelijk maakten.

Op 12 Juli deed generaal Cronström vergezeld van zijn adjudant, zijn intrede binnen de vesting. Hij was een krachtig grijsaard van vier en tachtig jaar, van een korte, doch nog rechte gestalte, van onder de borstelige wenkbrauwen blikten een paar heldere blauwe oogen; het hoofd was gekroond met een rijken dosch zilveren lokken. Hij had en heldere doordringende stem. Door het podagra dat hem dikwijls kwelde, viel het loopen hem moeielijk, zoodat hij bij zijn aankomst binnen de vesting, op een draagstoel had plaats genomen.

De officieren waren nieuwsgierig naar de ontmoeting der beide bevelhebbers. Generaal Cronström liet zich langzaam langs de gelederen dragen. Zijn strengen blik, die hij op de rijen richtte, zijn aanmerkingen die hij in scherpe woorden maakte, deden reeds vooraf vermoeden, dat met hem niet te spotten viel. Het eerste onderhoud dat de beide bevelhebbers hadden, deed voorzien, dat er geen overeenstemming zou bestaan. De officieren die bij het onderhoud tegenwoordig waren geweest, zagen elkander bezorgd aan.

Des namiddags werden de vestingwerken geïnspecteerd, en vele onbeduidende veranderingen bevolen. In den avond vielen drie schepen bemand met 300 zeesoldaten de haven binnen. Deze schepelingen hadden verzocht het beleg te mogen medemaken. Zij werden gecommandeerd door den kapitein ter zee Stavorinus. Een versterking van garnizoen was zeer welkom en met vreugde werden zij dan ook ontvangen; men verwachtte bij hen goede artilleristen vinden, waaraan gebrek was.

Den volgenden dag werd de inspectie der ravelijns Wouw, Dedem, Wassenaar, William, Pucelle, Coehoorn en Belvédère ondernomen en verschillende veranderingen aangebracht.

Op de bastion Coehoorn gekomen zag men de vlammen die opgingen van Borgvliet. Terstond werd alarm geslagen en de korpsen namen de

hun aangewezen plaatsen in. De verdediging der versterkingen van “Kijk in de Pot” waren van groot belang, daarom werd de kapitein Stavorinus met zijn medegebrachte troep daar geplaatst.

De brand van Borgvliet was zoo hevig, dat de rosse gloed 's avonds de stad verlichtte. Een vrij hevigen wind voerde brandende stroobossen tot voor de wallen der stad. Deze brand was als een voorspelling van hetgeen komen zou, angstig ging men den nacht tegemoet.

Den 14e had een geheime samenkomst van de beide bevelhebbers plaats, welke tenge volge had, dat ordonnancen en naar 's Hage gezonden werden. Een verandering door den generaal Cronström bevolen, werd door den Prins Gouverneur niet uitgevoerd, zoodat nadere instructies bij hoogerhand werden aangevraagd. De verdere beschikkingen werden door den Gouverneur genomen. De naast het front d'attaque gelegen kazernes moesten ontruimd en de manschappen in de groote galerij onder gebracht worden.

Den 15e Juli werd gerapporteerd dat de Franschen gedurende den nacht, de werk zaamheden hadden begonnen. Dadelijk werd bevel gegeven deze werken onder vuur te nemen en weldra donderde het geschut van de wallen, en spreidde dood en verderf onder de Fransche gelederen. Doch niettegenstaande het hevige vuur, werkten de Franschen aan hun verschansingen voort. Na twee dagen werd door den Gouverneur in overleg met Cronström besloten een uitval te doen. Dit plan werd op de parade aan de officieren medegedeeld. Ook kapitein v. d. P.... was daar. Een duivelsche glimlach speelde om zijn lippen. Thuisgekomen spoedde hij zich naar den zolder, en gaf het overeengekomen sein. Daarna verwijderde hij zich alsof een booze geest hem op de hielen zat.

Vijfhonderd infanteristen en 100 gravers zouden onder aanvoering van den gouverneur een uitval doen. Spoedig was deze kleine macht

opgesteld en in alle stilte verliet men de vesting, zorg dragende niet te worden afgesloten.

De Franschen waren echter voorbereid, en overhaast moesten de aanvallers terugtrekken. Zeventig dooden bleven op het slagveld.

De vijand ging immer door met het opwerpen van schansen, geen enkel schot was nog door hem gelost. Zes batterijen waren reeds opgesteld en voorzien van 60 stukken, in den nacht van den 19e op den 20^e begon de beschieting door de Franschen. Deze vijandelijke morgengroet was zoo krachtig, dat verscheidene huizen instorten en eenige ingezetenen gekwetst werden.

Thans was het uur geslagen, waarop de rampen, die het belegeren eener vesting medebrengen, een aanvang zouden nemen.

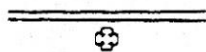

Het verhaal van het beleg van Bergenop-Zoom zal in het volgend jaarboekje worden voortgezet. Men wordt dus verzocht dit eerste gedeelte goed te bewaren. Het tweede gedeelte zal handelen over de inneming der vesting en de gedeeltelijke verwoesting der stad.

Het Beleg van — — Bergen op Zoom

— in 1747 —

De laatste dagen van Juli staan met bloedige letteren in de geschiedenis van Bergen-op-Zoom opgeteekend.

In den nacht volgende op den 19 Juli was de beschieting der vesting begonnen.

Verschillende huizen waren reeds door de granaten getroffen en ingestort, onderscheiden ingezetenen waren verwond en naar het hospitaal vervoerd.

Schrik en angst las men op de bleeke gezichten der inwoners. De soldaten echter, waren vol vuur en moedig trokken de af deelingen naar de wallen.

OnheilsPELLend dreunde het geschut, vurige kogels beschreven hunne bogen door de lucht, dood en verderf zaaiende waar zij neerkwamen.

De stad was als in een nevel gehuld, de kruitdamp verduisterde den opkomende dageraad. Akelig lichtte hier en daar reeds een somber vuur van brandende gebouwen veroorzaakt door het gloeiend schroot daarop neer gekomen.

Men was zooveel mogelijk in de weer deze branden te blusschen, doch veel moest men aan de vernieling prijs geven, daar zoowel het bluschmateriaal als de krachten te kort schoten om met succes te kunnen optreden.

Niettegenstaande het goed onderhouden vuur der Franschen waren deze er in geslaagd hun parallelloopgraven te voltooien.

Op vier plaatsen was men reeds, zigzags voortgravende de vesting op korten afstand genaderd vooral voor de lunetten Utrecht en Overijssel was men ver gevorderd.

Voor de drie schansen, Rovère, Pinsen en Moermont was een parallel geopend en waren batterijen opgesteld; het onafgebroken schieten was een bewijs, dat de vijand ook daar met grooten spoed werkte.

Op den 25e begon de vijand van drie nieuwe batterijen een vreeselijk vuur. Aan den avond van dien dag waren twee straten reeds geheel verwoest, op meer dan tien plaatsen was brand uitgebroken. Niemand waagde zich meer buiten, onafgebroken hoorde men het gekraak der bommen, die in de lucht uiteenspatten en groote verwoesting om zich verspreidden. De brand nam dan ook hand over hand toe, en verlichtte met een akeligen schijn het tooneel van ellende.

De woningen boden thans geen veiligheid meer, de gewonden werden overgebracht naar de groote galerij aan de Steenbergsche poort, welks ingang aan de tegenwoordige Nieuwe Markt ⁷⁾ gelegen was.

In den avond van den 25e was de hooge krijgsraad in de vesting vergaderd.

⁷ 2013: nu Westersingel

De commandant der artillerie gaf te kennen dat de voorraad bommen en granaten slechts tot den volgenden morgen toereikend zouden zijn en dat het buskruit sterk verminderde. Reeds verscheidene dagen geleden, had men de vereischte aanvragen, om nieuwen voorraad te bekomen, gedaan. Doordat de vesting langs de waterpoort gemakkelijk te beseiken was, had men verzuimd voldoende voorraad op te doen. De generaals waren van hoogerhand aangemaand, spaarzaam met de amunitie om te gaan, daar men niet veronderstelde dat een zoo sterke vesting genomen kon worden. Men begreep echter, dat bij het hevig vuur van den vijand, van spaarzaamheid geen sprake kon zijn. Er werd dus onverwijld bericht naar Den Haag gezonden en gelijktijdig vertrok een officier van de Artillerie naar Dordrecht, waar destijds de groote Magazijnen van oorlogsbehoeften waren, om direct aan het bevel van uit den Haag uitvoering te kunnen geven.

De krijgsraad was nog vergaderd, toen zich eensklaps een ontzettend en oorverdoovend geraas deed hooren. Verschrikt zagen de officieren elkander aan, onmiddellijk werd de krijgsraad opgeheven en spoedden allen zich naar de wallen. Daar aangekomen vernamen zij, dat een bombardier het vijandelijk kruitmagazijn had getroffen en dit met een vreeselijk gekraak in de lucht was gevlogen.

De vijand scheen hierover wraak te nemen en verdubbelde zijn vuur. Nog nooit had Bergen-op-Zoom aan zulk een hevige beschieting bloot gestaan. Een groot aantal bommen en granaten kruisten elkander boven de stad, uit vele huizen stegen de vlammen naar boven; het luid kermen der verwonden, slechts afgebroken door het kanongebulder en het gekraak der instortende huizen, vervulde de lucht; een donkere nacht vermeerderde nog het afgrijselijke daarvan.

Omstreeks drie uur in den morgen beproefde de vijand een stormloop op de schans Rovère en bij de lunetten Utrecht, Overijsel en Kijk in de

Pot. Op alle punten was men echter voorbereid, en de aanvallers werden met kracht terug geslagen.

De aanval op het Innet Utrecht was wel het hevigst. Vreeschijk teisterden de schrootbussen den aanrukkenden vijand, geheele rijen vielen uit, om niet weer op te staan, een verwoed gehuil en gekerm steeg uit die menschenmassa op en vervulde de lucht.

De vijand streed hardnekkig; stilzwijgend werden de gelederen aangevuld en naderden de palissaden, waarachter de belegerden hadden post gevat. Ieder schot van de verdekt opgestelden bracht dood en verderf onder de Franschen. Sommigen beproefden, over de palissaden te klimmen, doch werden met de bajonet afgemaakt. Niets echter deed den vijand wijken, de achterste gelederen namen de plaats der voorste in, en drongen steeds verder. Van de zijde der vesting verweerde men zich dapper, en na een strijd van een half uur, was het den vijand niet gelukt, één man levend binnen de vesting te brengen.

Allengs brak de dag aan, zoodat de batterijen met grootere juistheid hun vuur op den vijand konden richten; het overschot der twee Fransche regimenten geraakte hierdoor in verwarring en nam overhaast de vlucht; de belegerden klommen over de palissaden en achtervolgden den vijand tot hij in zijne loopgraven verdween. Vele Franschen vonden bij deze verwoede achtervolging den dood.

Het glacis leverde een vreeselijk schouwspel op, in bonte wanorde lagen de gesneuvelden der twee regimenten dooreen, tegen de palissaden stapelden de lijken als een borstwering opeen.

Dertienhonderd misvormde dooden getuigden van de Fransche dapperheid en volharding, maar tevens van den moed der verdedigers. Verheugd keerde de bezetting van de achtervolging der Franschen terug, hun gewonden met zich voerende; met gejuich werden zij

binnen de vesting ontvangen. De gekwetsten konden in het hospitaal niet meer worden opgenomen, en werden daarom direct onder geleide van den luitenant Steenbeek vervoerd naar Rotterdam. Maarschalk graaf van Löwenthal overzag met zijn veldkijker het slagveld en een droeve trek vertoonde zich op zijn gelaat, als betreurde hij het verlies van zooveel menschenlevens. Hij zond een parlementair naar de vesting, om een wapenstilstand van vier uur te verzoeken, teneinde de dooden te kunnen begraven en de gewonden naar het kamp te vervoeren.

Op de wallen had men den man met de witte vlag zien aankomen en ging hem buiten de vesting tegemoet. Alvorens hij deze mocht binnentreden, werd hij geblinddoekt, onder geleide de poort binnengevoerd en voor den krijgsraad geleid. Hij overhandigde het schrijven van den Maarschalk en werd in afwachting, wat de krijgsraad beslissen zou, in een ander vertrek gebracht. Niet lang behoefde hij te wachten, het antwoord was spoedig gereed. Na wederom binnen geleid te zijn kreeg hij deze mondelinge boodschap.

“Zeg aan uwen Maarschalk, dat het schijnt, hij zich niet voorgenomen heeft een vesting te belegeren, maar een stad te vernielen; dat er geen verzoeken van hem worden aanhoord en dat ook wij, ons nimmer zullen vernederen, iets hoe klein ook, aan den verwoester te verzoeken” ⁸).

Bleek en met opeengeklemd lippen verliet de afgezant de vesting. Het wreede van dit besluit trof hem diep; ook de Maarschalk zou in woede ontsteken, wanneer hij zijn boodschap overbracht, doch hij moest zijn plicht doen en in galop verwijderde hij zich van de vesting, de oogen

⁸ Het was niet in het belang der belegerden de dooden onbegraven te laten liggen, daar ziekten het gevolg daarvan konden zijn.

sluitende voor de vele lijken, allen van strijdmakkers daar gevallen, welke op zijn weg verspreid lagen.

De Maarschalk aanhoorde het antwoord met klimmende woede, als een getergde leeuw schreed hij met groote stappen zijn tent op en nêêr; de parlementair, de woede van den Maarschalk ziende, verwijderde zich in stilte.

De galop van een paard kondigde wederom een boodschap aan, gramstorig wendde de Maarschalk zich naar den uitgang.

Zou ook dit weer een noodlottige tijding zijn? Een adjudant naderde en berichtte, dat de batterij Dauphin, voor Kijk in de Pot opgeworpen, in brand geschoten was. Door gebrek aan water, was het niet mogelijk den brand te blusschen. Ook dit vermeerdeerde de woede van den Maarschalk. Hij wierp zich op zijn paard en spoedig had hij de brandende batterij bereikt. Nog voor het paard stilstond sprong hij reeds uit den zadel en spoedde zich door de loopgraven naar het tooneel van vetwoesting.

Deerlijk misvormde lijken lagen in het rond, ledematen hingen tusschen brandende balken en affuiten, niets was gespaard gebleven. Hij gelastte den gravers, zand op de brandende massa te werpen. om zoo de vlammen te dooven. Aan dit bevel werd aanstonds voldaan, maar door het springen van den amunitievoorraad waren de opgeworpen verschansingen grootendeels weggeslagen, zoodat de gravers aan het vuur der vesting waren blootgesteld.

Uit de ravelijn Antwerpen werd een onafgebroken vuur op de verwoeste batterij gericht. Bij tientallen vielen de arbeiders neer en eindelijk moest de Maarschalk besluiten, de stuiting van dit onheil op te geven.

Om de maat vol te maken, rapporteerde een nieuw aangekomen ordonnans, dat de belegerden van de schans Rovère, een uitval

gedaan, daarbij een batterij vermeersterd en vier stukken geschut vernageld hadden daarna waren zij echter teruggeslagen met achterlating van dertig dooden.

Het duurde niet lang, of een ander ordonnans kwam berichten, dat kapitein Franchère door een boer zwaar verwond was.

“Hang dien kerel aan den hoogsten boom op”, zei de Maarschalk. Maar.... Uwe Excellentie...”

“Gij hebt mijnen wil vernomen” sprak de Maarschalk driftig, en zijn paard de sporen gevende snelde hij voort en was weldra uit het gezicht verdwenen.

De officier schudde afkeurend het hoofd, wendde zijn paard langzaam om en reed naar het hoofdkwartier zijns bevelhebbers, dat op een buitenplaats tegenover het fort Moermont gevestigd was, en bracht de order over. De gevangen boer werd voorgebracht en nu had door middel van een tolk het volgende gesprek plaats. De Markies de St. André op zijn horloge ziende zeide “Gij hebt nog twee uren te leven, beschik, indien gij nog beschikkingen te maken hebt, over uw tijd. De boer zweeg.

“Welnu” hervatte de Markies zachter, hebt gij niets te zeggen? Begeert gij geen troost in deze laatste stonde?”

“Ik heb geen troost noodig”, was het antwoord, de dood is voor mij de eenigste weldaad die ik van de Franschen verwachten kan.

“En hebt gij niets na te laten?” vervolgde de Markies, “blijven geen personen achter, die u dierbaar zijn?”

Boosaardig flikkerden de oogen van den boer en toonden den Markies dat hij een wondeplek had aangeraakt, bitter kreeg hij ten antwoord, “mijn bezittingen zijn verwoest, mijn velden doorgraven en platgetreden, mijn eenige dochter werd in mijn tegenwoordigheid gedood, en ik, toen ik haar wilde beschermen, gruwelijk mishandeld,

mijn woning is in brand gestoken, mijn moeder en mijn vrouw in de vlammen omgekomen. Zeg mij, kan het leven voor mij nog waarde hebben?

De Markies was getroffen en gelastte, dat men den boer zou wegleiden.

Peinzend bleef de bvelhebber staan, en overlegde bij zich zelven, of er geen middel zou zijn dien man het leven te laten.

Alles stuitte echter af op het stellig bevel van den Maarschalk.

Markies de St. André wilde nog een middel beproeven en begaf zich naar het buitengoed Ruitershoven, waar kolonel de Lière, de bewerker van het onheil, zijn verblijf gevestigd had. Doch ook hier niets dan verachting voor den boer en schamper werd hem toegevoegd, hang hem op, om een boer meer of minder verandert de zon haar loop niet.

Het bevel van den Maarschalk moest worden uitgevoerd, en een kwartier later hing de man aan een tak van een boom. De Markies de Lière had de wreedheid getuige te willen zijn van deze misdaad.

Het gebrek aan ammunitie werd dagelijks grooter, slechts spaarzaam was het in de laatste dagen uitgereikt. Ook bij den vijand, die voortging loopgraven te maken, scheen hetzelfde gebrek te heerschen.

Van tijd tot tijd waren er verschillende Fransche deserteurs aangekomen en bij de compagnie van v. d. P.... ingelijfd, zoodat dezelve grootendeels uit overloopers bestond.

In den avond van den 28 Juli, kwam er eindelijk een transport ammunitie binnen de vesting. Met gejuich werd dit ontvangen, bemoedigend was ook het rondgaand gerucht, dat hulptroepen tot ontzet op weg waren.

De dienst werd langzamerhand zwaarder, schier altijd stonden de soldaten onder de wapenen, de gesneuvelden konden niet worden

vervangen, het bericht van hulptroepen, stortte dus nieuw leven in de gemoederen.

Hoe het binnen de vesting gesteld was kunnen wij lezen in een brief van den kapitein Zoutelande, gericht aan zijn betrekkingen te Rotterdam, wij laten hem hier in hoofdzaak volgen; hij schrijft dan:

“Ik heb zooveel te zeggen, dat ik bijna niet weet, waarmede te beginnen. Deze brief zal er vrij verward uitzien, ik zal het een door het ander melden, naar mate het in mijn brein opkomt, geregeld denken, om alles in volgorde te melden kan ik niet.

Het voortdurend schieten en het gedreun der kanonnen schokt mijne hersenen. Mijn vorige woning aan de Vischmarkt ligt reeds in puin. Een klein vertrekje naast de ambulance is mijn woning, het gekerm der gewonden dringt tot mij door. Dagelijks worden nieuwe batterijen tegen de vesting opgeworpen, ze rijzen als het ware uit den grond op. Steeds brengen zij meer vernieling. Tevergeefs beproeven wij uitvallen, maar, òf de waakzaamheid der Franschen is zonder weergâ, of er moet verraad onder ons schuilen.

Verschillende mijner kameraden zijn reeds gesneuveld, onder anderen, Mallet en Walle. Anderen zijn verminkt, waaronder Papely, terwijl ik dit schrijf klinkt zijn gekerm in mijn ooren, hij zal wel sterven, hij lijdt vreeselijk. Gij gevoelt wel, dat de eer mij gebiedt vol te houden, doch eerst nu begrijp ik het voorrecht van het burgerleven.

Wat zal de toekomst brengen?

Heden nacht was ik op de lunette Utrecht, onafgebroken werd er van weerszijden gevuurd, wij hadden 12 dooden bij de compagnie, een sergeant van wie ik veel hield, werd, naast mij, het hoofd afgeschoten. Om twaalf uur van mijn post komende, werd ik

benoemd in den krijgsraad, om een artillerist te vonnissen, die in een huis gelopen was en daar geplunderd had. De man werd op de markt opgeknoopt. De commandant van het executie- peloton werd onder de uit voering van het doodvonnis door een vijandelijke kogel geraakt en stortte ten gronde.

Dergelijke voorvallen zijn niet geschikt om ons vroolijk te stemmen. Dacht ge, dat onder mijn grenadierskap zooveel ernst kon schuilen, de omstandigheden hebben mij geheel veranderd.

Eergisteren heeft de vijand een verwoede aanval op de schans Rovère gedaan, doch majoor Fiddinga heeft hen zoodanig ontvangen, dat rdj met groot verlies moesten terugtrekken. Gisteren deed ik dienst op de Bastion Pucelle die reeds zeer gehavend is. Op deze bastion en op de daar neven liggende bastion Coehoorn heeft de vijand het voornamelijk gemunt. Aan de daarvoor liggende lunetten Utrecht en Gelderland en de ravelijn Dedeni, is reeds veel schade aangericht, men tracht die zoo goed mogelijk te herstellen.

Ik zag daar ook v. d. P.... Er is aan hem een merkbare verandering te bespeuren. De vroeger zoo blozende man, heeft een lijkkeur gekregen; nu, de keuken is doorgaans d... schraal en daarbij moet men bijna altijd in de weer zijn, van slapen komt zeer weinig. Kolonel Lewe is nog altijd ons ten voorbeeld, overal waar gevaar is. kunt ge hem vinden. Zijn tegenwoordigheid oefent een heilzamen invloed op de soldaten uit; heden hadden wij hiervan weer een nieuw bewijs.

Er werd een uitval gedaan, maar de Franschen waren op hun hoede, of gewaarschuwd en verijdelde ons pogen; de onzen geraakten in verwarring en gingen op de vlucht. Dit zag kolonel Lewe, hij bracht de soldaten tot staan en ondersteund door de batterijen en het vuur

van de in den bedekten weg geposteerde soldaten, dreef hij den vijand terug. Zonder zijn tusschenkomst, zou de vijand binnen de vesting zijn gedrongen.

Wij zijn vol moed en hebben besloten de vesting tot het uiterste te verdedigen, te meer daar wij weten, dat de Staten een zoo gewichtig punt niet zonder hulp zullen laten.

Ziedaar al wat ik van belang melden kan. Het is waarschijnlijk de laatste brief die ge van mij ontvangt, want de dood viert hier hoogtij.

Maar laat de toekomst geven wat zij wil, geen vrees zal mij mijn plicht doen verzaken, val ik, dan is mijn dood een offer voor het Vaderland, het beste wat ik geven kan.

Vaarwel en groet allen voor mij.

ZOUTELANDE.

De belangstelling en deelneming in het lot der ongelukkige stad klom in geheel Nederland, van alle oorden kwamen schepen met levensmiddelen en verkwikkingen, doch versterking der bezetting bleef uit. Zware diensten werden gevorderd en menig officier kon den vermoeienissen geen weerstand bieden en werd naar het hospitaal gevoerd.

Onder de manschappen trof men ook hier en daar onwilligen aan, desertie was niet buitengesloten.

Het begon de opmerkzaamheid van kolonel Deutz te wekken, dat sedert acht dagen drie deserteurs van de Franschen bij de compagnie van v. d. P.... ingelijfd, verdwenen waren. Men had ze niet onder de dooden opgemerkt, en waren bepaald weer naar den vijand overgelopen.

Hij had v. d. P. steeds in het oog gehouden om vroeger genoemde reden.

V. d. P.... was in het ooglopend veranderd nu eens was hij uitgelaten vroolijk als een kind, met zijn kameraden spottende en lachende, dan weer was hij mismoedig gestemd en schuwde hij elken omgang. Meermalen werd hem het bevel op de gevaarlijkste punten gegeven. Hoe echter kolonel Deutz ook speurde, niets kon hij in het nadeel van v. d. P.... ontdekken, die, hoewel niet uitmuntende, toch steeds zijn plicht deed.

De kolonel deelde echter den Gouverneur zijn ontdekking aangaande de deserteurs mede, en sprak het vermoeden uit, dat die personen wellicht als spionnen werden afgezonden. Hij maakte den Gouverneur verder opmerkzaam op de zou vele mislukte uitvallen en op andere gebeurtenissen, waaruit men zou kunnen afleiden, dat de vijand ouderricht werd, wat binnen de vesting voorviel. Nog herinnerde hij hem, hoe kapitein v.d.P... met dien Franschen Secretaris gewandeld had, ook K... in wiens huis v. d. P woonde, had den kolonel niet befallen.

De gouverneur bewaarde een diep stilzwijgen en wandelde de kamer op en neer. Hij bleef eindelijk voor den kolonel staan en zeide: “Kolonel wij kunnen om die reden den kapitein toch niet arresteeren, nimmer, waar ik ook het bevel voerde, werd door mij een man van eer onverdiend beschuldigd of gestraft. Niettegenstaande dat is mijn vertrouwen in den kapitein geschokt en verzoek ik u hem nauwkeurig in het oog te houden. Spreek er met niemand over, alleen kunt ge u een vertrouwd officier toevoegen, gaat zijn gangen na, doch doet het zoo, dat het niet in het oog valt en wees uiterst voorzichtig”. De kolonel boog en verliet den bevelhebber om deszelfs bevelen uit te voeren.

Op Zaterdag 5 Augustus ontving het Fransche leger een versterking van 10.000 man van allerlei wapen. Maarschalk Löwenthal inspecteerde de troepen en gaf zijn tevredenheid daarover te kennen. Hij noodigde de officieren den volgenden dag aan zijn tafel.

Op het vastgestelde uur verzamelden de gasten zich op “Hengstmeer”, het verblijf van den Maarschalk. Spoedig heerschte aan tafel een druk gesprek, dat voornamelijk over de te nemen vesting liep.

Reeds zat men aan het dessert, toen een ordonnans kwam berichten, dat van de schans Rovère een uitval gedaan werd. De officieren sprongen op in afwachting van de bevelen die den Maarschalk geven zou. “Zet U, mijne lieeren, laat U niet storen, ik wist vooruit reeds, dat deze uitval zou gedaan worden, mijn maatregelen waren daarom genomen. Zooals gewoonlijk zullen wij de beren wel weder in hun hol terugdrijven”. Men nam wederom plaats en het kon niet anders, deze uitval werd het onderwerp van het gesprek. De Maarschalk was heden bijzonder vertrouwelijk en zei, dat de vijand nog heden een uitval van uit de vesting doen zou ⁹).

Een der hoofdofficiëren stelde voor, van deze gelegenheid gebruik te maken en met de belegerden in de vesting te dringen. De Maarschalk zag de mogelijkheid hiervan ook wel in, doch bewaarde het stilzwijgen. De eerste spreker ging nog verder en vroeg de eer, wanneer de uitval gedaan werd, te beproeven binnen de vesting te komen; het was mogelijk, dat nog heden de Fransche vlag van de vesting wapperde. De Maarschalk opperde bezwaren, hiet leger was uitgeput en had rust noodig, ook de nieuw aangekomen manschappen waren niet voldoende van den marsch uitgerust. zoodat heden de soldaten niet in 't vuur gebracht konden worden.

⁹ De verrader onderrichtte den vijand door de vroeger genoemde teeken en vlaggen

Wat dat betreft sprak de opwerper van het plan, ik wil wel voor mijn manschappen instaan en ik verzeker U, dat zij hun plicht zullen doen. Indien Uwe Excellentie mij die taak zou willen opdragen, zal ik dit als een groote eer beschouwen.

Welnu dan, sprak de Maarschalk, laten wij het beproeven. Hij gaf dienaangaande zijn bevelen en gelastte: “Het regiment grenadiers van Lotharingen posteert zich in de loopgraven, ongeveer vijf honderd pas van de poort; daarachter plaatsen zich de regimenten Picardie en Bourgogne; de overige regimenten maken de reserve uit achter de parallel. Men late den vijand zoo ver mogelijk voortrukken en de reserve zal naar omstandigheden te werk gaan, de meeste stilte zij u echter aanbevolen.

“Aan u, mijnheer” vervolgde de Maarschalk zich tot den hoofdofficier wendende, “is het bevel over deze expeditie opgedragen”.

De officieren begaven zich in allerijl naar hunne posten. De Maarschalk omgeven van zijn staf, begaf zich naar de hoogte achter “Kijk in de Pot”, vanwaar hij alles overzien kon.

Ongeduldig wachtte de Maarschalk op het eerste teeken van leven. Eindelijk na een half uur, zag hij door zijn veldkijker de troepen de stad uitrukken. Het was het regiment Stolberg, dat den uitval deed; het wendde zich rechts van de poort af naar de loopgraven, vóór de lunet Camus. De Maarschalk, den kijker aan een der officieren overrjkende, zei: “deze mannen zijn gevangen of dood, waarlijk de uitvoering van het plan schijnt een gelukkig begin te hebben”.

De kijker weer overnemende sprak hij, ze zijn nu reeds meer dan 300 pas van de poort en in de loopgraven. De onzen verdedigen zich daar flauw, waarlijk het gaat naar wensch. Een geweersalvo deed zich hooren. “Te vroeg, te vroeg”, schreeuwde de Maarschalk en stampvoetend schreed hij heen en weer. Weldra donderde ook het

geschut van de vesting en een zware damp onttrok het terrein aan het oog.

“Ik moet er heen”, zei de Maarschalk, nu het plan eenmaal uitgevoerd wordt, moet het uiterste beproefd worden. Hij sprong te paard en was weldra op de plaats van het gevecht.

Het regiment Stolberg was werkelijk, na van de poort afgesneden te zijn, ingesloten geworden, en verdedigde zich met ware doodsverachting. Vreeselijk woedde het vuur der bezetting onder de Franschen. Van de bastions Belvédère en Coehoorn, en van het ravelijn Dedem en van de lunetten Camus en Rosant donderde het geschut, de geheele linie der aanrukkende troepen bestrijkende, doch niettegenstaande de slachting onder de troepen aangericht, trokken zij moedig voorwaarts onder den kreet van “Leve de Koning”.

Hoe dikwijls er ook een bres geschoten werd, telkens sloten zich de gelederen en stormden op het regiment Stolberg aan. Het regiment dat nog weinig dooden had, trok zich al vurende naar de poort terug. Woedend wierpen de Franschen zich met gevelde bajonet op de Stolbergers. Het regiment bood moedig weerstand. Van de vesting kon nu geen ondersteuning meer gegeven worden; uit vrees de eigen manschappen te treffen.

De Franschen kregen voortdurend versterking, het aantal verdedigers verminderde sterk. Tevergeefs zag de Prins van Stolberg naar hulptroepen uit. Hij was steeds vooraan in den strijd en vuurde zijn manschappen onophoudelijk aan. Een kort bevel en voorwaarts stormde het overschot van het regiment op de Franschen in. Het schier onmogelijke was bereikt; de Fransche gelederen waren doorbroken en met spoed drong men op de poort aan. Deze werd vlug geopend en het overschot van het dappere regiment werd ingelaten. Men kon niet verhinderen, dat de Franschen, die hen op de hielen volgden, mede

binnen de barrière kwamen. Het flankenvuur der bastion Belvédère was niet in staat den loop der Franschen te stuiten. Zij waren reeds tot de laatste brug genaderd, de barrière, de laatste sluiting der vesting werd geopend, zij hieven reeds hun overwinningskreet aan, die klonk tot binnen de vesting.

Doch zie, een kolonne werd zichtbaar, het waren de regimenten van Lalippe en Burmania.

Geen geschreeuw, geen commando werd gehoord, met versnelden pas naderden deze krijgers, zonder overhaasting, het geweer in den arm, rukten deze troepen over de brug, terwijl het overschot van het regiment Stolberg zich ter linker en ter rechterzijde van de coupure in het ravelijn Antwerpen wierp en den vijand vanaf die hoogte onder vuur nam.

Dicht den vijand genaderd zijnde, het kolonel Lewe, de bevelhebber der aanrukkende troepen, de bajonet vellen en dreef de Franschen voor zich uit. Het onophoudelijk vuren van boven bracht hen in verwarring, de troepen der bezetting drongen steeds voorwaarts, tot de Franschen eindelijk geen weerstand meerkunnende bieden, op de vlucht sloegen.

Tevergeefs beproefden de officieren hen staande te houden, doch geen bevel werd meer opgevolgd, ieder was op lijfsbehoud bedacht en zag zoo spoedig mogelijk buiten de omwalling der stad te geraken.

Eenmaal buiten de vesting, richtte het geschut een vreeselijke slachting onder de vluchtenden aan, tot zij eindelijk bedekking in de loopgraven vonden. De slag was beslist ten voordeele van de bezetting, doch duur was hij gekocht. Het regiment Stolberg was tot op de helft gesneuveld, ook de regimenten Burmania en Lalippe telden vele dooden.

De verslagenheid der Franschen was groot, de troepen, den vorigen dag nog zoo fier en strijdlustig, zagen thans als vagebonden er uit. De Maarschalk, het havelooze overschot beschouwende, knarsetandde van woede en wendde zonder te spreken zijn paard om en reed in woesten galop naar het hoofdkwartier, zijn gevolg ver achter zich latende.

Behalve het bevel, hem den volgenden dag den toestand der in het vuur geweest zijnde troepen te melden, sprak hij dien avond geen enkel woord.

Met donkeren blik beschouwde hij den volgenden morgen de papieren, die voor hem op de tafel lagen uitgespreid. Het totaal der dooden beliep 2319 man, waaronder 7 hoofden 106 subalterne officieren, dat der gekwetsten bedroeg 3147 manschappen, zoodat zijn krijgsmacht verminderd was met 5816 man.

Een zoo groot verlies had hij zich niet voorgesteld te zullen vernemen, diepe ontroering maakte zich van hem meester. In vertwijfeling liep hij uit: Waartoe heeft de eerezucht mij laten verleiden, hoeveel tranen zal Frankrijk storten om het verlies van zoovele harer kinderen, nutteloos door mij in den dood gedreven. Dwaas die ik was, hadde ik toch niet naar die sirene-taal geluisterd. die mij nieuwen roem voorspelden.

Weldra echter herstelde hij zich, het was noodzakelijk het leger na een zoo hevig verlies, te bemoedigen, daarom begaf hij zich vergezeld van zijn staf naar het hospitaal, waar de gekwetsten verpleegd werden. Hij hield zich daar lang op en schonk aan velen belooningen.

Daarna hield hij over de regimenten een inspectie, de opengevallen plaatsen in het kader werden door hem aangevuld met mannen, die zich door gedlng en bekwaamheid onderscheiden hadden.

De verschillende korpsen vormden nu carré en een proclamatie, tot opwekking van den moed, werd voorgelezen, hierna werd voor den

Maarschalk gedefileerd, waarna de troepen naar hun kampplaatsen terugkeerden.

Een wapenstilstand werd gesloten, teneinde de vele gesneuvelden te kunnen begraven.

Met diepen ernst vervulden de Hollanders en de Franschen dezen laatsten plicht jegens hun gevallen wapenbroeders. Het aantal lijken was zoo groot, en de haast waarmede deze droeve plicht moest geschieden, maakte dat dit werk niet behoorlijk geschieden kon. In groote kuilen werden ze in wanorde opgestapeld en met een weinig aarde overdekt.

Treuren over dooden is echter in den oorlog over het algemeen geen gebruik onder de soldaten.

Spoedig had het kamp weer een vroolijk aanzien. De aangeboren prachtlievendheid der Franschen deed zich ook in het kamp kennen. Bloemen en gewassen had men uit Antwerpen laten komen, danszalen waren ingericht. Het verdere verloop van den dag werd ni vroolijkheid doorgebracht.

Weddenschappen werden onder de officieren aangegaan omtrent de inneming der vesting, ja men ging bij sommigen zoo ver te voorspellen, dat de vesting, op den dag van St. Louis, de naamdag van den Koning van Frankrijk, aan de Franschen zou overgaan.

Doch menschelijke berekingen kan falen, dit ondervonden ook de Franschen, zooals wij in het verdere verloop van deze geschiedenis zullen zien.

De volgende dag werd een ontzaglijke trein van belegeringsgeschut aangevoerd. Een talrijk leger voegde zich bij de belegers. Alles werkte mede om het plan der Franschen te verwezenlijken. Een menigte boeren uit den omtrek werden geprest om de mineurs

sappeurs bij het maken der loopgraven behulpzaam te zijn. Dag en nacht werd met koortsachtigen ijver voortgewerkt, zoodat men op 13 Augustus reeds meester was van een gedeelte van den bedekten weg tusschen de lunetten Zeeland en Utrecht.

De lunet Zeeland was zoodanig gehavend, dat de Franschen daarop een stormaanval beproefden.

Tot tweemalen werden zij met groot verlies teruggeslagen, bij den derden aanval scheen de bezetting te wijken, de Franschen snelden voorwaarts, doch de belegerden waren voorbereid en lieten op het juiste oogenblik een mijn, door hen aangelegd, springen, waarbij het grootste gedeelte der aanvallers sneuvelde.

Beproevende een grooter gedeelte van den bedekten weg in hunne macht te krijgen, lieten ook de Franschen eene mijn springen, doch dit had alleen tot resultaat, dat de groote galerij ontbloot werd.

Het graven der Franschen vorderde zoo snel, dat men op den 16 Augustus op de lunetten Zeeland en Utrecht, hen onder den grond kon hooren werken.

Den daarop volgende dag lieten de Franschen een mijn ontploffen, waardoor de punt van het lunet Zeeland in de lucht vloog; een gedeelte der batterij werd vernield en de zich daarop bevindende manschappen verloren het leven.

Dadelijk liepen de Franschen storm, doch werden moedig afgeslagen, zij beproefden het voor den tweeden en derden maal, doch vruchteloos waren hunne pogingen, totdat zij versterking kregen en eindelijk de bezetting voor de overmacht bukken moest.

De Franschen bleven meester van het terrein en bezetten de linkerzijde van het lunet. Gedurende den nacht hernieuwden zij den aanval, met het gevolg, dat de geheele lunet in hunne macht geraakte.

De volgende dag viel de lunet Utrecht den Franschen in handen en werd de eerste bresbatterij op de puinen van de lunet Zeeland opgericht.

Nu begonnen de Fransche kanonnen den wal, reeds veel beschadigd, te beuken; weldra was de batterij op het bastion Pucelle tot zwijgen gebracht, en rees de tweede batterij omhoog, die de bastion Coehoorn onder vuur nam.

Het vuren was zoo hevig, dat binnen een uur de batterij op die bastion tot zwijgen gebracht was.

In den bedekten weg had men reeds zooveel voortgang gemaakt, dat een schuine weg verkregen was, uitkomende in de droge gracht.

Eenige Franschen waren zoo vermetel zich in de gracht te vertoonen, doch eenige welgerichtte schoten, benamen hun verder daartoe den lust. Met de uiterste krachtsinspanning konden zij slechts een klein gedeelte van de groote galerij meester worden, voet voor voet werd hen eiken voortgang betwist en herhaalde malen werden zij teruggedreven.

De bresbatterijen vuurden onafgebroken en op den 22 Augustus stortte een gedeelte van den muur ter rechterzijde van de bastion Pucelle met een groot stuk van den wal, onder een hevig gedreun naar beneden.

De muur onder den aardenwal van het ravelijn Dedem bezweek den volgenden dag. Hoe groot de moed der verdedigers ook was, alles wees er op, dat de Franschen eindelijk zouden overwinnen, tenzij men versterking kreeg.

In den vroegen morgen van den 23 Augustus deed kolonel de Couloir aan den Maatschalk Löwenthal verslag van den voortgang der belegeringswerken. Men was reeds zoo ver gevorderd, dat een groote bres in de bastion Coehoorn geschoten was; tusschen de lunetten

Utrecht en Zeeland waren batterijen opgesteld, die dag en nacht de muren beschoten.

In de droge gracht was een weg aangelegd, waarlangs men met gesloten gelederen kon binnenrukken. Ernstige pogingen waren beproefd om het overige gedeelte der galerij te vermeesteren, doch daarin was men niet geslaagd. Het mijnwerk vorderde niet vlug, de grond was te veel omgewoeld, op sommige plaatsen evenwel waren de mijnen tot den vijand doorgegraven en menig onderaardsch gevecht was met afwisselende kans geleverd.

Voor de lunet Rosant op het fort Kijk in de Pot, waren de loopgraven tot bij de palissaden genaderd.

“De troepen”, aldus verzekerde de Couloir, “zijn vol moed en zien het naamfeest van Zijne Majesteit verlangend tegemoet”.

“Zoo” zei de Maarschalk, geheimzinnig lachende, “hebt ook gij een weddenschap aangegaan kolonel?”

“Ik ben geen liefhebber van wedden” antwoordde hij eenigzins geraakt.

“Wat is dan uw gevoelen omtrent de te nemen maatregelen?”, vroeg de Maarschalk.

“Dat de bres voldoende is om de vesting stormenderhand te nemen”, antwoordde de Couloir. “Er zullen zeker nog vele menschenlevens opgeofferd moeten worden, doch het is de wensch en het verlangen van het leger, dat wij op den aanstaanden feestdag meester van de vesting zullen zijn. Bovendien vernemen wij van onzen vriend binnen de vesting taal noch teeken meer, zoodat deze hulp, hetzij door den dood, een ziekte of mogelijk wel door een ontdekking, kan zijn opgeheven”.

“Het is mogelijk”, wedervoer de Maarschalk, “doch een stilzwijgen van twee dagen is nog geen reden het ergste te veronderstellen, er is

waarschijnlijk geen nieuws te melden. Wie weet hoe spoedig wij het verlangde teeken ontvangen, wij nemen dan waarschijnlijk zonder veel te moeten opofferen, de vesting. Zooveel mogelijk wil ik de troepen sparen, en onnoodig bloedvergieten voorkomen. Het is echter goed, dat de genie voor alles gereed is, en U zult daarvoor wel zorg willen dragen”.

De Couloir boog en vertrok.

Verschillende hoofdofficieren kwamen vervolgens hun rapport bij den Maarschalk indienen; eenigen waagden het, den wensch van het leger kenbaar te maken. De Maarschalk scheen besluiteloos. Hij liet echter eeuwige beschikkingen maken, welke deden vermoeden, dat hij toe zou geven aan het algemeen verlangen van het leger.

Dienzeifden dag bracht een koerier een belangrijke dépêche; de generaal de Bledt werd bij den Maarschalk ontboden en met den inhoud van het schrijven bekend gemaakt.

“Gij weet”, zoo sprak de Maarschalk, “dat wij besloten, onze verstandhouding met kapitein v. d. P..., geheim te houden, deze geheimhouding wordt mij euvel geduid. Een der heeren van den hoogen krijgsraad heeft zich bij den Koning beklagd, dat de krijgsraad niet wordt erkend, en ik steeds op eigen inzicht handel. Dat ik geheime betrekking met den vijand onderhoud, welke hij weliswaar niet kan beoordeelen, doch dat deze oogenshijnlijk niet in het belang van het leger is; dat ik ten slotte op den 6 Aug. een aanval heb gewaagd, waarvan men van te voren weten kon, dat deze niet zou slagen, en dat ik daaraan 24000 man heb opgeofferd. Wat dunkt u hiervan?”

De generaal had met klimmende verbazing geluisterd en gaf aan zijn verontwaardiging in krachtige termen lucht.

“Maar wat moet ik doen”, hervatte de Maarschalk. “Indien ik vertrek en mijn ambt neerleg, hetgeen ik in de eerste opwelling van drift doen

wilde, dan lijdt mijn eer schade, dan heet ik een vreemdeling, een verrader, en al het geleden onheil, ja zelfs het toekomstige, zal mij als schuld worden aangerekend. Niet minder gevaarlijk is het voor mij te blijven in een betrekking, waarin mijn goede bedoelingen miskend worden, waar met wantrouwen al mijn handelingen worden bespied. Daarenboven af te hangen van een ongeduldigen Vorst, die den weg naar de vesting gemakkelijk waant, als die van Parijs naar Fontainebleau en dan de idee. die bij hem voorzit, dat de vijand op het gezicht van een Franschman reeds de wapens zou wegwerpen, zie generaal dat is onverdragelijk”.

“Uwe Excellentie moet blijven”, sprak generaal de Bledt. “De Koning zal eenmaal de waarheid vernemen en hij is rechtvaardig.

“Heraan twijfel ik geenzins”, hiernam de maarschalk, “doch als de vele vleiers, die den koning omringen, de feiten uit hun verband rukken, dan zou ik daarvan de dupe zijn, want ik weet zeer goed, dat men mij, hoewel van mijn vroegste jeugd in Franschen krijgsdienst, nog altijd als een vreemdeling beschouwt en dat ik een post bekleed, waarin velen lust hebben”.

“Uwe Excellentie tilt wat zwaar”, sprak generaal de Bledt, “het geheele leger vereert u, en Zijne Majesteit zal wel overtuigd zijn, dat er moeielijk iemand zou kunnen gevonden worden, die uwe taak beter zou vervullen. Indien wij ons doel bereiken, zullen alle praatjes als vanzelf ophouden”.

“Doch, indien wij ons doel niet bereiken”, opperde de Maarschalk, “zal men mij van overhaasting beschuldigen, en mij wederom verwijten, zooveel menschenlevens te hebben opgeofferd. Het is u bekend, dat de vijandelijke armee niet meer dan 5 uur van ons verwijderd is”.

“Een reden te meer om spoed te maken”, wedervoer generaal de Bledt. “Uwe Excellentie kan de verantwoording van deze bestorming

overdragen op den krijgsraad. Stemt deze voor, en ik twijfel er niet aan, dan zijt gij vrij van de geheele verantwoording”.

“Uw raad is goed” zei de Maarschalk, “en ik zal tegen middernacht de krijgsraad beleggen, het oordeel daar geveld zal mijn keus bepalen”.

De hooge krijgsraad bestond uit twaalf personen. Tegen middernacht verzamelden zij zich gekleed in groot tenue in het kwartier van den Maarschalk. Op de tafel lag het plan der vesting, op een zeer ruime schaal geteekend, alle belegeringswerken waren daarop, dank zij kapitein v. d. P...., nauwkeurig aangegeven.

De Maarschalk opende den krijgsraad en deelde den officieren mede, dat hem door verschillende opperofficieren voorgesteld was, de vesting stormenderhand in te nemen, om deze op den naamdag van Z.M. den Koning, hem aan te bieden.

“Het is aan u mijne Heeren”, sprak de Maarschalk, “te oordeelen, of wij de bestorming zullen beproeven. Oordeel zoodanig, als de eer en het belang van Frankrijk u dit gebiedt”.

Na deze inleiding verwijderde hij zich.

De officieren schaarden zich rond het vestingplan, en bespraken levendig het voor en tegen van een bestorming. het resultaat van hun overleg was, dat besloten werd, de bestorming te beproeven.

“Besluiten de heeren dan tot den storm?” vroeg de adjudant-generaal.

–“Die den Koning, Frankrijk en de eer lief heeft, moet ja zeggen”, riep de markies de Lière. Verschillenden stemden met hem in.

“Ik meen mijnen Koning, Frankrijk en de eer lief te hebben, markies”, sprak de graaf de Maury, “en ik stem van neen”. Eenigen vielen hem bij, en stemden eveneens tegen.

“Het gevoelen der heeren is dus niet eenstemmig”, sprak de generaal-adjudant “en ik verzoek derhalve den leden, die hebben voorgestemd, hun stem te motiveeren”.

Kolonel de Couloir nam het woord en beweerde, dat de bestorming het werk van een oogenblik was. De bres in het bastion Coehoorn is beklimbaar, de algemeene wensch van het leger is, den Koning op zijn naamdag de vesting aan te bieden. Een vijandelijk leger is in aantocht, het is dus zaak zoo spoedig mogelijk van de omstandigheden partij te trekken, alvorens de bezetting versterking ontvangt. Het voordeel, om de bestorming nu te wagen, is geheel aan onze zijde.

“Mag ik nu verzoeken”, sprak de generaal- adjudant, “dat generaal de Maury zijn redenen bloot legt, waarom hij heeft tegengestemd”.

“Ik moet den kolonel in zooverre toegeven”, zei generaal Maury, “dat er geen moeielijkheden aan verbonden zijn om in de droge gracht te komen, ook de bastion Coehoorn is beklimbaar, doch hoe? Ik wil gaarne toestemmen, dat ongewapende soldaten, de bastion wel zullen beklimmen, doch beladen met wapens en verdere verpakking, gaat dat niet. Onze batterijen bestrijken het flankenvuur van het naastbijgelegen bastion niet voldoende om dit tot zwijgen te brengen en voordat de soldaten de hoofdwal zullen hebben bereikt, zal de schrootbus hen reeds hebben weggevaagd; in hun val sleepen zij nog verscheidene anderen mede. Nu reken ik nog niet het geweervuur van uit de nabijgelegen werken en van de groote galerij, dat onophoudelijk op ons zal gericht worden. Wij zullen sneuvelen, voordat wij hebben kunnen aanvallen”.

“Dan sterven wij een roemrijken dood voor Koning en Vaderland!” riep de markies de Lière hartstochtelijk uit.

“Het is een schoone dood”, wedervoer generaal de Maury, “doch ik kan niet ontveinzen, dat ik, hoogbejaarde, liever nuttig voor Koning en Vaerland blijf leven. ik bemin mijn Koning en het zou voor ons leger zeer vereeerend zijn, hem op zijn naamdag zulk een kostbaar geschenk te kunnen aanbieden, maar ook de Koning bemint Frankrijk en ik

twijfel zeer, of een geschenk, door zooveel bloed gekocht, Zijne Majesteit aangenaam zou zijn”.

“Te dierbaarder, mijnheer de graaf, is het voorwerp, naarmate het meer gekost heeft”, sprak de markies.

“Maar wanneer de prijs te hoog is, en men kan het voorwerp missen, dan koopt een verstandig man het niet”, hervatte de graaf.

“Frankrijk is rijk genoeg aan soldaten, wat beteekent voor zulk een rijk tienduizend man”, blufte de markies.

“Is voor u het leven van tienduizend man zoo gering”, sprak de graaf ernstig, “zult gij kolonel, de tranen kunnen drogen, die door jammerende ouders, troosteloze echtgenooten en hulpeloze kinderen gestort zullen worden? Zult gij de verminkten kunnen herstellen?”

“Ba!” spotte de markies, “ik wist niet, dat wijsgeerige bespiegelingen ook in den oorlog te pas kwamen”.

“Ware wijsbegeerte komt overal te pas”, antwoordde de graaf, “zij is even noodzakelijk als krjgskunde”.

Na deze woordenwisseling ging men tot stemmen over, de uitslag was, dat negen leden voor en drie tegen de bestorming stemden.

Mijnheer de graaf, hervatte de markies het gesprek, ik geloof, dat gij u de onderneming te gewaagd voorstelt. Voor de Franschen is immers niets onmogelijk, zij zijn vlug als katten, en zelfs in staat een steile muur te beklimmen”.

“Zij zijn rap en vlug”, sprak de graaf, “maar voor een steile muur blijven allen staan. Overdrijving heer markies, dient tot niets”.

“Nu, in staat om een bres te beklimmen zijn zij toch”, hernam de Markies, “er zijn wel enkele bejaarden onder, doch deze zouden bij de bagage kunnen blijven”; dit zeggende gaf hij een der leden een oog wenk met een zijdelingschen blik op den generaal.

De generaal, die dit bespeurde, stoof woedend op, en riep met donderende stem: “daarvoor zult gij mij voldoening geven,markies”. “Ik ben tot uwen dienst”, antwoordde deze barsch.

De Maarschalk, zich in een aangrenzend vertrek bevindeimd, had den woordenstrijd aanhoord. Vreezend dat de twist te hoog zou loopen, trad hij onverwacht de zaal binnen met de woorden “Wat heeft hier plaats. mijne Heeren?”

„Een lafbek, wiens baard nog niet volwassen is, wil mij een oud soldaat. bij de bagage plaatsen”, sprak opgewonden generaal de Maury.

“Ik een lafbek” schreeuwde de Lière, en tastte naar zijn degen: “dit zal ik u betaald zetten”.

“Stilte, mijne Heeren, stilte !” riep de Maarschalk, doch tevergeefs.

„Een man”, aldus sprak de Maury driftig. “die zijn rang aan familiehetrekkingen te danken heeft, die nog nooit in ‘t vuur is geweest, maar zich altijd achter de batterijen verscholen heeft, durft mij, omdat ik bedenkingen gemaakt heb tegen de bestorming, onteeren ! Wanneer hij in t vuur gezonden werd, zou hij een andere taal voeren”.

“Ik verzoek uwe Excellentie”, riep de markies heftig, “mij morgen bij de eerste aanvallers een plaats aan te wijzen; ik zal den graaf dan bewijzen, dat ik geen lafaard ben, en dat ik geen baard noodig heb om moed te toonen, en dan...”.

“Mijne heeren, stilte gebied ik nogmaals”, riep de Maarschalk, “die het waagt, zich te verzetten, laat ik op het oogenblik arresteeren en naar Antwerpen brengen. De markies is zeer onvoorzichtig geweest met.....”.

“Ik?” viel de markies in.

“Stilte, heb ik geboden,” donderde de Maarschalk hem toe en vervolgde “ik herhaal, de markies is zeer onvoorzichtig geweest, en heeft daardoor ondoordachte woorden den graaf ontlokt. Gij beiden zijt thans in dienst van den Koning en het voortzetten van dezen twist, kan slechts nadeelig voor het leger zijn. Indien de heeren mij hun eerwoord bepanden, deze zaak te laten rusten tot na den afloop van het beleg, dan zal ik het ongemerkt laten voorbijgaan”.

Generaal de Maury beloofde dit en de markies, hoewel mokkende, volgde zijn voorbeeld.

“Wat is nu de uitslag van uwe besprekingen”, vroeg de Maarschalk. De generaal- adjudant las het door hem opgemaakt verslag der besprekingen en legde het daarna den leden ter teekening voor. De Maarschalk, hoewel met tegenzin, moest zich bij het besluit van den krijgsraad neerleggen. Hij gaf vervolgens zijn bevelen en er werd besloten, dat de bestorming op 25 Augustus de naamdag van den Koning zou plaats hebben.

Alle troepen, waarover beschikt kon worden, zoowel uit de retranchementen te Wouw, als uit de linie, moesten zich te dien einde des avonds bij het hoofdcorps voegen. Te middernacht zou alles onder de wapenen zijn en zou men zich in de grootste stilte in de loopgraven begeven. De artillerie zou, om den vijand af te leiden, den geheelen nacht het vuren voortzetten.

Terwijl de leden, zich na die besprekingen verwijderden, hield de Maarschalk, de markies de Lière staande, en vroeg hem. “welnu hoe staat het met uw verzoek, zal ik het beschouwen als in drift gedaan? Ik geloof trouwens niet, dat iemand aan uwen moed twijfelt”.

“Ik volhard bij mijn verzoek,” antwoordde de markies, “uwe Excellentie zal mij verplichten daaraan gevolg te willen geven”.

“Het is derhalve op uw uitdrukkelijk verlangen, dat ik u morgen bij de eerste aan valscolonne plaats, welnu het zal geschieden, morgen zult gij mijn nadere bevelen ontvangen”.

Op den 24 Augustus heerschte in het hoofdkwartier een verbazende drukte. Ordonnansofficieren van allerlei wapen reden af en aan, bevelen overbrengend of berichten indienend. In den namiddag rukte vijf duizend man infanterie uit Wouw en drieduizend van uit de verschansingen, in de linie, het legerkamp binnen. De Maarschalk inspecteerde de troepen en liet zijn goedkeuring overbrengen. Na afloop der wapenschouwing werd een order voorgelezen, luidende: dat ieder zich te zes uur in zijn tent moest bevinden, dat de diepste stilte in acht genomen moest worden, dat alle geraas of gedruisch moest vermeden worden. Te middernacht moesten alle manschappen onder de wapenen staan en de opmarsch in alle stilte aanvangen. Het welslagen, zoo werd er bijgevoegd hangt van de opvolging van deze bevelen af.

Vóór het aanbreken van den morgen hadden de troepen de bepaalde positiën reeds ingenomen. De hoofdcolonne van aanval was achter de batterij geplaatst, welke op de puinhoopen van het lunet Utrecht was opgericht. Deze bestond uit het regiment Normandië en had bevel, om te half vier de drooge gracht in te dringen en de bres te beklimmen, een compagnie sappeurs was daaraan toegevoegd om de sortiedeuren open te hakken.

Het regiment Flandres was in de nabijzijnde loopgraven geplaatst, met den last, om met de bajonet het gedeelte van het lunet Utrecht, dat nog in het bezit van den vijand was, te vermeesteren. Het regiment Lariboissières was bestemd tot een gelijken aanval op het lunet Overijsel. Deze beide korpsen hadden verder in last om bij het gelukken van den aanval de Fransche vlag op de lunetten te plaatsen,

daarna onmiddellijk in de drooge gracht af te dalen en de hoofdcoulonne te ondersteunen. De inbezitneming en verdediging der genomen lunetten zou door de reserve geschieden.

De batterijen waren voorzien van schrootbussen en de artilleristen hadden bevel ontvangen, niet op de wallen te vuren, doch op den zich vertonenden vijand. Vijfentwintig duizend man was in beweging gesteld. De massa bewoog zich ongeduldig, verlangend het bloedig werk een aanvang te doen nemen. Markies de Lière voerde het bevel over het tweede corps.

Het was een heerlijke zomernacht. de sterren schitterden aan het uitspansel, de nachtegaal deed in de verte zijn jubelend gezang hooren, een verkwikkende koelte waaide over de velden en verfrischte de manschappen van de drukkende hitte des daags. De grootste stilte heerschte in het rond, niets deed vermoeden, dat weldra de omtrek zou weerklinken van jammerende kreten en wapengekletter.

De Maarschalk verscheen reeds ten drie uur in de loopgraven, do soldaten grepen naar de wapenen en stelden zich in slagorde. Zoodra het eerste morgengloren aanbrak nam de opmarsch een aanvang. Zonder één man te verliezen was het hoofdcorps in de drooge gracht afgedaald, de voorsten waren de bres reeds genaderd, vóór de belegerden hunne aanwezigheid bemerkten.

Zij waren echter op hun hoede, en plotseling zonden zij hun morgengroet onder de belegeraars. Ontzettend was de uitwerking, als graan voor de zeis van den maaier, vielen de Franschen bij rijen neer. Moedig rukten zij echter voorw aarts tot aan de bres, en begonnen onder den kreet “Leve de Koning dezelve te beklimmen. In den beginne ging dit voorspoedig. doch zij stuitten op een steile plaats, en bleven weifelend staan, enkelen slechts mocht het gelukken, deze te

beklimmen, doch moesten hun daad niet den dood bekoopen. Het vijandelijk lood trof hen, en neerstortende, sleepten zij in hun val de hen opvolgende makkers mede. De drooge gracht vulde zich meer en meer met de aanrukkende troepen. Zij hadden veel te lijden van het geschut vu het bastion Coehoorn, bij honderdtallen werden zij neergeveld.

Bij de bres wierp men talrijke handgranaten, die een verschrikkelijke uitwerking onder de belegeraars te weeg brachten, doch moedig werd stand gehouden, en telkens weer opnieuw werd beproefd, de hoofdwal te bereiken. Een moedig Franschman gelukte het, onder een moorddadig vuur, de steile muur van de bres gedeeltelijk uit te kappen. Verscheidene snelden nu naar boven, doch met geen ander gevolg; dan dat zij door het vuur der belegerden getroffen neerstorten. De sappeurs waren tot de sortie doorgedrongen en vingen hun werk aan, maar de bezetting die dit bemerkte, richtte haar vuur naar het bedreigde punt, zoodat alle sappeurs aldaar sileuvelden. Zij werden door infanterie vervangen, doch de uitslag bleef hetzelfde en de lijken hoopten zich ook daar op.

De Maarschalk op zoo'n tegenweer niet bedacht, liet stormladders aanbrengen en deze op drie plaatsen opstellen, nl. aan de lage flanken van de bastion Coehoorn, tèr rechterzijde van de bastion Pucelle en op de plaats waar de bres geschoten was, om alzoo de beklimming te bespoedigen.

Onder het hevig vuur der belegerden werd dit bevel uitgevoerd en nauwelijks waren de ladders opgericht, of men verdrong elkaar het eerst op den ladder te zijn. Met boomen en haken werd door de bezetting beproefd deze ladders om te werpen en menigmaal gelukte dit, zoodat de beklimmers in de bajonetten hunner makkers den dood

vonden. Dit belette echter niet, dat de ladders telkens weer opnieuw werden opgericht, doch even spoedig weer werden omvergeworpen. Die gekwetst werd, of viel, van welken rang of stand ook, was ten doode opgeschreven, daar het niet mogelijk was, zich in dit gedrang op te richten. Het gekwetste lichaam, van een kolonel, diende weldra tot voetbank voor den soldaat en onder de hevigste benauwdheid blies hij den laatsten adem uit; zelfs de ladders werden op hoopen lijken en gekwetsten gezet, zoodat de laatsten onder de hevigste smarten den dood vonden.

Geen stem, van medelijden of vriendschap geuit, kon zich in dien chaos doen hooren. Het “Leve de Koning” van de nieuw aanrukkende troepen overstemde het gehuil en gekerm der gewonden.

Niettegenstaande de hevige tegenstand, gelukte het een twintigtal vermetelen, de bastion Coehoorn te beklimmen, twee stukken waren door hen vermeesterd en reeds klonk hun gejuich, toen de bezetting, hun vuur op de dapperen richtte, en hen doodde. Aan de bres was men niet gelukkiger geweest, de stormladders waren te kort om het steile gedeelte te kunnen bereiken, en men was verplicht de beklimming te staken.

De Maarschalk ziende, dat op deze wijze niets te winnen was, en zijn troepen willende sparen, liet, hoewel noode, het teeken tot den aftocht geven. Met veel overhaasting had dezen plaats, alles drong zich opeen naar den uitgang uit de drooge gracht, velen werden in het gedrang onder den voet geloopt en vertrappt.

Ook het geschut der vesting zaaide dood en verderf onder die opeengedrongen massa.

De colonne die in opdracht had het lunet Overijsel te vermeesteren, was na vele vruchteloze aanvallen teruggetrokken, de helft der manschappen was gesneuveld. De reserve die het verving had

hetzelfde lot ondergaan. De lunet Utrecht was in handen der Franschen gevallen en de bezetting neergesabeld. De markies de Lière, die hier het bevel voerde, greep de standaard uit de handen van den vaandeldrager, en beklom het hoogste punt om daar het vaandel te planten, de wind ontvouwde reeds de plooiën, een gejuich steeg op, toen opeens de grond trilde, schokte en vaneen spleet. Een mijn daaronder was gesprongen, een vlam schoot omhoog en een vreeselijk gedreun deed zich hooren, terwijl een wolk van stof en rook alles overdekte.

Vijfhonderd menschen kwamen door deze uitbarsting om, terwijl het als teeken der overwinning geplante vaandel, hoog in lucht geslingerd, en aan den vijand toegeworpen werd. De markies de Lière was dood. De dag dien het Fransche leger aan een vrooljke feestviering dacht te wijden, was een dag van rouw geworden. Als verslagen over zooveel leed, zwegen de kanonnen, geen schot werd gehoord, zelfs niet toen de belegerden, met haken en touwen, de stormladders ophaalden. Na dit gevecht werd een korte wapenstilstand gesloten, om de lijken te begraven.

Met karrenvrachten werden deze, zonder aanzien van rang of stand, in hetzelfde graf ter ruste gelegd. Geen wandelaar in de omstreken van Bergen op Zoom kan bevroeden, hoeveel hoopvolle verwachtingen van Frankrijks adel hier onder de aarde rusten.

Hebben wij den toestand en den moedigen aanval van het Fransche leger verhaald, niet minder krijgshaftig had de bezetting der stad zich gedragen. Ook dit verdient ten volle vermelding.

In de vesting heerschte groote blijdschap over het ontkomen van zooveel gevaar, doch de vreugde was niet onvermengd, velen waren gesneuveld.

De Gouverneur, die wel vermoedde, dat de vijand voor of op St. Louisdag iets zou ondernemen, had zijn maatregelen genomen, het geheele garnizoen moest onder de wapenen aan de kapitale wal geschaard zijn, op de bedreigde punten werden de troepen verdubbeld; amunitie van allerlei aard was overal in groots hoeveelheid aangebracht, zelfs had men op sommige plaatsen, de manschappen van een dubbeltal geweren voorzien. Op de punten van den hoofdwal, die gevaar voor beklimming opleverden, waren boomen, balken en haken aangevoerd, de mineurs stonden met brandende lont aan den ingang der mijn. De Gouverneur had alle werken geïnspecteerd en met vertrouwen wachtte men den aanval af. Bij het eerste alarm was ieder op zijn post. Het was niet twijfelachtig, welke punten van aanval de Franschen zouden kiezen. De meeste troepen waren op die punten geconcentreerd. Kolonel Deutz had het bevel over de troepen binnen, kolonel Lewe over die buiten de eerste omwalling; aan moediger aanvoerders kon de verdediging wel niet toevertrouwd zijn. Waar het gevaar het grootst was, kon men kolonel Deutz vinden. Eigenhandig hielp hij de boomen aanbrengen, waarmede de vijandelijke, stormladders werden omvergeworpen, overal waar hevig gevochten werd was hij, om zijn soldaten aante moedigen. Bergen op Zoom is kolonel Deutz veel verschuldigd. Kolonel Lewe voerde het bevel op de lunet Overijsel. Met niet meer dan driehonderd manschappen had hij reeds zeven aanvallen afgeslagen. De vijand hield hardnekkig vol en verschanste zich zooveel mogelijk in den bedekten weg, op een plaats waar vroeger een mijn gesprongen was.

Het verlies van dit terrein, was in de oogen van den kolonel te groot, dan dat hij lijdelijk kon toezien. Met de helft der manschappen deed hij een uitval. Nog slechts eenige schreden verwijderd van de plaats waar

de Franschen zich verdekt hadden opgesteld, sloeg hij plotseling ter aarde. Een kogel had hem het onderlijf verscheurd. Hij poogde dit voor zijn soldaten te verbergen, stond op, deed eenige schreden voorwaarts, doch viel ten tweede male ten gronde. Men wilde hem oprichten, doch reeds stervende, vuurde hij zijn soldaten nog aan, met zijn sabel naar den vijand wijzende sprak de held nog: “neen mannen, daar eerst, wreek mij kinderen !” De soldaten verbitterd, om het verlies van hun bevelhebber, stormden voorwaarts en versloegen de Franschen, niemand ontkvam aan dit bloedbad.

“Gij zijt gewroken kolonel”, sprak de kapitein, die het bevel had overgenomen. De gevallen krijgsman knikte glimlachend met het hoofd, het oor kon de klanken der stem nog vernemen, doch de oogen waren reeds gebroken.

Het lichaam werd voorzichtig op een van geweren samengestelde baar gelegd en met de grootste behoedzaamheid naar het hospitaal vervoerd. De dokter wel ziende, dat er niets tot herstel van den beminden bevelhebber kon gedaan worden, diende hem een opwekkend middel toe.

“Zijn de Franschen teruggedreven?” was de eerste vraag van den tot het leven opgewekte.

“Op alle punten, kolonel”, was het antwoord. Een tevreden gelaatsuitdrukking, een korte snik, en de kolonel was niet meer.

Met diepe droefheid werd den dood van kolonel Lewe vernomen, allen die vrij van dienst waren, stroomden naar het hospitaal om den beminden doode nog eenmaal te zien, zoo groot was de toeloop, dat men verplicht was den toegang te sluiten.

In de stad werden de soldaten feestelijk onthaald, en aan sommigen, die zich bijzonder onderscheiden hadden belooningen uitgereikt. De bezetting had betrekkelijk weinig verlies geleden. Behalve kolonel

Lewe was slechts een officier levensgevaarlijk gewond, deze was kapitein Zoutelande, onder de mindere militairen telde men circa 300 slachtoffers.

Den volgenden dag stroomde de menigte naar het hotel 'De Prins van Luyk', waar op een paradebed kolonel Lewe lag uitgestrekt. Ieder wilde hem nog eenmaal aanschouwen, alvorens hij naar zijn laatste rustplaats gebracht zou worden. De vensters der zaal waren gesloten, zoodat een stemmige duisternis heerschte. Tal van kaarsen verspreide een somber licht, het bed was met zwart laken gedrapeerd, aan het hoofd en voeteinde stonden twee onderofficieren, de vaandrig van het regiment stond met het vaandel ter rechterzijde. De menigte trad eerbiedig nader en defileerde langs het lijk. Menig krijgsman kon zijn tranen niet weerhouden bij de aanschouwing van den beminden bevelhebber. De aandrang der belangstellenden was zoo groot, dat tot den middag het defilé duurde. Te vier uur werd het lijk met militaire eer begraven.

Kapitein v. d. P.... was ook bij de begrafenis tegenwoordig geweest. Eenzaam wandelde hij langs de wallen tot op de plaats, waar den vorigen dag slag geleverd was. Hij sprong op de borstwering en staarde peinzend op het slagveld.

De Franschen waren nog ijverig bezig, hun gesneuvelde makkers te vervoeren. Wroeging stond op zijn gelaat te lezen, als beschuldigde hij zich, de oorzaak te zijn van zooveel ellende. Hij begaf zich vervolgens naar de Waterpoort, waar men een vrij uitzicht had op de Zeeuwsche eilanden, en naderde den waterkant. Zijn aandacht werd getrokken door een binnenvallend schip, waarop hij tot zijn misnoegen een krijgsmakker ontdekte, waarmede hij in vijandschap leefde en hij verwijderde zich van de haven.

In den avond van den feestdag St. Louis, sprong een ruiter in het gehucht Borgvliet van zijn paard en bond het aan den stronk van een afgebranden boom, terwijl hij de zorg voor zijn ros aan een daar wachthebbenden soldaat opdroeg. Hij wandelde naar het strand der Schelde en zette zich op een verhevenheid neer. Aandachtig beschouwde hij de vele vaartuigen, die op het water af en aan voeren. Het was een levendig tooneel, rijk aan natuurschoon, doch de bekoorlijkheid daarvan, scheen op hem geen invloed uit te oefenen. Eensklaps sprong hij op, begaf zich naar zijn paard en reed spoorlags naar het goed 'Hengstmeer' alwaar de Maarschalk zijn kwartier had. Met schijnbaar kalm gelaat, liet hij zich bij den Maarschalk aandienen, doch deze had bevel gegeven niemand toe te laten en hij ontving daarom een weigerend antwoord.

Zijn kalmte latende varen, riep hij driftig uit: "De Maarschalk vergeet zijn plicht, hij mag geen gemeen soldaat met een weigering, hem te ontvangen, wegzenden, veel minder mij, een kolonel en lid van den hoogen krijgsraad".

"Keer terug" sprak hij tot den adjudant, die hem had aangediend, "en zeg, dat ik hem m o e t spreken, dit is nu de vijfde, maar ook de laatste maal, dat ik mij doe aandienen".

Woedend trad de Maarschalk, die alles gehoord had naar buiten; "Een vlegel, een lomperd is het," aldus riep hij uit, "die het waagt zijn bevelhebbers te weerstreven, een Fransch officier moet beter de discipline kennen, verwijder u onmiddellijk en verlaat uw kwartier niet, tot ik nader over u zal hebben beschikt".

Hevig ontstemd en bleek van woede, doch sprakeloos sloeg de kolonel de hand aan den degen.

"Niet verder kolonel de Couloir", sprak de Maarschalk bedaard, "of ik laat u binnen een uur doodschieten".

“Vorder den degen van den kolonel”, beval hij aan zijn adjudant.

De Couloir scheen besluiteloos, doch woedend gespte hij den degen los en wierp hem den Maarschalk voor de voeten. Door deze handeling verbitterd, commandeerde de Maarschalk de wacht en liet kolonel de Couloir naar zijn kwartier geleiden, met bevel hem daar te bewaken. De kolonel in zijn kwartier opgesloten, raasde en tierde als een onzinnige.

De Maarschalk riep denzelfden avond den krijgsraad bijeen, om gemeenschappelijk verslag op te maken van de mislukte bestorming. Hij bracht er ook in ten berde het gedrag van kolonel de Couloir en gedreven door een zekere wraaklust, gaf hij hem de schuld van het mislukken van de bestorming.

Kolonel de Couloir had de bestorming aangeraden, als zou deze zeker gelukken, hij, als hoofd der genie, had kunnen voorzien dat de vesting, althans nu nog niet, door bestorming kon genomen worden. Hij beschuldigde hem dus van hoogverraad.

Het gevolg was, dat de kolonel tot nader order gevangen bleef. Een uitvoerig verslag werd den Koning gezonden en met ongeduld wachtte de Maarschalk het antwoord van Z.M. af.

Vanaf den 23 Augustus, waarop de wapenstilstand was ingegaan tot den 26 werd geen schot gelost.

Binnen de vesting werd van deze rust een goed gebruik gemaakt. De muren die van het bombardement geleden hadden, werden met zware balken geschraagd, bressen met zakken zand en houtwerk aangevuld, alle maatregelen werden genomen om een hardnekkigen tegenstand te kunnen bieden.

In den avond van den 26e werd het vuren weer hervat, het scheen alsof de genoten rust de aanvallers met nieuwen moed bezielde had.

Ook de belegerden bleven het antwoord niet schuldig, alles daverde en dreunde van het geweldig kanongebulder.

Op verschillende plaatsen ontstond brand, doch niemand dacht aan blusschen. De Boschstraat tot nu gespaard gebleven van het vuur, stond thans over de geheele lengte in brand, circa zestig huizen brandden tot den grond af.

Het huis van kapitein v. d. P.... werd mede een prooi der vlammen. Hij was juist op wacht, zoodat hij eerst den anderen dag van het onheil kennis kreeg. Al zijn goederen waren verteerd door het vuur en treurig staarde hij op het tooneel van verwoesting. Niet zoozeer terneergeslagen om het verlies zijner goederen, dan om de noodzakelijkheid nu voortdurend onder zijn kameraden te moeten vertoeven, stemde hem wrevelig. Hun gezelschap was hem onverdraaglijk en hij schuwde hen, bevreesd, dat men het verraad op zijn aangezicht lezen zou en zonderde zich meer en meer af. Een ontmoeting met zijn vijand Steenbeek, aan de gemeenschappelijke tafel, had zijn humeur niet beter gestemd. Vormelijk hadden zij elkander begroet, en toen de overigen eenige aardigheden debiteerden, had hij zich onder voorwendsel van ongesteldheid teruggetrokken.

Het was voor hem een herademing te vernemen, dat luitenant Steenbeek zou worden uitgezonden naar Rotterdam, hoewel die afwezigheid niet van langen duur zijn zou. Op 29 Augustus was deze weer in garnizoen terug en deed aan den Gouverneur verslag van zijn zending. Hij rapporteerde, dat het hoofdkwartier der geallieerde armee onder baron von Schwarzenberg, te Oudenbosch lag, en dat de voorposten der ulanen, pandoeren en huzaren tot nabij Roosendaal stonden. De bevelhebber der Nederlandsche troepen, generaal Burmania, had tevergeefs den opperbevelhebber voorgesteld

aanvallend op te treden en zoo de vesting te ontzetten, doch deze had wel last ontvangen verdedigenderwijze op te treden, maar mocht niet aanvallend te werk gaan.

“Dan is de vesting verloren”, sprak de Gouverneur. Hij gaf den luitenant last, het gerapporteerde voor zich te houden om de bezetting niet te ontmoedigen. Steenbeek boog en vertrok.

Op 29 Augustus demasqueerden de Franschen een nieuwe batterij van twaalf stukken in het front van het ravelijn Dedem. Dadelijk werden de kanonnen gericht op de bastions Pucelle en Coehoorn. Een regen van projectielen werd op deze versterkingen geworpen. De gevolgen bleven ook niet uit; bij elk schot werd een stuk muur of wal weggeschoten. De bezetting der stad het groote gevaar inziende, richtte haar geschut op die nieuwe batterij, om te beproeven deze tot zwijgen te brengen.

Een drukkende hitte heerschte op dien dag, geen windje verkoelde de door de zon geblakerde krijgslieden. De buskruitdamp steeg langzaam naar boven. Tegen den middag begon de lucht te betrekken, en niet lang duurde het of een hevig onweer ontlastte zich boven de stad. Het vuren werd onafgebroken voortgezet. De geweldige donderslagen gevoegd bij het onophoudelijk gedreun der kanonnen maakte het tooneel van den strijd schrikwekkend. De verbittering steeg echter bij elk schot, de zucht, de gevallen makkers te wreken, bezielde het Fransche leger.

Tegen den avond echter, had de bezetting het geluk, de batterij tot zwijgen te brengen. Vlug werden de verwoestingen zooveel mogelijk hersteld, bij de Franschen waren daartoe de sappeurs en de mineurs aangewezen, bij de bezetting had men overvloed van werkkrachten, die aangelokt door het hooge loon, van alle zijden kwamen opdagen.

Luitenant Steenbeek werd 's avonds bij den Gouverneur ontboden. Hij ontving den last, zich omstreeks twaalf uur met een dertigtal manschappen in te schepen en zich met den vloed te laten afdrijven tot ongeveer het afgebrande gehucht Borgvliet. Hier zou hij moeten landen en beproeven een batterij der Franschen, daar opgesteld, te vernielen. Een vaartuig zou aan het paalhoofd gereed liggen, om hem en zijn soldaten op te nemen.

Steenbeek was zeer vereerd met deze opdracht. Hij riep vrijwilligers voor deze onderneming op. Een honderdtal meldde zich aan, hij koos hieruit de geschikste en scheepte zich op het vastgestelde uur in. De nacht was donker, er woei een stevige bries en een fijne regen doorweekte hun kleeding. Het weer was voor deze onderneming uitstekend geschikt. De schipper van het vaartuig, bevaren op de Scheldestroomen, gaf den luitenant den raad, een kreek binnen te varen, om zodoende dicht bij den wal te kunnen komen. Hij vreesde, dat bij het doorwaden op verderen afstand, het geplas de aandacht van den vijand zou kunnen trekken. Steenbeek keurde den raad van den schipper goed en zonder stoornis werd de landing volbracht.

De luitenant beval zijn manschappen zich neer te leggen, en kroop zelf met de grootste omzichtigheid in de richting van de vijandelijke batterij. Schildwachten bemerkte hij niet, een dertigtal manschappen zaten in een soort wachthuis, de geweren waren aan rotten voor het wachthuis geplaatst, onder een linnen tent.

Na alles goed verkend te hebben, kroop hij weer even behoedzaam terug. Hij beval nu zijn manschappen, hem zoo stil mogelijk te volgen. Zij hadden deze besluipting zoo voorzichtig volbracht, dat zij reeds voor de tent stonden, zonder door den vijand bemerkt te zijn. Plotseling drong Steenbeek met zijn soldaten binnen. De Franschen sprongen verrast

op, doch zonder wapenen konden zij geen weerstand bieden en gaven zich over. Een gedeelte der manschappen werd achtergelaten om de Franschen te bewaken, met het overschot begaf Steenbeek zich naar de batterij en vernagelde de kanonnen. De brandstoffen, welke men medegebracht had, werden nu op de batterij gestapeld en de buskruitkisten daarbij geplaatst. Vervolgens liet Steenbeek de gevangenen in het schuitje brengen en gelastte den schipper den mast op te zetten. Hij begaf zich andermaal vergezeld van een man, naar de batterij, en stak den brand in het stroo. De vlam rees spoedig naar boven, en werd met gejuich door de manschappen begroet. De toegesnelde Franschen, door het vuur van den brand opmerkzaam geworden, losten enkele schoten in de richting van het gejuich, doch troffen door de duisternis geen doel. Nauwelijks was het scheepje buiten schot, of met een zwaren slag vloog de batterij in de lucht. Andermaal steeg het gejuich der overwinnaars tot de Franschen op. Vroolijk gestemd, door het welslagen dezer onderneming, bereikte men weldra de haven. Zes en dertig Franschen waren krijgsgevangen gemaakt. Steenbeek plaatste de gevangenen in het midden zijner manschappen en marcheerde langs den dijk stadwaarts. Met gejuich werden zij bij hun aankomst begroet. Onmiddellijk begaf hij zich naar den Gouverneur, om het welslagen der onderneming te melden. De Gouverneur in spanning verkeerende omtrent den afloop, liet den luitenant dadelijk toe, en voorkwam hem met de woorden, “Wel luitenant, welk nieuws brengt gij?”

“Ik heb het genoeg”, sprak Steenbeek, “u te kunnen melden, dat alles naar wensch gegaan is. De batterij, bestaande uit acht stukken, welke wij vooraf vernageld hebben, is in de lucht gesprongen. De geheele wacht, bestaande uit twee onderofficieren en 34 manschappen, hebben wij gevangen genomen en herwaarts gevoerd.

De commandant der wacht, wiens tent wij in de duisternis niet zagen, is vermoedelijk gevlucht”.

De Gouverneur was verheugd over den goeden uitslag der onderneming en bevorderde den luitenant tot kapitein. Steenbeek dankte den Gouverneur voor zijne benoeming en begaf zich, vermoeid van zijn nachtelijken tocht naar zijn onderaardsch verblijf. De volgende morgen werd op de parade een dagorde voorgelezen, waarbij de bevordering van luitenant Steenbeek werd bekend gemaakt.

De officieren besloten deze promotie, voor zoover de dienst het toeliet, eenigzins feestelijk te vieren.

Steenbeek vergezeld van eenige makkers, wandelde naar de wallen, om vanaf de bastion Oranje een blik te slaan op de verwoesting, des nachts door hem aangericht.

Gewapend met een verrekijker, beschouwde hij de vernielde batterij. Opeens verbleekte hij, kort bij de bastion zag hij een boom, waaraan een menschelijk lichaam hing. hij veronderstelde, dat dit de Fransche officier moest zijn, die 's nachts gevlucht was. Ook andere officieren zagen duidelijk den man hangen.

Dat de veronderstelling juist was, bewijst het volgende. Keeren wij in het Fransche legerkamp terug.

Na het ontdekken der overrompeling was de wachthebbende officier naar de naburige wachtpost Borgvliet gesneld, en had aldaar het bericht gebracht, dat de Hollanders in groote menigte geland waren. Terstond werd hiervan de Maarschalk in kennis gesteld. Deze spoedde zich te paard naar de plaats van aanval. Hier vernam hij, dat het hem overgebrachte rapport zeer overdreven was. De daar bevelvoerende officier verontschuldigde zich, dat hij het bericht van den gevluchten officier woordelijk had laten overbrengen en om de belangrijkheid der tijding geen nader onderzoek ingesteld had.

De Maarschalk stampvoette van woede, toen hij hoorde, dat de manschappen dier batterij gevangen genomen en de stukken vernageld waren.

Hij belegde terstond een krijgsraad. De officier werd, beschuldigd van verzuim van dienst, lafheid en het verspreiden van valsche berichten, waardoor het leger noodeloos verontrust was.

De beschuldigde, in arrest gesteld, werd voorgebracht. Het was een nog jong officier met een innemend uiterlijk.

De akte van beschuldiging werd voorgelezen, tranen van spijt rolden langs de wangen van den gevangene. Tevergeefs gaven de leden van den krijgsraad, wier belangstelling voor hem groot was, middelen ter versooning aan de hand, hij maakte er geen gebruik van.

“Ik wil,” zeide hij “mijn laatste oogenblikken niet met een leugen bezoedelen. Tot dezen nacht heb ik mijn plicht steeds trouw vervuld, maar de gedachte, dat deze afgelegene post niet door den vijand zou worden aangevallen, heeft mij verleid, mij zorgeloos ter rust te begeven. Het was zeer duister, ik heb geen vijand kunnen zien, maar naar het gedruisch te oordeelen, dacht ik, dat een groote troep geland was, ik ben bereid de straf te ondergaan, dat echter mijn nagedachtenis geschandvlekt is, is voor mij onverdraaglijk, o ware ik gesneuveld met de wapens in de vuist”.

Hoewel men medelijden met den jongen officier gevoelde, moest het recht zijn loop hebben. Hij werd ter dood veroordeeld, en aan een boom, kort bij de vernielde batterij, opgehangen.

Op den 1e September vierde men den verjaardag van den Prins Stadhouder, die in dat jaar de plaats zijner voorvaderen wederom had ingenomen. Als Prins van Oranje was de Vorst reeds de lieveling van Nederland. Men hoopte dat in zijn persoon, de wijsheid van Willem de

Zwijger, de heldenmoed van Prins Maurits, het veelomvattend genie van Frederik Hendrik zou vereenigd zijn.

Voor zoover de zware dienst het toeliet, maakte men zich gereed, om dien dag plechtig te vieren.

Als wisten de Franschen dat de Hollanders feest zouden vieren, zwegen hunne kanonnen van lieverlede, ook de belegerden staakten het vuren. Om negen uur des avonds, was het zoo stil, alsof er van geen belegering sprake was. Toen de klok op den Sputoren middernacht sloeg, stegen uit de vesting meer dan vijftig vuurpijlen in de lucht. De forten Kijk in de Pot, Waterschans, Rovère en Moermont beantwoordden deze signalen met hetzelfde vuurwerk. Alle kanonnen werden daarop geladen, een sein werd gegeven en eensklaps donderde het geschut uit alle vuurmonden.

Onafgebroken werd het vuren dien nacht voortgezet, doch door de Franschen traag beantwoord. Toen evenwel de morgenstond aanbrak, begonnen de vijandelijke werken vuur en vlam te spuwen. Omstreeks elf uur, stond de geheele bezetting in de werken rond de stad; de Gouverneur zou haar inspecteeren. Trots een ontzettende menigte kogels, bommen en houwitsers de lucht doorkliefd en de wallen beukten, begaf de Gouverneur zich derwaarts. Een nauwkeurige inspectie volgde, alles werd nagezien en waar noodig, verbeteringen en versterking aangebracht.

Er werd last gegeven, dat de helft der bezetting onder de wapenen zoo blijven.

Den volgende nacht beproefden de Franschen een stormloop op het fort Rovère, doch de bevelhebber Majoor Fiddinga, deed hen met groot verlies terugtrekken.

Bij het aanbreken van den dag sprong een door de Franschen aangelegde mijn, waardoor een groot gedeelte der galerij van het

ravelijn Dedem instortte, De aarden wal verzakte over een aanmerkelijke lengte. Het geheele garnizoen kwam onder de wapenen, men vreesde dat de vijand een storm zou wagen. De Gouverneur beklom het ravelijn en liet balken en planken aanbrengen om het geplante geschut meer vasten grond te geven, maar dit mocht niet baten, de verzakking werd steeds grooter.

Tegen den avond liet de bezetting twee mijnen in de lucht springen, waardoor de nieuw aangelegde batterij der Franschen zeer beschadigd werd.

Een uitval van uit de lunet Overijssel gedaan, werd door de Franschen afgeslagen, en overhaast moest de bezetting terugtrekken.

De 4e September had de vesting veel te verduren van het vijandelijk vuur, dat merkbare vordering maakte. De hoofdwal was deerlijk gehavend, De bevelhebber besloot het geheele garnizoen in de bedreigde werken te stationneeren De helft moest beurtelings onder de wapenen zijn, de andere helft zou kunnen rusten, doch met de wapens hij de hand. Niemand mocht zich van de wallen verwijderen.

Alle militaire goederen, welke gemist konden worden, werden weggezonden, de vaandelwachten werden ingetrokken, en de vaandels der verschillende corpsen naar de woning van den Gouverneur overgebracht. De levensmiddelen waren in overvloed voorhanden, groote manden brood en kaas stonden steeds gereed en de soldaten konden daarvan naar begeeren nemen.

Den 5e September ontwaarde men bij den vijand wederom twee nieuwe batterijen, Spoedig waren deze in werking. Het oorverdoovend geraas was zoo hevig, dat bejaarde officieren, die reeds meermalen een beleg medemaakten, verklaarden nog nooit zulk vuren gehoord te hebben. Om elf uur in den morgen sprong een mijn, die de borstwering tusschen de lunet Utrecht en Overijssel in de lucht deed

springen. Vier officieren en honderd vijftig man minderen van het regnment Saxen Gotha werden onder de aarde bedolven of verminkt door het schroot. Terzelfdertijd stormden de Franschen op de lunet Overijssel, doch na drie vergeefsche aanvallen, moesten zij met achterlating van vele dooden terugtrekken.

De belegerden beseften het groote belang van het behoud van deze stelling. Het was alleen dit lunet, dat de Fransche batterijen in de flank kon bestrijken, er werd dus een flinke bezetting geplaatst.

De Franschen, die den nacht vrij ongestoord hadden laten voorbijgaan, hervatten het vuren hij het eerste morgengloren. Nieuwe woede scheen hen te bezielen. De Hollanders lieten zich niet onbetuigd, en aan moed ontbrak het hun niet.

Wij moeten hier een moedige daad van een jong korporaal vermelden. Na toestemming van den kapitein bekomen te hebben, klom hij vergezeld door zes soldaten over de pallissaden en wierp een handgranaat in een vaatje buskruit der Franschen. Dit ontstak op zijn beurt andere nabijstaande vaatjes en deed een groote voorraad bommen springen. Het gevolg hiervan was, dat de nieuw opgerichte batterij der Franschen gedeeltelijk vernield en tot zwijgen gebracht werd. Voor deze dappere daad werd hij bevorderd tot sergeant.

Op 6 September ontving het Fransche leger weder aanzienlijke versterkingen. Bijzonder muntten uit de corpsen Beauvoisis, Royal corse en het Zwitsersche Cour au Chanteé. Een lange trein wagens en karren beladen met ammunitie en krijgsvorraden vergezelde deze troepen,

Om de toevoer voor den vijand te bemoeilijken werd binnen de vesting besloten, den dijk van Prins Karel polder door te steken. De

transporten komende van Antwerpen waren dan genoodzaakt in plaats van door den polder waar een goede rijweg was aangelegd, door Hoogerheide te komen, waar de weg veel moeilijker berijdbaar was.

Kapitein v. d. P... werd voor deze opdracht uitgekozen. Vergezeld van tien soldaten en vijftien arbeiders verliet hij te acht uur de vesting en scheepste zich in. Aanvankelijk ging alles goed, doch door den sterken drank, die de manschappen heimelijk hadden meegenomen, werden zij rumoerig en verbraken de stilte, die voor de uitvoering van den hem opgedragen last, strikt noodzakelijk was. Een der arbeiders, die beschonken was, begon luide te zingen, toen men nabij een wachtpost der Franschen was. De kapitein gebood stilte maar deze werd telkens weer verbroken door een lallende stem. De Franschen sedert de verovering van de batterij op hun *qui vive*, hadden de stemmen gehoord en waakten met verdubbelde oplettendheid.

Het vaartuig bereikte den dijk. Het terrein werd verkend door een korporaal en vier manschappen Nauwelijks hadden zij echter de kruin bereikt, of de daarachter in hinderlaag liggende Franschen deden hen sneuvelen. De vijand vertoonde zich nu op den dijk en beschoot het vaartuig. Nog drie man sneuvelden en in allerijl nam de kapitein den terugtocht aan. Tegen zeven uur bereikte men wederom de haven.

Kapitein v. d. P... sprong aan wal, zette zijn soldaten in en marcheerde stadwaarts. Het rapport zijner zending uitgebracht bij den Gouverneur was niet schitterend. Hij schreef het mislukken der zending toe aan het onmatig gebruik van sterken drank. Door de duisternis zo zei hij, had hij daarop geen oog kunnen houden. De Gouverneur was geenszins over zijn gevoerd bevel tevreden en de kapitein ontving een ernstige berisping.

De ontvangst bij zijn kameraden was erg koel. Verbitterd door de mislukking en de berisping van den Gouverneur ontvangen, zwoer hij zich op de bezetting te zullen wreken.

Op den negenden September werd kolonel de Couloir door een bijzondere krijgsraad ter dood veroordeeld, voor de vroeger tegen hem ingebrachte beschuldigingen. Den volgenden dag werd hij doodgeschoten.

Was het eerlijk, was naar wet en plicht gestraft, wij willen hier geen oordeel vellen. Genoeg zij het, dat een kundig officier, die zijn land nog vele diensten had kunnen bewijzen, van het leven werd beroofd.

De belegering werd met kracht voortgezet. Driemaal in de vierentwintig uren werden de Fransche troepen, die zich in de aanvalslinie bevonden, afgelost. Onder den grond werd het graven met spoed voortgezet. Daar het niet mogelijk was de groote galerij te bemachtigen had men een gedeelte daarvan tusschen de bastions Coehoorn en Pucelle laten springen. Het ravelijn Dedem was daardoor van alle hulp ontstoken en op twaalf September was de bres daarin zoo groot, dat de bezetting ieder oogenblik een bestorming verwachtte.

Het geheele garnizoen was daarom voortdurend onder de wapenen en dit was zeer afmattend. Deskundigen verklaarden, dat de val der vesting met iederen dag meer naderde. De bezetting was echter volmoed.

Batterijen werden in de droge gracht opgericht, de gemaakte bressen zooveel mogelijk hersteld of versperd. De langdurige droogte was voor den vijand een groot voordeel.

Het doel, dat Coehoorn met deze droge gracht beoogde was, wanneer de vijand zou stormloopen en door de bres dringen, de gracht opeens

onder water kon worden gezet. Allen die zich dan daarin zouden bevinden moesten verdrinken of werden neergeschoten.

Er was echter te weinig water om dit bij een mogelijken aanval te bewerkstelligen, zoodat het Fransche leger van de droogte zeer gebaat was.

Op 13 September werd door Maarschalk Löwenthal een trompetter naar de vesting gezonden, om deze uit zijn naam op te eischen.

Verontwaardigd werd deze opeiseling afgewezen.

De belegeraars verdubbelden hun vuur, het gedreun was op verren afstand waar te nemen.

Ook de bezetting spaarde haar kruit en lood niet, per etmaal werden ongeveer tienduizend ponden kruit verschoten.

Op 14 September gaf de gouverneur last, alle vrouwen en kinderen van gehuwde militairen te doen verwijderen en in naburige dorpen onder te brengen. Deze maatregel was noodzakelijk daar zij den dienst bemoeilijkten.

Sedert acht dagen hadden de soldaten onafgebroken dienst gedaan, het gevaar der belegerden klom met eiken dag.

Op 15 September vaardigde de gouverneur een order uit, waarbij de bezetting aldus verdeeld werd.

Op het fort Kijk in de Pot; vierhonderd vijftig man en een regiment voor reserve, op de bastions Coehoorn, Pucelle en het ravelijn Dedem ieder vijfhonderd man, bij de sortie Fullenius vijfhonderd man. Op de lunetten Friesland, Overijsel en Groningen honderd twintig man, in de groote galerij drie honderd man ter linker en ter rechterzijde van het gedeelte door de Franschen vernield, en op het ravelijn Wassenaar bij de sortie Koning Willem honderd dertig man, in de droge gracht een voorpost van veertig man, op het ravelijn Antwerpen honderd tachtig en ter zijde van dit ravelijn en bij de sortie Bruinvis veertig en vijftig

man. Hier en daar in den bedekten weg werden nog eenige voorposten geplaatst. De troepen ontvingen bevel den geheelen nacht te vuren. Dit waren de beschikkingen voor het front van aanval, men oordeelde deze macht voldoende om een mogelijke stormloop af te slaan.

Kapitein v. d. P.... bezette de sortie Fullenius. Door ongesteldheid van den hoofdofficier, die daar het bevel voeren moest, werd het bevel aan den oudsten kapitein opgedragen en dit was v. d. P....

Nu of nimmer, sprak hij bij zich zelven toen hij de sortie binnentredende de nabij zijnde werken der Franschen zag. Hij moest echter zeer omzichtig te werk gaan wilde hij geen argwaan wekken. Hij bepaalde, dat hij met de twee andere kapiteins om beurten zou waken. De helft der manschappen zou de andere helft aflossen. De vermoeienis was zoo groot, dat de slaap, ieder die zich neerlegde overmande.

De sortie Fullenius was op honderd pas van het steenen wachthuis aan de Boschpoort gelegen. In het geheim had kapitein v. d. P... een briefje geschreven en dit zorgvuldig verborgen.

Van alle overloopers die van tijd tot tijd in de vesting waren gekomen, om de verstandhouding van v. d. P.... met den vijand te onderhouden was nog slechts één over, een Elzasser. Op een wenk van den kapitein vervoegde hij zich bij hem, en ontving bevel in het Fransch, zich gereed te houden naar de Franschen over te loopen, voor een half uur zou verstreken zijn. De Elzasser sprak eenige woorden, waarop v. d. P eenige vrijwilligers voor riep. Verscheidene traden voor, waaronder ook de Elzasser.

Als commandeerend officier bewaarde v. d. P.... de sleutel der sortiedeuren. Hij opende deze behoedzaam en beval de vrijwilligers voorzichtig voorwaarts te gaan. Als reden van deze verkenning gaf hij op, een officier van het Fransche leger gezien te hebben, in het

verwoeste gedeelte der groote galerij. Zij moesten dezen dood of levend bemachtigen. Man voor man werd uitgelaten, toen de Elzasser aan de beurt was, stopte v. d. P.... hein het briefje in de hand, dat deze onder zijn das verborg. De manschappen gingen behoedzaam voorwaarts, de Elzasser stelde zich voorop, Eensklaps snelde hij met geveld geweer vooruit, als zag hij iemand zich verwijderen.

“Terug, terug !” klonk de stem van den kapitein. De vier achtersten keerden terug, slechts één volgde den Elzasser, vermoedende, dat deze iets gezien had en tuk zich te onderscheiden.

De Elzasser beklom eerst een puinhoop en verdween in een gat, door een uitbarsting van een mijn in den grond geslagen, de andere volgde hem op de hielen. Nauwelijks was deze echter daarin afgedaald, of de Elzasser zette hem de tromp van het geweer op de borst en doorschoot hem alvorens hij een kreet kon slaken.

Op het hooren van het schot snelden de Franschen uit hun loopgraven, reeds waren hunne geweren op hem gericht, toen hij riep “Franschman” het papiertje uit zijn das halende en hetzelfde toonende Een officier beval hem voorwaarts te gaan en in de loopgraven af te dalen. Kruipende, om door de bezetting niet gezien te worden, volbracht hij het gegeven bevel.

Daar gekomen, verlangde hij voor den kolonel de Couloir gebracht te worden, zeggende de boodschapper te zijn van een gewichtige tijding. “Verlang daarnaar niet, kameraad”, sprak de officier, “de kolonel heeft aan een plan gearbeid en zich daarop blind gestaard; ik zal u bij den hoofdofficier laten brengen”.

Vier manschappen en een korporaal namen hem in hun midden en leidden hem achter een batterij, waar de generaal verbleef. Hier rapporteerde hij het gebeurde en wachtte de verdere bevelen van den generaal af.

Deze ondervroeg den Elzasser, die vertelde dat hij een Fransch soldaat was, ingelijfd hij het regiment Lorraine en dat hij op bekomen order naar de vesting was overgelopen ten einde berichten in te winnen. Hij verzocht nogmaals voor den kolonel de Couloir gebracht te worden. De generaal gelastte daarop hem naar het hoofdkwartier over te brengen en aan den Maarschalk uit te leveren. Een officier werd aan het hoofd van het kleine detachement gesteld en men begaf zich op weg. Zij hadden nauwelijks een vierde van den weg afgelegd, of een troep ruiters kwam hen tegemoet. Onder dezen bevond zich de Maarschalk.

De officier bracht zijn rapport uit en de Maarschalk ondervroeg den overlooper, die hem tegelijk het bekende briefje overhandigde. De Maarschalk las het briefje en deed in stilte onderscheidene vragen aan den boodschapper, welke allen tot zijn tevredenheid werden beantwoord.

“Begeef u naar het hoofdkwartier en wacht mij daar”, beval hij.

“Niemand, wie het ook zij, heeft het recht u uit te vragen, ik gebied u dus te zwijgen”. Daarop verwijderde zich de bevelhebber.

Na eenige werken geinspecteerd te hebben, keerde de Maarschalk naar zijn kwartier terug. Generaal de Bledt werd ontboden en na zijn aankomst met de tijding in kennis gesteld.

“Houdt u gereed” sprak de Maarschalk, “om morgen het bevel over de vesting op u te nemen. Eer de zon aan den hemel is waait de Fransche vlag van de wallen”.

De generaal nog eenigszins verwonderd van de snelle keer die het beleg genomen had, zag den Maarschalk ongelovig aan.

“Daar, lees en oordeel”, zei de Maarschalk hem het briefje overreikende.

De generaal las het volgende

“Het gelukkig oogenblik is eindelijk daar. De sortie, ter linkerzijde der werken van anva”l, zal heden nacht om vier uur open zijn. Een witte zakdoek, hedenmiddag ten vier uur uit een schietgat hangende, zal de sortie doen kennen. Vijfhonderd man verdedigen dit punt, waarvan de helft buiten is.

De bekende benoemd-majoor in Franschen dienst”.

“Wel zoo”, sprak de generaal het briefje weder overreikende, “ik feliciteer Uwe Excellentie reeds bij voorbaat”.

“Ik neem uw gelukwensch gaarne aan,” zei de Maarschalk, “doch laat ons nu de noodige beschikkingen maken”.

De ordonnans-officiëren werden met verschillende orders uitgezonden en alles in de kleinste bijzonderheden besproken. “Zal er ook geplunderd worden?” vroeg de generaal.

“Mij dunkt, dat is hun verdiend loon,” antwoordde de Maarschalk, “dat genot mogen wij den soldaten na zoovele opofferingen niet onthouden. Ik geef hun drie dagen”.

“Arme inwoners !” sprak de generaal met een zucht.

“Er zijn somtijds dingen noodig,” sprak de Maarschalk, “die ons mishagen, maar van veel nut zijn, het kan niet anders”.

Generaal de Bledt trok de schouders op, nam nogmaals het briefje en sprak: “de correspondent noemt zich reeds benoemd majoor in Franschen dienst”.

“Dit heeft de Couloir hem werkelijk beloofd,” merkte de Maarschalk op, “ik droeg daarvan kennis”.

“En zal hij het worden?” vroeg de generaal. “Hieromtrent ben ik het nog, niet met mij zelf eens,” antwoordde de Maarschalk”. Aan den eenen kant word ik gedreven mijn woord te houden, van den anderen kant vind ik de belooning overdreven voor een verrader. Was hij in staat geweest ons de vesting over te leveren zonder het verlies van

zooveel soldaten, dan zou ik gaarne zijn bevordering gezien hebben, hoewel ik vrees, dat onze officieren niet met hem zullen willen dienen”.

“Deze laatste dienst is ook niet van zooveel gewicht. Binnen acht dagen zouden de verdigingswerken toch zijn platgeschoten, zoodat ,wij met geheele bataillons konden binnenrukken. Zijn bevordering zal dus aan den roem van het leger te kort doen. Het zou mij aangenaam zijn, wanneer wij van hem niets meer vernamen”.

“Ik ben het met Uwe Excellentie volkomen eens,” sprak de generaal, “verraad beloonen, hoeveel nut het ook aangebracht heeft, is voor een man van eer een zware taak”.

Na dit onderhoud begaven beiden zich naar de vesting, om de sortie waarlangs men zou binnenrukken op te nemen. De plaats was spoedig gevonden en de Maarschalk keerde naar zijn kwartier terug.

Tegen den avond kwam het Fransche leger in beweging, iedere afdeeling begaf zich naar de vooraf aangewezen plaats. Te middernacht stond alles gereed. Zestig compagniën grenadiers zouden den eersten aanval doen, zestien bataillons waaronder het overschot der regimenten Beauvoisis en Royal Corse, vormden de achterhoede. Het overige gedeelte van het leger was als reserve meer naar achter geplaatst. Het geheele leger wachtte met ongeduld het bevel van aanval af, ieder was verheugd in het vooruitzicht van naar hartelust te kunnen plunderen.

Kapitein v. d. P...., voorgevende dorst te hebben, had een soldaat uitgezonden, om water te halen. Na gedronken te hebben maakte hij zijn zakdoek nat, en bevochtigde daarmee zijn voorhoofd, als hadde hij hoofdpijn. Er werd geen acht op gegeven, ieder had genoeg met zichzelf te stellen, ook niet, toen hij de natte zakdoek buiten het schietgat hing om te drogen.

De kapitein was vroolijker dan andere dagen, een omstandigheid die de aandacht trok. Doch de vermoeienis der wachthebbers was zoo groot, dat er verder geen aandacht aan geschonken werd.

De dag neeg ten einde, de zon daalde statig neer, nog eenigen tijd en de belegerde vesting zou in duisternis gehuld zijn.

De vijand had het vuren gestaakt en ook de bezetting scheen in diepen rust gedompeld. De natuur deed haar rechten gelden, de artilleristen leunden droomend op hunne stukken, de soldaten lagen rondom verspreid en genoten een korte rust. Vriendelijk verlichten de sterren met zachten glans het tooneel van verwoesting.

Stilte heerschte rondom, doch een stilte die den storm voorafging. O, inwoners der stad, hadt gij geweten, dat het verraad zou voltrokken worden, uwe rust zou niet zoo zoet geweest zijn een bang ontwaken zal op deze rust volgen.

De verrader genoot geen nachtrust, het juichte en jubelde in zijn binnenste, de wraaklust straalde van zijn aangezicht.

De officieren en soldaten, zich verlatende op den kapitein, hadden zich op den grond uitgestrekt, en waren door den slaap overmand, hij was dus meester van het terrein.

Voorstellingen van eer en roem gingen voor zijn geest voorbij, wellicht zou hij naast den Maarschalk de vesting rondrijden. Hij verheugde zich reeds in de verwondering der inwoners, wanneer men hem als een Fransch hoofdofficier zou herkennen. Hij zag zich reeds in de Fransche uniform en droomde van Parijs.

Onder deze voorspiegelingen naderde het uur van verraad. Hij moest een der drie kapiteins aan de voordeuren der sortie aflossen. Hij ging nog voor den bepaalden tijd, alles was in diepen rust, hij moest tusschen de slapenden doorgaan, om zijn post te kunnen bereiken.

Zijn kameraad, die hem reeds met ongeduld wachtte, gaf hem den sleutel der sortie, en verwijderde zich haastig, om nog eenige uren rust te kunnen genieten.

v. d. P.... verkeerde in een koortsachtige opwinding en had moeite, het slot, hem anders welbekend, te vinden. Eindelijk had hij het slot gevonden en krampachtig omklemde hij den sleutel. Zijn geweten ontwaakte en het woord verrader suisde hem in de ooren. Eensklaps hoorde hij beweging achter de deuren, een laatste pogen en het slot was open, de weg vrij voor de veroveraars.

De Franschen hadden zich in vier colonnes verdeeld. De eerste zouden de sortie Fullenius ¹⁰⁾ bemachtigen, de tweede ravelijn Dedem, de derde, de bres in de bastion Coehoorn, de vierde zou trachten de bastion Pucelle te beklimmen. De drie laatsten zouden niet aanvallen, voordat de eerste colonne binnen de vesting zou zijn.

Als schaamden de sterren zich, dit tooneel van verraad te verlichten, verborgen zij zich achter zware wolken, die thans de lucht bedekten. De duisternis die er heerschte, begunstigde den overval niet weinig. De grenadierscompagniën stonden reeds voor de poorten der sortie. Voorzichtig duwde eene hand van buiten tegen de deur en opende deze.

Het hart van v. d. P.... klopte hoorbaar. Onder het uitspreken van het woord vriend stak hij zijn hoofd tusschen de deuren, een officier stond voor hem.

“Schiet niet, voordat gij door de sortie zijt,” zei hij fluisterend, en laat uw manschappen in stilte voortmarcheeren, de sortie is vol slapenden, ik zal u geleiden.

¹⁰⁾ Sortie Fullenjus bevond zich op de plaats, waar thans het huis van dhr. P.G. Holtzer staat.

De kapitein had zijn bedaardheid thans herkrege. Hij zette de beide deuren der sortie wijd open, en met de geweren geveld, drongen de vijandelijke soldaten de deze binnen.

“Lompert, mijn been! voel je niet waar je trapt?”

“Ezel! voorzichtig toch, mijn hoofd!” aldus klonk het uit den mond der slaapdronken manschappen. Dezen vermoedden niet wat er plaats greep. De duisternis belette hen, het nakende gevaar onder de oogen te zien, eenige waren opgesprongen, lieten zich met het gedrang meevoeren, en vroegen vergeefs, wat dit ongewone rumoer beduidde. Zij kregen echter geen antwoord; sommigen kregen argwaan en drukten zich vast tegen den muur, anderen wanende, dat het Hollanders waren, volgden den stroom. Met ieder oogenblik groeide de verwarring aan.

“Verraad! de vijand! verraad!!” riepen de manschappen, die aan de andere zijde der binnendeuren lagen en de dichte drommen Franschen zagen binnendringen. Zij sprongen op en grepen hunne wapens, doch konden er geen gebruik van maken door de groote ontsteltenis die er heerschte. Velen gingen op de vlucht, de pogingen der officieren, om hen staande te houden, waren vruchteloos. De vijand was binnen de wallen en zijn gejuich van “Leve de Koning” klonk binnen de vesting. Een salvo volgde en dooden en gekwetsten vielen in menigte neer. De Hollanders beantwoordden dit vuur, hoewel ongeregeld, levendig en hielden eenigen tijd stand. Dit mocht echter niet baten, onophoudelijk drongen nieuwe Fransche troepen door de sortie binnen. Al vechtende trokken de Hollanders terug tot aan de wacht bij de Boschpoort ¹¹), alwaar zij den vijand weer staande hielden.

¹¹ Waar thans het huis van de Wed. Clarijs staat.

De bezetting van het ravelijn Antwerpen vluchtte naar binnen en versterkte de gelederen der verdedigers.

Zoodra het eerste schot binnen de vesting gehoord werd. rukten de andere Fransche troepen voorwaarts. De bezetting van het ravelijn Dedem, het vuren binnen de vesting vernemende, verliet hetzelfde en begaf zich door de sortie William binnen de vesting.

De bezettingen van de bastion Pucelle en Coehoorn verlieten de hun toevertrouwde posten en vluchtten in wanorde her- en derwaarts, zoodat de Franschen zonder een man te verliezen, de bressen beklommen, en zich weldra op de verlaten versterkingen bevonden. Zij breiden hunne gelederen uit tot de bastion Koning William, alwaar zij eenige verschansingen opwierpen. De tegenstand bij de wacht aan de Boschpoort was spoedig overwonnen, en de vijand drong door tot aan de sortie Bruinvis. Nu stroomden de Franschen door de geopende sortie William binnen, en voordat de zon oprees, stond de geheele Fransche legermacht op de verdedigingswerken in orde geschaard. Met ongeduld en belust op roof, wachtten zij den dag af.

De Prins Gouverneur was door een ordonnans van de wacht aan de Boschpoort van het gevaar verwittigd, en dadelijk bij de hand.

Hij liet door generaal Lely zooveel mogelijk de troepen verzamelen.

Hoewel geschrokken, ontmoedigd was hij niet, met de grootste bedaardheid gaf hij de noodige bevelen en was voornemens het uiterste te beproeven. Hij plaatste verschillende troepen aan de uiteinden der Steenbergsestraat en Vischmarkt, om den terugtocht open te houden.

De dag was aangebroken. De Franschen daalden met een sterke colonne bij de Boschpoort van de wallen, en trokken langs de vernielde Hoogstraat naar de Markt. Een tweede colonne sloeg den weg in naar de Boschstraat en Potterstraat. een derde wendde zich naar de

Paradeplaats, om vandaar de Blauwhandstraat binnen te dringen. Hier was door het vele puin van ingestorte huizen den weg versperd, zoodat de Franschen moeielijk konden voorwaarts rukken.

De Prins Gouverneur, het optrekken van den vijand vernomen hebbende, besteede zijn paard en stelde zich aan het hoofd van het regiment Saxen Gotha. Ondersteund door de overige troepen wierp hij zich op den vijand, die reeds tot het midden der Fortuinstraat was doorgedrongen. Ofschoon de keurbende der Franschen voorop ging, konden zij den verwoeden aanval der bezetting niet weerstaan.

Vechtende weken zij terug tot op de Markt, de Hollanders volgden hen op de hielen en richtten een vreeselijke slachting onder hen aan. De Franschen geraakten in wanorde en sloegen op de vlucht, door de Hollanders vervolgd. Zij werden teruggeslagen tot aan den hoofdwal. Hier ontving de vijand een belangrijke versterking, zoodat de Hollanders moesten standhouden en ten laatste op hunne beurt verplicht waren te wijken. Dit terugtrekken echter geschiedde niet zooals bij de Franschen, in een ongeregelde vlucht, doch met beleid en aldoor vurende werd op talentvolle wijze teruggetrokken tot aan het einde van de Markt.

De Prins stelde nu een ander regiment voor het front en beval den soldaten al het mogelijke te doen om den vijand tot over de wallen terug te werpen en de vesting voor den Staat te herwinnen.

De dappere gouverneur stelde zich aan het hoofd van het regiment Lewe en stortte zich op den vijand. Onweerstaanbaar was de kracht van dezen aanval.

De Franschen weken terug tot aan de hoofdwacht ¹²⁾. Hier ontstond een vreeselijk gedrang, nieuwe vijandelijke troepen kwamen de

¹²⁾ Hoek Hoogstraat en Markt.

Hoogstraat af, terwijl de retireerende Franschen de Hoogstraat op wilden.

Vreeslijk was de slachting hier onder de Franschen aangericht. Plaats om te schieten was er niet meer, men stak en sloeg als razenden om zich heen, het bloed vloeide als een beek de Markt op.

Met de uiterste inspanning hadden de Hollanders dit gedeelte wederom veroverd doch nu daalde van de Vleeschhal een nieuwe colonne Franschen. Wilden zij nu niet ingesloten worden, dan moesten zij vlug en met groot beleid terugtrekken. De Prins deed deze manoeuvre vlug en goed geordend uitvoeren en bepaalde zich tot de verdediging van de Fortuin- en Accijnstraat ¹³).

De aanval der Franschen was echter zoo hevig dat de Hollanders langzamerhand terugwaken, doch elke voet gronde werd wanhopig verdedigd.

Twee colonnes Franschen werden afgezonden om de Steenbergsche poort te overmeesteren, en zodoende de bezetting in te sluiten. Een colonne der Franschen zou door de sortie Bruinvis op de Lievevrouwestraat aanrukken, de andere colonne zou doordringen tot op de Vischmarkt.

In de Lievevrouwestraat stond het regiment Evertsen; dit bood een hardnekkige tegenstand, zoodat de vijand voor de gevangenpoort stand hield. De luitenant-kolonel Putkammer sneuvelde hier aan het hoofd zijner troepen.

De andere colonne der Franschen stiet op de Vischmarkt op de beide Schotche regimenten Coljear en Majoribanks. Dapper werd daar gestreden, en met verbittering en onbezweken moed stand gehouden. De Gouverneur ontving bericht van deze gevechten, en oordeelde thans het oogenblik gekomen, om al strijdende terug te trekken, wel

¹³ Thans St. Annastraat genoemd.

inziende, dat van standhouden of terugwerpen geen sprake meer kon zijn. Hij zond naar de verschillende afdeelingen zijn orders om al strijdende terug te trekken, tot de nabijheid der Steenbergische poort, alwaar de troepen konden verzamelen.

In de beste orde werd dit bevel uitgevoerd. De terugtrekkende troepen werden slechts van verre door den vijand gevolgd. Op de Vischmarkt echter werden de Schotsche regimenten met een aan razernij grenzende woede vervolgd, doch de gelederen werden niet verbroken en vast aaneengesloten trok deze dappere troep al vurende terug.

Dien dag sneuvelden op de Vischmarkt van deze regimenten vijf kapiteins, zeventien mindere officieren en vijfhonderd manschappen. De Prins Gouverneur werd in de Steenbergische straat door een kogel aan het dijbeen gewond.

Moedig bleef hij echter te paard zijn troepen aanvoeren en geleidde hen buiten de poort.

Hier liet hij halt houden en front maken. De Franschen echter schenen niet van plan hen te vervolgen, waarom hij besloot het overschot zijner troepen te verzamelen en te trachten hiermede Steenberg te bereiken.

Een groot getal inwoners van Bergen op Zoom, hadden met de soldaten de vesting verlaten. Moeders met hare kinderen, ouders met een slapend kind in de wieg, ja zelfs twee jongelingen droegen hun hoogbejaarde moeder in een leuningstoel, met grooten haast buiten het bereik der Franschen. Op aller gelaat stond de grootste angst te lezen. Het gaf op den weg een onbegrijpelijke verwarring, waarin slechts met de grootste behoedzaamheid kon worden voortgemarcheerd.

Velen, doch niet allen, hadden de stad kunnen verlaten. Vooral de bewoners van de haven, die het minst van de belegering hadden

geleden, waren in hunne huizen achtergebleven. De nadering der Franschen werd met schrik en beven tegemoet gezien. Radeloos zochten sommigen zich te verbergen. Het zou evenwel blijken, dat geen schuilplaats, hoe verborgen ook, door de Franschen onopgemerkt zou blijven. Pastoor van de Laer met zijn kapelaan Beyens, de predikanten Jansen en Folkers waren niet te bewegen geweest de vesting te verlaten.

Nauwelijks had de bezetting de stad ontruimd, of de verwoede Fransche soldaten sloegen aan het plunderen.

De officieren konden nauwelijks voldoende manschappen bijeen brengen, om de bruggen op te halen, om zodoende de afgetrokken bezetting te verhinderen terug te keeren.

Twee jammervolle dagen waren voor de inwoners aangebroken, die meer ellende zouden brengen, dan de vijftig dagen dat het beleg geduurd had. Met de geweerkolven werden de deuren ingeslagen. De vensters werden vernield als de deuren te lang weerstand boden en daardoor drongen de Franschen binnen.

Niets was hun heilig, geen jeugd, geen ouderdom, geen kunne. Kasten en kisten werden opengebroken en alles wat in hun oog waarde had meegenomen, de afschuwelijkste wreedheden werden gepleegd.

De eerste plunders waren nauwelijks verdwenen of een andere troep belust op buit drong binnen. Woedend dat zij niets meer vonden, werden de bewoners nog onmenselijk mishandeld of doodgeschoten.

Aanhoudend werd op vluchtende inwoners geschoten. Bij het hospitaal was de razernij der Franschen weergaloos. De betoonde dapperheid der belegerden kon den Franschen geen achtiging afdwingen. De menselijkheid was hier totaal verdwenen. Een aantal

soldaten stonden aan de ingangen der zalen en vuurden op de gekwetsten, zoodat vele herstellenden opnieuw gewond of gedood werden.

Eindelijk brak de avond aan, de trom werd geroerd, het was het teeken van verzamelen. De troepen werden op de wallen geplaatst om een overval te voorkomen, de rust keerde in de stad voor een korte spanne tijds terug.

Doch hoe was deze rust voor de inwoners? Die nog leefden zaten als versuft tusschen de lijken hunner huisgenooten. Het groote leed maakte hen ongevoelig voor andere indrukken.

De volgende dag, den soldaten nog tot plunderen gegeven, was niet zoo verschrikkelijk als de eerste. De roofzucht was echter onverzadigd, en alles wat maar eenige waarde ,had werd bijeengeraapt en medegenomen. Al het koper en tin, in de woningen voorhanden werd ingepakt, alles wat vast zat losgebroken, het lood der daken was een welkome buit.

Ook deze laatste dag van plunderen liep teneinde. De volgende dag doorkruisten sterke patrouilles te straten, en arresteerden elk soldaat, die zich nog aan plunderen overgaf. De boeren werden geprest de lijken buiten de stad op te ruimen en te begraven.

Toen dat alles een weinig opgeruimd was, deed de Maarschalk zijn plechtigen intocht.

Vergezeld door een schitterende staf en gevolgd door verscheidene regimenten voetvolk, rukte hij de Boschpoort binnen. De troepen stonden aan weerszijde langs de Hoogstraat geschaard. Niemand der inwoners verscheen om den stoet te zien binnentrekken, slechts eenige karren, beladen met lijken kruisten den weg die de Maarschalk genomen had.

In diep nadenken verzonken, reed de Maarschalk tot Prinsenhof, waar generaal de Bledt zijn kwartier had opgeslagen.

De vele verwoestingen door zijn soldaten aangericht, het ontzaglijk getal menschenlevens, die hij had moeten opofferen, stemden hem treurig.

De buit was aanzienlijk: driehonderd kanonnen van verschillend kaliber, vijf schepen geladen met ammunitie en vele kleinere wapens waren hem in handen gevallen.

In den namiddag deed de Maarschalk een wandeling door de stad, doch hij keerde spoedig terug, wijl hij de ellende niet kon aanzien.

De geheele stad was één puinhoop, van de Hoogstraat, Potterstraat, Boschstraat, Zuivelstraat, Blauwhandstraat en Kremerstraat was niets overgebleven, alles was verbrand of platgeschoten.

De mare van de inneming van deze zoo sterke vesting, wekte algemeene verwondering. Coehoorn had niets gespaard wat menschelijk genie kon voortbrengen om deze vesting onoverwinbaar te maken. Zij werd als de sterkste vesting van Europa beschouwd.

Ondanks de sterkte der vesting en de dappere verdedigers was dit bolwerk in den tijd van nauwelijks twee maanden gevallen.

't Is waar het verraad van kapitein v. d. P... had de inneming verhaast, doch ook zonder dit verraad zou de vesting gevallen zijn.

Bergen op Zoom bleef tot den 7 December 1848 onder Fransch bewind en werd bij den vrede van Aken op dien datum door de Franschen ontruimd. Den 18 Januari 1749 werd van wege de Staten Generaal een vrijdom van belasting afgekondigd voor de huizen, die geheel verwoest waren, voor tien jaar en voor die gedeeltelijk verwoest waren voor drie jaar.

Den 3 Juli 1750 werd, omdat deze vrijdom van belasting niet genoeg was om de huizen wederom op te bouwen een som van driehonderd duizend gulden toegestaan. Er werden drie commissarissen aangesteld, die daarvan onder goedkeuring van den raad van State aan ieder eigenaar naar gelang zijner behoefte een som uitkeerden. In 1751 begon men met herstelling der Groote Kerk. De eertijds fraaie toren heeft zijn geheele schoonheid verloren. Het kunstig klokkenspel werd door de Franschen meegenomen en in den toren van Valenciennes opgehangen waar het ongeveer een eeuw verbleef. De toren is toen aldaar ingestort en het klokkenspel werd verwoest.

De geschiedenis der belegering en inneming van Bergen op Zoom in 1747 is hiermede ten einde, mij rest nog te verhalen hoe het me kapitein v. d. P.... verder is gegaan.

Kapitein v. d. P... aan arm en voet gewond, was nabij den uitgang der sortie van de de vesting blijven liggen en was door bloedverlies in bezwijming gevallen. De Franschen hem voor een Hollandsch officier aanziende, hadden hem uitgeplunderd, ja zelfs zijn uniform om het goud daarop aanwezig van het lichaam gerukt. Uit zijn bezwijming ontwakende en dewijl hij Fransch sprak had men hem voor een Franschman gehouden en hem ter verpleging naar het hospitaal gevoerd.

Hij had alle pogingen aangewend, om zich te doen erkennen als Fransch officier, doch tevergeefs, of men wilde met een verrader niet te doen hebben, of men twijfelde aan zijn woorden, genoeg, hij kon zijn rechten niet erkend zien. De Maarschalk was reeds vertrokken en de kolonel de Couloir was dood, alle getuigen waren verdwenen. Bij het verlaten der vesting door de Franschen verzocht hij om een kar tot vervoer, daar hij bevreesd was den Hollanders in handen te vallen.

Dit verzoek werd toegestaan, hem eenig reisgeld gegeven en hij werd weggevoerd even over de grens naar Santvliet.

Zijn verdere pogingen zich bij de Fransche regeering erkend te zien leden schipbreuk. Ten einde raad was hij verplicht zijn brood te bedelen.

In het jaar 1752 bezocht kapitein Steenbeek in gezelschap van eenige officieren het dorp Santvliet. Aan een bocht van den weg gekomen zagen zij een verminkten bedelaar zitten in wien zij kapitein v. d. P... herkenden. Door medelijden met zijn vroegere wapenmakker gedreven stortte hij bij het gemeentebestuur eene som geld om daarvan den invalide te onderhouden.

Vijf jaren genoot hij nog de weldadigheid van zijn vijand en stierf met een zegebede op de lippen voor zijn onbekende weldoener.

Beleefd verzoek

ik den lezers, die oude en door hen niet gebruikte boeken over geschiedenis, in hun bezit hebben, deze aan mij te willen afstaan of ter leen te geven.

Er liggen soms op zolder in een vergeten hoek, boeken, voor de bezitters van geen waarde, doch die mij van nut kunnen zijn voor de samenstelling eener volgende gebeurtenis van Bergen-op-Zoom.

Het kleinste, onbeduidendste werkje, zal dankbaar worden aanvaard.

De Samensteller.
